

295746

I

Az én falum

Irta

Gárdonyi Géza

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

336a/viii
II

L578₁

g 86

AZ ÉN FALUM

EGY TANÍTÓ FÖLJEGYZÉSEI

KÉT KÖTETBEN

Von Solo L.

IRTA

GÁRDONYI GÉZA

ELSŐ KÖTET:

MÁRCIUSTÓL DECEMBERIG

BUDAPEST, 1905.

SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA.

MÁRCIUS.

Köszöntlek kedves szép március! Ibolyaszagu, langyos lehelletedet érzem már a levegőben. Zöld szőnyegeidet látom már kiterítve a halmokon. Itt-ott még fehérlenek az árnyékos mélyedésekben a tova-vonult télkirálynak elhagyogatott rongyai, de a napot már te emeled az égre, s a földön már a te lábad jár. És a te lábad nyomán kizöldül a fű, előfehérlik a szűzies hóvirág és előkéklik az ibolya.

Kedves hónapom vagy te nékem. Te vagy az egyedüli, akit hívunk és akit epedve vár mindenki. Felőled álmodoztam én is a télen a kályha mellett; és a tűzbe mélázva tűnődtem: hol vannak virágaid? hol vannak madaraid? mit csinál most a fecskénk? és mit csinál most a gólyánk?

A virágok akkor a föld mélyén aludtak és álmodtak a tavaszi napsugárról. A gólyánk a Nilus partján állott és hazagondolt. A fecskénk pedig ott ült az arabus-fákon és szintén hazagondolt.

Mert a gólyának is, fecskének is ez a hazája. Csak itt rak fészket mind a kettő: a gólya a Fordorék házán, a fecske meg szanaszét az ereszek alatt.

Azóta már úton is vannak. Valahol a tenger fölött száll felénk egy nagy fekete felhő. Azok a fecskéink. És száll egy nagy fehér felhő. Azok a gólyáink.

A napnak már nemcsak világossága van, hanem melege is. A muzsikus cigányaink délben már mind künn heverésznek az udvaron. Gyékényeken heverésznek. Sütkéreznek. A nap felé az arcukat fordítják, mert azon lehet legjobban érezni, hogy meleg van. És beszélgetnek:

— Te Marci, — mondja a ragyás bőgős a primásnak, — ha egyszer a püspöknek eszébe jutna, hogy cigány-ebédet adna . . .

És elmondják, miket ebédelnének a püspöknél.

A Keresztes gyerek tegnap délután már meztláb jött az iskolába. Az ablakból néztem. A nagy szürke vászontarisznya ide-oda lötyögött rajta, amint végignyargalt a falun. Az arca piros volt. A szeme ragyogott. Az iskola előtt síma, agyagos föld van. Itt felugrott kétszer a levegőbe és nyertett mint a kis-csikó.

Ma délután valamennyi gyerek mind meztláb jött az iskolába. Az arcukon valami ünnepies boldogság derűje. Csak az uraság fia, a szöszkefejű Dezső, az volt egyedül szomorú. Szelid irigységgel nézte a meztelen lábakat. Szegény Dezső, neki nem szabad meztláb járni sohasem.

*

A szentek írása siralomvölgynek mondja a földet. Nem ismerem azt a vidéket, ahol az író-szentek éltek s nem tudom: van-e ott március?

A mi földünkön is van olykor siralom, de több az örömünk. Nincsen se pénzünk, se posztónk; náddal fődjük a házunkat és cseréptányér van az asztalunkon, de azért, amint végigmegyek a falun, látom, hogy mindenki vidám.

Nem az a vidámság pedig ez, amelynek nevetése van. Csak aféle csendes, békés vidámság, mint az erdő vidámsága, mikor a nap rásüt. Az embereink komolyak és mélázók, mint az erdő fái. Az erdő fáinak egyik oldala árnyékos marad a fényben is, de azért a másik érzi a napsugár gyönyörét.

De mintha nemcsak az emberek volnának derültebbek, vidám minden. A téli hótól átmedvesedett háztetőknek és sövényeknek mintha öröm volna a napon való szárítkozás. A kutyák játszanak; a récék, ludak, tyukok a gyepen hangosabbak. Még a plébánosnak nagy „kokén-kakasa“ is vidámabban kukorikol, amint látom. Az udvaron heverő kerékre ugorva, kettőt csap a szárnyával és a kukorikolása közben rákacsint egy kendermagos bóbitás jércére.

Kisétálgatok a házsorból: a földek közé. A férfiemberek ott vannak most szanaszét a földeken. Minden táblán egy ember, két ember. Szántanak és vetnek.

Szeretem nézni a szántóvető embert a munkájában. Az ősembert látom benne, aki még anyjának érzi a földet.

A táj csendes. A földek fölött kék ég. A nap fényt és meleget áraszt alá. A levegőben csönd és béke van. Burucz András szánt amott a pogánydűlőn. Két fehér ökre lassu ballagással vonja a

sötétbarna földön az ekét. András keze az eke-szarván. És a barázdák egymást követik, mint az én írásom a papirosón. Az élet írása ez. A természet könyvének egy lapjára ír most Burucz András. Azt írja: Add meg a mi kenyerünket . . .

És az Ur olvassa azt a magasból.

Amott a másik földön Keviéket látom, amint vetnek. Kevi Pálnak lepedő van a nyakára kötve; az most kötény, amiben a mag van. Egyet-egyet lép és a kezének kerek, széles lejtéseivel veti a magot, amely esőként omlik alá a friss, fekete földbe.

Ha városi ember volnék, a szobám falán ott volna a vető ember képe. Annak a mozdulataiban van valami, ami a teremtetést cselekvő ősszellemet juttatja az embernek eszébe. Így vethette Isten a végtelenség fekete mezején egyet-egyet lépve, a csillagokat.

Kevi Pál csak csekélyke kis árnyék-képe most ennek; de a mozdulataiban valami méltóság, fenség és erő van. Minden marok buza, amit a kötényéből szétdob, egy marok áldozat és egy kéve remény a mai napon, — és egy heti élet a jövőben.

Az öreg Kevi a zsákon ül és elmélázva nézi a fiait. Pipázik. Ő már hajlott, őszfehér ember. Ő már az ifjúságát is rég belevetette a földbe s az idő békés öregséget hozott neki. Az a szálas, barna ember, aki vet, az az öregebbik fia, a Pál. Az a másik fiatal legény pedig, aki boronál, az az unokája: az Imre.

A kettő munkában, az öreg csöndes szemlé-

lődésben. A levegőt a földnek illata hatja át. A kéklő magasságban pacsirta csicsereg.

A föld végén rászól Imre az ökrökre :
— Csáli hó !

*

Gyümölcsoltó ünnepén a kotlósunk szokatlanul komoly arccal ült a fészken. A nyakát összehuzva tartotta. A szeme pedig aranykarikában égett.

A fészek csipogott. A tojásokból öt kis sárga csibe bujt elő, olyanok, mint a kanári madarak. Öt kis ostoba sárga csibe. Még tegnap fehér, mozdatlan, élettelen tojások ; ma élő, mozgó madárkák, akik kíváncsian néznek engem fényes kis fekete szemökkel ; akik örülnek a világosságnak, meg az életnek, akik másnak semmiségek, nekem kedveségek, maguknak meg mindegyikük az egész mindenség.

A tyúk ezért volt olyan komoly. Látszott rajta, hogy érzi az anyasága fontosságát.

Valami három hét óta ül már a tojásokon. Honnan tudja az a bolond tyúk, hogy az ő szívének melegségénél csirke lesz a tojásokból ? Honnan tudja, hogy a gazdasszonyban bizhatik, mikor az fészket készít neki és mikor elszedi abba a gyékénykosárba a kikelt csirkéket ? Miért tűri ezt békén ? miért nem tűri az idegent, a kutyát, a macskát, a kányát ?

Engem az állati ösztönről írott tudományok nem elégítenek ki. Az állati ösztön szó csak takarója annak, hogy ezekről az alacsonyabban járó lelkekről nem tudunk semmit se.

Én azt gondolom, hogy a tyúkok is beszélgetnek. Amint kapirgálnak a kertek alján, hallani vélem a beszélgetésüket :

— Hogy vagy tyúk anyó? Lesznek-e tavaszon csirkéid?

— Még nem tudom. Tavaly szerencsétlen voltam: egyet a héja vitt el, hármat a macska; egyet elvesztettem; kettő a vízbe fulladt. Sok szomorúság ez az anyának!

— Sok.

— Sok.

— Hátha az idén megoltalmaz a jó isten?

— Lehet. Meggondolom. Hopp: egy giliszta...

Egyszer csak a tyúk betotyog a konyhába és elkezd tyúknyelven jelentkezni, könyörögni, követelni:

— Vaty-vaty, adjátok elő a tojásaimat, ki akarom költeni.

Azzal beleül a kosárba, amelyikbe tojni szokott és várja a tojásokat. Persze azokat régen elsikkasztotta a teremtésnek szoknyában járó koronája, bajos lenne velök beszámolni. Tyúkanyó jogos követelésére az a felelet, hogy kiröpitik az udvarra.

— Tessék folytatni a hivatalos működést.

Azonban mire kettőt fordulnak, tyúkanyó az anyai állhatatosság panaszos sirásával tib-láb ismét a fészken és hacsak meg nem pálinkáztatják, nem enged. Napokig zsémbeskedik, erőszakoskodik, zaklatolódik; a taréja megsápad a buslakodástól. Végre aztán, ha megkönyörülnek rajta és tesznek alája 15—20 tojást, akkor boldogan elhelyezkedik és hozzáfog a költéshez.

Milyen büszke aztán, mikor először sétálhat ki a csirkéivel a napsugártól meleg udvarra. Amerre megy, szinte gurulnak utána a kis sárga, eleven gömbök. Tyúkmama szerető gondossággal szólogat nekik: koty-koty, — ami bizonnyal azt teszi: erre, erre. A csibék pedig éretlen, vékony hangokon felelgetnek: csip-csip, — ami meg bizonnyal csak aféle értelmetlen gyerekbeszéd.

*

Ma délután a babiloni rabságról magyaráztam az iskolámban. Nem tudom, mi szükség van arra, hogy Baloghék, Szabóék, Pöhölyék, Gálék, meg egyéb örökösen falusi emberek ismerjék a régi zsidóknak hányódásait. A nagyméltóságu miniszter ur akarja ezt, meg a nagyságos tanfelügyelő ur, meg a főtisztelendő esperes ur. Jobban szerettem volna a rodostói rabságról vagy március tizenötödikéről beszélni, mert éppen évforduló nap van; de azt nem akarja a nagyméltóságu miniszter ur, sem a nagyságos tanfelügyelő ur, sem a főtisztelendő esperes ur.

Igy hát a babiloni rabságról beszéltem. A gyerekek keresztbefont karokkal ültek. A padokról lelógott a sok kis meztelen láb. A szemek nyitva és egynémelyik buzgó hallgatónak a szája is.

Egyszer csak beereszkedik az ablakon a napnak egy széles, fényes sugara, mint egy kifestett sárga selyem-szőnyeg. A gyerekek arca felderül. Mind arra fordítja a fejét. Kibámulnak a kéklő, fényes levegőbe.

Az egyik Gál-gyerek fölkiált:

— Fecske !

Csakugyan egy fecske röpdös az ablak előtt, aztán egy második. Az én fecskéim.

— Pihenjünk, — mondtam a gyerekeknek.

(Ez más szóval annyit tesz: mozoghattok, lármázhattok.)

Azzal kinyitottam az ablakot.

A fecskék ide-oda kerengve mondogatták :

— Csivis, csivis !

Ami fecske-nyelven bizonyosan annyit tesz, hogy : Jó napot kívánok !

A sok gyerek keresztbe tette a mellén a kezét és a fecskék felé hajlongva énekelték : Fecskét látok, szeplőt hányok, selymet gombolyítok !

És mind mosolygott. Az arcuk kipirult. Egy-másra tekintettek, meg a fecskékre. A Daczó-gyerek fölállott négykézláb a pad tetejére és úgy nevetett ki az ablakon.

Országos Széchenyi Könyvtár

*

A nap leszállóban. A fák és a házak hosszú árnyékokkal terítik be az utcát. Az emberek már szállinkóznak hazafelé. Ugy látszik, Keviek is elvégezték a vetést. Pál az ökrök előtt ballag. Az apró unokák a cicamaca-fa barkáival össze-vissza koszoruzottan ülnek a szekérben. Az öreg Kevi a szekér hátulján ül és a lábait onnan lelógatva pipázik.

Leghátul lépked az Imre. A járásán nem látszik fáradtság. A falu kútjánál visszamarad. Szomjas? Nem: Fodor Lidi merít ott vizet.

Lidi még tavaly bejárt a vasárnapi iskolába. Szép írása van, de a katekizmusban gyöngé. Kissé pöszén beszél. A szeme nyílt, szelíd, kék. Mikor szólunk hozzá, féloldalt néz, mint a kacska, de mint a szép kacska.

A kútvrödröt könnyű lebocsátani, de nehéz felhúzni. Régi kút. Minek is volna változtatni rajta? Ha könnyen járna, akkor a gyerekeket küldenék vizért és azok beleveszekednének.

— Hagyjad Lidi, — mondja az Imre, — gyöngé vagy te arra.

Azzal kettőt ránt a kútostoron és kiemeli a vrödröt a kútból.

Eddig azt hittem, hogy aki az erőmutatványt csinálja, annak fut a vér az arcába. Nem úgy van. A Lidi arca jobban kipirosodott, mint az Imréé.

GÓLYÁK, MÉHEK, KISLIBÁK.

A rét a patak mentén tele van már a rikitó-sárga, fényes levelű virággal. Ez a gólya-virág. Mikor ez megjelenik, már akkor várjuk a gólyát. Az igazi tavaszt a gólya hozza meg. Tavaly már Józsefnapkor viritott a gólyavirág, és néhány nap múlva rá megérkezett a gólya. Az idén csak gyümölcstókor láttam az első gólyavirágot a Tuli-gyerek kalapján. De késett is a gólya.

— Valami bajba kerülhetett, — mondotta Fodor András.

Mert csak egy gólyapár lakik nálunk, és az a Fodor Andrásék házában lakik. Ugy látszik, gólyaszempontból Fodor András a legbecsületesebb ember a faluban, és a vadász a leggonoszabb. Ha Fodorék járnak a réten, a gólya nem is repül föl a vízből, csak épen hogy rájok tekint, de ha a vadász megy arra, bármilyen messze is jár az ő tőle, ijedten kanyarodik föl a levegőbe. Az nem is jó ember: villámlani tud, meg mennydörögni.

Hát egy napon hallom ám a veres Gál-gyerek hangját, amint azt kiabálja az ablakom alatt, hogy :

— A gólya! A gólya!

Hát csakugyan itt a gólya. A nyakát meg a lábát hosszan elnyújtva, lassan és méltósággal kering a magasban. Mindig alább-alább ereszkedik, és leszáll egyenesen a Fodorék házára. Megáll ott a fészke szélén és elégedetten, vidáman kelepel.

A szomszédok összefutnak. A szép Szabó Magda is kiáll a konyhaajtóba. A tenyerét a szeméhez tartja: nézi mosolyogva a gólyát, aki lengő ugrásokkal jár ide-oda a fészke körül.

— Hát a feleséged hol marad, hej! — kiáltja fel hozzá a bakter.

— Az később jön, — magyarázza Fodor András, — később jön az asszonyokkal.

És míg a gólya a fészkenek örülve ugrál a háztetőn, a gyerekek lenn az udvaron fellábon táncolva éneklik:

↳ Gólya, gólya, gilice!
Mitől véres a lábad?
Török gyerek megvágta,
Magyar gyerek gyógyítja. ↳

A napfény szeliden árad alá a felhők közül. A faluban mintha ünnep volna. Még az öreg nagyszakállú, vak koldusunk is megáll a kocsitűt közepén. Nyugodt és méltóságos arcával a gólya felé fordul, és a kezét a füléhez emeli, hogy jobban hallja a kelepelést.

*

Április első napján egyszerre tíz gyerekem maradt el az iskolából. Elmaradt a kis Tabi Jóska is. Az egy pisze orru, tüskés hajú, kedves kis

vidám kölyök. Azért sajnálom, mert csak most kezdte megérteni, hogy a betűk mire valók a világon? Ha még három napig bejár, a jövő ősszel már olvasni fog, ha pedig most elmarad, úgy elfelejti a betűket, mintha sohase látott volna egyet se.

A többi kilenc gyerekért elküldtem, a Tabi Jóskaért meg elmentem magam.

— Jó napot Tabiné — mondom az udvarra belépve — már csak eljöttem magam, hogy megnézzem, micsoda baj esett maguknál?

Tabiné éppen a vásznait rakta elő, hogy kiterítse a napra. Látszott az arcán meg a szemén, hogy meglepte a látogatásom. Fekete szemű asszony, de jámbor és félénk, mint akinek kék szeme van.

— Nincs nálunk semmi baj — feleli, fölkelve a vászon mellől — tessék besétálni.

— Már hogyne volna baj — mondom az udvaron maradva — az a Jóska gyerek bizonyosan beteg, ne is tagadja.

— Dehogyan beteg — mondja az asszony mosolyogva — olyan az, mint a nyul.

— Már hogyne volna beteg, mikor nem eresz-tették ma az iskolába. Maga okos asszony lelkem, maga tudja, hogy jobb kincset nem hagyhat a fiának, mint a sok szép tudást, meg az emberséget, amit az iskolában tanul. Hát csak hadd lássam azt a gyereket, mi baja van?

Tabiné erre még pirosabbá válik. A kezét dörzsölve, a fejét szégyenlősen oldalt hajlítva feleli:

— Hát bizony lelkem tanító úr, elküldtem ma a Jóska liba legeltetni.

Aztán mentegetőzve tette hozzá :

— Nincs több gyermekem, tanító úr, aztán a libáimnak most már legelő kell.

— Hát tudom én azt szegény Tabiné, hogy ahány liba, kétszerannyi forint az ősszel, és hogy maguknak kell az adóra, de látja lelkem, most már csak egy hét, aztán meglesz a vizsgálat. A Jóska gyerek esze meg éppen most indult kinyilásnak, mint ahogy a rózsza kinyilik, angyalom; aztán ha most kifogja az iskolából, visszahúzódik a gyerek esze, mint a csigabiga, lelkem, aztán elő se jön megint egy esztendeig. Szívesen látom galambom a vizsgálaton.

Délután már megint ott ült a kis pisze, eleven szemű gyerek is az iskolában. A haja úgy állott, mint egy csomó zsindeleyszeg és meg volt mosdatva, mint valami királyfi. A arcáról komoly büszkeség sugárzott. Hogyisne : maga a tanító kívánta őt vissza a libalegelőről !

*

A kertemben két fa áll dús virágruhában : az őszi barackfám halvány rózsaszínben, a kajszi barackfám meg pompás fehérben, mint valami hercegi menyasszony.

A többi fa is mind rügyezik, bimbózik. A földből erő és élet hajt fölfelé. Gyöngye kis sápadt-zöld levelek bújnak ki a rög alól és szétterjesztik a napon remegő vállukat. Élni és lélekzeni óhajt minden. Mert a fa is léleklizik és érzés van benne. A virágzó szép barackfáim is lélekliznek, éreznek, sóhajtanak, remegnek ; mintha tudnák, hogy a pom-

pájuk szép és hogy a nap őket nézi. Mily kedves a napfény! Mily gyönyörű az élet!

A virágokat méhek döngicsélik körül. Ringatóznak a levegőben virág alatt, virág felett. Belebeleszállnak a virágok mélyébe. Egy-két pillanatra elnémulva fürödnek a finom sárga virágporban, aztán édes zengéssel emelkednek újra ki, szállanak uj bokrétára.

Ezek a Varga Ádám méhei.

Varga Ádám tudós és jeles ember, mert csizmadia. A méheket is ő fogta és megbabonázta úgy, hogy tőle már máshoz nem mennek. Ennek a hónapnak az első szerdáján föltette a nagy kerek okuláréját, és kiment a méhesbe. Valami vörös posztót terített a kas elé, azzal kinyitotta a kis kas-ajtót:

— Atya, Fiú, Szentlélek nevében induljatok, rakodjatok, minden mézet behordjatok.

És a kis méhek a Varga Ádám szavára elő is bujtak a lyukon. Megdörzsölték álmos kis szemüket; tántorogtak, jóízűen nyújtózkodtak, aztán zim-zum, fölrepültek a vörös posztóról, körülmuszikálták egynéhányszor a kast és megindultak egyenkint, hármankint, tizenkint, szét a virágos világba, az ezüstös füz barkák közé, patakpartra, rétországba, erdők végtelenségébe. Valahányszor hazatértek, mindig megújsgolták az öröknek meg a királynénak, hogy az ibolya kevés az idén, de a kökény meg a fűz több mézport ad, mint máskor. És bizonyára megújsgolták az én barackfáimat is.

Szeretem a méhek muzsikáját hallgatni. Szegény kis együgyű bogarak milyen jó kedvvel és

milyen buzgalommal szedik a mézet! Kinek szedik? Maguknak. Ki eszi meg? Varga Ádám csizmadia, meg a teremtés többi koronája. Mennyi igyekvés, mennyi szorgalom van ezekben a kis bogarakban! Mennyi gond az nekik, hogy merre, hol keressék a frissen nyílt virágot? Mennyi lelkesedéssel ereszkednek egy-egy most nyíllott, mézzel telt virágcsoportra, és cipelik haza mély, lassu repüléssel az édes kis terhüket, egy-egy századrésznyi parányát egy csepp méznek. Talán az egész napi munkája sem több egynek-egynek egy csöppenet méznél, s napszállat után a kasnak minden népe elfáradtan és kimerülten hajlik a pihenő alvásra.

Mondom szeretem a munkájukat nézni és a muzsikájukat hallgatni. Amint körüllegik az én virágzó fáimat, azt gondolom, templomban vagyok: a két fa két menyasszony s a méhek énekes angyalkák. Fölülről lemosolyog a nap nyájas világa és a méla csöndben ezernyi fűszál hallgatja velem a méheknek hullámozó, méla, szent zenéjét.

*

A kertek alján zöld pázsit, és a zöld pázsiton apró sárga libák. Éppen olyan a színük, mint a láncvirágé. Mintha a láncvirág megnőne nagyra és gömbölyűre és egyszercsak elkezdene két piros lábon járni. Még a pihéjük is olyan, csakhogy finomabb.

A libák mellett Tabi Jóska gyerek heverész, meg a kis Vas Rozi. No nagy feladat ez! Királyság! A király nem más, mint Tabi Jóska. A ki-

rályné meg Vas Rozi. Van is koronájuk pitypangból. A népség meg: a libák.

A Jóska gyerek tanítás után kihajtotta a libákat. A libák a füvet csipkedik. Az öreg lúd vezeti őket. Nem csekély gond ám lúdnak lenni, ezt meg gondolhatja akárki. Lám az öreg lúd minden pillanatban féloldalt fordítja a fejét és fölkapaszkodik az égből. Olyan, mintha valami bölcs mondáson gondolkodnék ilyenkor. Pedig nem azon gondolkodik, hanem a héját vizsgálja, hogy nem kóvályog-e a magasban?

A két gyerek meg is bízik benne. Összeülnek a fűben egy cserebogár mellett, amelyik most bujt ki a puha földből. Annak segitenek: fűszálakat raknak eléje, hogy kimászhatson. A kis ostoba mogyorószínű cserebogár bizalommal fogadja a segítséget. Fölkapaszkodik és mászik-mászik a fűszálon fölfelé, aztán meg a Jóska gyerek ujján még — föllebb. Egyszer csak szétnyitja a gyönges kis barna szárnyait: fölül a két keményet, alul a két finom fátyolszárnyat és — brim-brum — halk búgással tovarepül.

A két gyerek bámulva és tetszéssel néz utána. Jóska legyüri a kalapja szélét, hogy a nap a szemébe ne süssön. Aztán mikor már a cserebogár elkeringélt a messzeségbe, a két gyerek vékony cérnahangon nótázni kezd:

Zápoj esső, süjü esső, huj a mados edetbü.
Bojdogtajan cat én vadot ededü.

VIRÁGOK ÉS BOGARAK.

Mikor az első cserebogár végigkeringél a füvek és virágok fölött, mindig azt gondolom : ime a vőfély. Mert a cserebogár a természet nagy menyegzőjének a vőfélye. A zöld szín uralkodik már sikon és halmon mindenütt. Egyes fák tetőtől-talpig hófehér csipkében. Ezek a menyasszonyok. Más fák halavány piros selyemben. Ezek a vőlegények. A lábuknál finom puha fűszőnyeg. És éjjelenként susognak, izengetnek egymásnak, egymás felé terjesztgetik a karjaikat ; egymásnak virágot küldenek ; a levegőt tele lehelik édes sóhajokkal. Oh, ha két ilyen virágos fa megindulhatna és azzal az ezer fodros-bodros virágos karjával átölelhetné egymást !

Epedő szerelem sóhajtozása hallatszik erdőn és réteken, patakparton és domboldalon. A virágok egymás felé hajladoznak. A fűszálak egymáshoz simulnak. A pipacsok remegve hajlanak át egymás vállán. A folyókák átfonják a búzavirág derekát százszorosán és a szívalaku kis zöld levelek bizonyára azt rebegik : Én szép, kedves kék búzavirágom, én szerelmesem ! És a gyöngyvirágok, szemérmes, alázatos gyöngyvirágok, az erdő virágnépének fehér kis szűzleányai, félénken és

alázatosan hajolnak meg a széles zöld levélpalást alatt: némán várják a vőlegényt, akit mi nem ismerünk.

Valahányszor a gyöngyvirág illatát érzem, mindig valami csodálatos, álomszerű mámor fog el. Az erdei tündérek meséit ebben a mámorban álmodta meg az emberi fantázia. Tündérek nincsenek, mint ahogy mindenről azt mondjuk, hogy nincsenek, amiket nem látunk, de hát elhinné-e valaki, hogy van ez a csodás finomságú, szűzies, édes illat, ha soha nem érezte. Honnan van, hogy a gyöngyvirág illatától az angyalok jutnak az embernek eszébe! Ha olyanok az angyalok, mint aminőknek a keresztény képzelet festi őket, a lelkük nem lehet más, csak a gyöngyvirág illata. Behúnyom a szememet, és boldogan szívom ezt a tiszta, édes, túlvilági illatot. Elméből eltűnik a föld képe és minden földi gondolat; új lélek költözik belém, testem sincs többé, a gyöngyvirág lelke más világba lengeti egy pillanatra az én lelkemet, másik világba, amely csupa titok, csupa finomság, csupa boldogság.

Micsoda okos és boldog teremtes a pillangó, hogy a virágok között tölti az egész életét. Ő maga is virág, csak hogy repülő virág. Amint itt lebeg előttem, hol a napsugárban, hol az árnyékban, hol a virágok vállain, úgy érzem, mintha őt jobban megilletné az ember név, mint bennünket, nehéztestű, redőshomloku, morzsahordó óriáshangyákat, akik csak eltaposni és letépni tudjuk a virágot s a tiszta ég helyett a földön jár a tekintetünk. Ő a boldog, a tökéletes, ő, meg a szita-kötő, aki a vizeknek a tündére!

Mert ha a pillangó repülő virág, a szitakötő meg repülő drágakő. Repülő zafirok, topázok, gránátok, meg türkizek! A teremtő a pillangót meg a szitakötőt bizonyára nem komponálva teremtetten, hanem álmában, mikor a világ teremtésében kimerülve alvásra dőlt a végtelenség csillagvilágos mélyében.

S vajjon, melyik ér többet neki is : az ember-e, vagy a pillangó, vagy a szitakötő, vagy a gyöngyvirág?

*

Mióta vége van az iskolának, árva vagyok. Az iskolám néma. Ahogy ma beléptem, kongott a lépéseimtől. A falakat megszáradt koszorúk és falombok borítják, és azoknak a szaga illatozza be a levegőt. Milyen furcsa, mikor az iskola csendes!

Csak egy pók költözött ide a nyitott ablak vasrácsára. Mit akarsz itt, pók barátom, talán bizony tanulni akarsz? Dehogyan is akar tanulni őkgigyelme; vadászterületet csinált az iskolából. Úgy ül ott a hálójában, mint a lesipuskás az erdőben. Sokszor elnézem, hogyan vadássza a szunyogokat, meg a legyeket. Egyszer egy kis aranyzöld légy akadt a hálójába. Úgy sírt ott mint az ember.

Kiszabadítottam.

A zsebembe tettem egy ábécés könyvet és elindultam ki a mezőre.

Az én tanítványaim mind odakünn vannak most a szabad ég alatt. Az aprók libát legeltetnek, a nagyok a lovakat őrzik. A Balogh gyerek úri pályára lépett: csizmadia-inasnak adta az apja a

városba. Az Ábris gyerek meg a nagyapját vezetgeti, aki vak szegény és koldul. Tíz-tizenöt faluból áll a kerületük. Hol imádkoznak, hol énekelnek. Azt éneklük, hogy :

A mennyei szent városnak
Gyöngykapui mind megnyílnak.
Üdvözlégy óh Mária! Üdvözlégy óh Mária!

Az Ábris vékony gyerekhangon fujja és a nyakát nyujtogatja hozzá, az öreg meg brúgózik hozzá. Erre aztán, ha gyöngykapuk nem is nyílnak meg előttük, de az egyszerű fakilincses ajtók megnyíllanak. Itt egy marék liszt, amott egy marék só, — összekerül télire a kenyér.

Az Ábris gyereket ma egy fűzfa alatt találtam az öregapjával. Az öreg csak üldögélt, a gyerekek meg fürdött.

Érdekes kis eleven gyerek ez. Valami cigánytátár-ivadék lehet, mert a szeme olyan, mint a kőszén, fekete, fényes és vidám. Mind a kettőnek a feje hasonlít valamennyire a buldoggéhoz. Csakhogy az öreg már megfehéredett. A fején hosszú ősz hajszálak, mint a sziklai árvalányhaj, meg a szakáll is olyan. Egy nagy tűziveszedelem nyomorította az öreget koldussá. Csak ketten maradtak: ő meg az unoka. És senkijök, senkijök a nagy világon; mindig kívül minden küszöbön, s mindig csak ketten a maguk kis nyomorult tűzhelyénél. Hacsak vad, zimankós idő nincsen, az öreg mindig eljön a gyerekekkel az iskolába, s megvárja vagy az udvaron, vagy a pitarban. Ott fülel az ajtón áthangzó gyerekzajra.

A gyerek már messziről meglátott. Sietve felöltözködött. Az öreg leült az árnyékba az út mellé, a gyerek pedig elém szaladt födetlen fővel, azon haja-vizesen, és örömmel szorította meg kezemet. (Én nem engedem, hogy nekem kezét csókoljanak.)

Leültem melléjük az árnyékba és elővettem az ábécés könyvet. Az Ábris gyerek már a k-nál van. No lássuk, felejtett-e valamit, mióta nem találkoztunk?

— Olvass, Ábris fiam.

És a gyerek a betűket egy fűszállal kísérve olvassa:

k, ok, sok, mák, pék, köz, köd, eke, kár.

Az öreg világtalan hallgatva ült mellettünk. A hátát a fának támasztotta; a térdét felhuzta és átfogta két sovány, eres, öreg kezével. És mintha a felhőkre nézne, (mert a vak arca mindig az égbe néz), láttam, hogyan mozognak az ajkai és hallottam, amint halkan és áhitattal motyogja az unokája után:

mák, pék, köd, eke, kár . . .

A BARBONCÁS.

A zivatar hirtelen kerekedett. Csak épp egy hűs fuvallat előzte meg. Alig egy percre rá által-cikázott az égen az istennyila, s rettenetes ropogással, dörgéssel kitört az égi háboru.

A malomba menekültem. Oda futottak a széna-gyűjtő munkások is, és a tornác alatt meghu-zódva várták, míg elvonul a zivatar.

— Látjátok, — mondotta az öreg Bordács a pipájával az égre mutatva, — abba mögön a sárkány !

Bordács béresgazdája az uraságnak. Az apja és nagyapja is béres volt, és ha az ősei Ázsiából jöttek, bizonyos, hogy a Bordácsok őse hajtotta a vereckei szoroson által a barmaikat.

A parasztok az égre bámultak. Magam is felnéztem, hogy melyik felhőben látja az öreg a sárkányt? Egy rozsdás fekete felhőgomolyag csak-ugyan úgy vonult át az égen, mintha valami benne ülő erő hajtotta volna, s onnan röpdöstek széjjel a cikcakkos istennyilák.

— Öreg, — mondom neki, — látott kend valaha sárkányt?

— Hogyne láttam volna?

— Mikor?

— Mindig, mikor ilyen égiháboru van.

— Hát mondja el, hogy milyen?

— Milyen? Hát olyan mint minden sárkány.

Bele van takaródzva a főjhőbe, mint mink a sübába, oszt arra száll, amőre hajtják.

— Kik hajtják?

— A diák hajtja, aki rajta ül, a barboncás diák. S pipákolva, ráintett nyomatéku a fejével.

— Micsoda diák?

— Hát aki előolvassa a zivatart.

Az öreg ezt olyan meggyőződéssel mondta, mintha arról volna szó, hogy a kocsit a ló huzza, kocsis hajtja és hát mindez természetes, másképpen nem is lehet. Azt hiszem, nem volt ott senki, aki e komoly öreg szavában kételkedett volna.

— No a Döme fürdik, — mondja egy másik béres, aki most toppanik be az esőről a tornác alá és kisuhintja a vizet a kalapjából.

— Hol a Döme?

— Beküldtem a faluba, — mondja a molnár, — dohányért.

A molnár ezt mondva, marsot kiáltott a kutyájának, és ezt helyesen cselekedte, mert az esőnek kedves, tiszta illatával a megázott kutya szaga nem versenyezhet.

Az a kérdés fordult meg az elmémbe, hogy meghagyjam-e az öreg Bordácsnak a sárkányos diákját, vagy elmagyarázzam tőle, hogy a nép is tudja: micsoda más erő keveri ránk a zivatart. Mert némely pogánykori hitünk maradékával kár

ezt cselekedni. Kedvesebb az ilyen nekünk és többet ér, mint amennyit a tudomány ad érte. De gondoltam, jobb, ha a nép is abban ismeri meg a szépet, ami igaz. A természetnek ereje, a maga fenséges valóságában többet ér, mint a legendák.

— Hát Bordács bátyám, — mondtam neki, — **látott-e** már kend valaha garabonciás diákot?

— Én nem **igen láttam**, — felelt tartózkodó hangon az öreg, — ámbátor egyszer **láttam affélét**, amint az országuton gentetött, hanem az **apám** az beszélt is egygyel.

A tuskón ült az öreg, az egyik lábát áttéve a másikon.

Amikor az apját említette, meglógázta a lábát és körülpillantott, mintha azt mondta volna: mi kell több ennél?

De persze nekem az öreg szava nem volt szentírás, mint a többiek. Tovább firtattam.

— Bizonyos az, hogy akit a kend apja látott garabonciás volt?

— Hát hogyne volna bizonyos. Akárhányszor hallottam tőle magátul.

— Ez még nem bizonyosság, Bordács bátyám!

— Tejet kért nálunk.

— Kend is kért már tejet idegen helyen, mégse garabonciás.

— Igaz, hogy egyszer kértem. Kértem ám csakugyan katonakoromban. Csakhogy annál könyv is volt.

— Nálam is van mindig.

— Az más könyv, — mondja az öreg, jelentősen rándítva borzas szürke szemöldökén, — az

uram, olyan könyv, hogy abból mindent ki lehet olvasni.

— Mi mindent?

— Hát a pénzt vagy a kocsit. A sárkányt is azzal olvassa elő a diák.

— Hát aztán?

— Hát aztán megnyergeli az **ebadtát**.

— Jól van, — szoltam csillapító hangon, mert az öreg kényelmetlenül kezdett pislogni, hogy így apróra kitapogatom a tudományát, — de hát azt mondja még meg, hogy ha a garabonciás mindent elő tud olvasni abból a könyvből, miért kér akkor tejet, miért nem vesz pénzen?

Az öreg a földre nézett és egyet vakart a tarkóján.

— A Krisztus tudja, — felelte a kezével legyintve, — nem tudom én azt.

— Már tanító uram, — szólalt meg erre Somodi béres, — az én hazámban Patakon most is őriznek pedig olyan könyvet.

Ez a béres idegen volt köztünk, fekete szakállú, hosszú orrú ember, — azt mondják, valami ló miatt bujdosott erre a vidékre.

— Kik őrzik? — kérdeztem feléje fordulva.

— A kollégiumba őrzik lakat alatt.

— Bizonyos igaz ez?

— Hogyne volna igaz, tanító uram; azt az embert is ösmertem, akinek a könyvvvel baja esett. Ugy ösmertem, mint magát.

— Nohát most hallunk valamit. Csak mondja el mind, amit tud arról az emberről.

— Valami sokat nem tudok róla, csak azt

tudom, hogy Lakosnak hitták, oszt valami igazgató vagy mi vót ott a kollégiumba: ű söpörte a tanuló szobákat.

— Akkor igazgató volt. De csak mondja tovább.

— Hát egyszer, úgy beszélük, abba a szobába söpört, ahun a különösségeket tartják. Mert van ott minden; van ott olyan fa is, amelyik tiszta kűé vállott, meg osztán tengőri bihal mög mindönféle. Hát ahogy ott söpör, tisztogat, mög-akad a szöme egy vasas ládán. Mi löhet abba? Vasfüvet szörzött valahol, oszt lepattantotta vele mind a tizönkét lakatot. Mert, hogy szavamba ne hibázzak: tizönkét lakat vót a vasas ládán.

— Annyi szokott lenni.

— Hát egy kis fekete könyv volt a ládába, sömmi ögyéb. Kivöszi a könyvet; nézi, hogy mi az? Hát ahogy kinyiti, ott teröm hét ördög. Oszt mögszólal mind a hét, hogy aszondi mit parancsós? Itt a Lakos bözzög mögrözzen, oszt ijettibe összezsapi a könyvet. Hát abba a szömpillantásba eltűnt mind a hét ördög.

Az eső elállott. Csak a malom fedeléről csorongált még a víz. A nap áttörte egy helyen a felhőt.

Ahogy odapillantunk a napfény felé, látjuk ám, hogy Döme juhász ugyancsak noszogtatja a csacsiját a falu felé.

— Valami hirt hoz a Döme.

Magam is gondoltam, hogy a molnár dohányával nem indult volna el a zivatarban.

A beszélgetés emiatt maradt a hét ördögnél.

A juhász néhány perc mulva odaérkezik. Csuron-csöpögő viz ő is, a szamara is.

— Nem látták? — kiáltja lehegve, ahogy lefordul a szamaráról.

— Mit, te?

— A barboncást!

— Nem.

— No én láttam. Az egész falu látta.

A malom tornácán mindenkinek a szeme kitágult. Magam is kíváncsi voltam, hogy mit látott a Döme juhász?

— Hát, — azt mondja, — ahogy a faluba érek, egyszer csak elillog-villog mellettem a diák. Majd leestem a szamárrul, úgy megijedtem tőle. Mert nem tudtam, hogy mögöttem jön, csak mikor elibém-előttem elnyilamodik a két kis ezüst keréssel. Tyű, az árgyélusát, mondok, még jó, hogy nem állott velem szóba. Avval nézőm, hogy hogyan nyargal előttem. Hát úgy nyargalt, hogy a levegőbe járt a lába, oszt előtte is egy kis ezüstkerék, mög utána is. De úgy mönt az, hogy a nyúl se jobban. Benn vót a faluba egy szömpillantás alatt. Mit akarhat vajjon? Hát a paphon nyitott be, oszt hogy a pap nem vót otthon, hát az asszonytul kért tejet. Az asszony adott is neki, de vagy nem jót adott, vagy nem eleget, mögen csak kigyűtt csakhamar. Mán akkor ott vót az egész falu a plébánia körül. Én is ott vótam. Mondok, mögnézőm, mijen a barboncás? mert sokat hallottam mán az effélirű. De csak annyit láttam, hogy szép úri formájú legény, oszt sárga ruhába jár. Jobban nem nézhettem mög, mert ahogy az asszonynép

széjjel röbbsent, hát ű se beszélt senkivel, hanem csak fölpillantott az égre, aztán közibe a két kéreknek, úgy elnyilamodott onnan, mint a veszött fene.

A szénagyűjtő nép diadalmasan nézett rám. Az öreg Bordács hozzám fordult, és a pipát a szájából kivéve, nagy diadalmasan szólott :

— No, tanító uram, hát miből kereködött a zivatar ?

A KÉK PILLE.

Van a méhesemben egy szalmadivány. Mikor a napóra igen fekete vonással mutatja a délutáni időt, oda szoktam leheverni és olvasgatni, vagy szenderegni. Mert olvasni is jó, meg aludni is jó. Mikor olvasok, úgy érzem, mintha egy másik embernek a lelke volna bennem, és ez gyönyörűség; mikor pedig alszom, úgy érzem, mintha az én lelkem volna egy másik emberben; és ez is gyönyörűség.

Most a néhai jó Szalárdi János Siralmas Magyar Krónikája volt a kezemben; de se nem olvastam, se nem aludtam; csak ott üldögéltem a szalmadivány sarkán, és a fejemet a kezemre támasztva, elmélázva néztem az ajtó elé ereszkedő diófa lombjain át a kertemet. Micsoda sokadalma ez itt az életnek! Nincs a földön egy tenyérnyi térség, amelyen valami növény meg ne vetette volna a lábát. Ezernyi ezer rejtelmes élet emeli itt az ég felé a leveleit, meg a virágait. Táplálkoznak a földből; isszák a harmatot; várják a napot reggel, az éjjeli árnyéket este. Az ágak meg a levelek érintik, takarják, nézik egymást. A virágok ide-oda fordítják a fejüket; hajladoznak, mint a susogó leányok. Egy lilaszínű bájos mákvirág, mintha

valamit keresne a földön. Egy liliom, mintha a szilvafára nézne. És a borsóvirágok erre-arra hunyorgató mosolygó szemek. Mindezek között pedig ezer meg ezer más élet rejtőzik: csigabigák, akik föl-fölágaskodnak egy-egy levélre: végigsétálnak a cukorborsó karóján és jobbra-balra gukkerozzák a kert világát; a rózsabokrokon gyöngye kis arany-szemű levelészek halványzöld tüllruhákban; a ribizlibokrokon gömbölyű kis katicabogarak; szanaszét meg ide-oda vitorlázó pillangók, akik életének úri mivolta abból is kitetszik, hogy soha egyenes irányban nem szállanak, hanem csak ötlet szerint ki, meg be, egyik virág-csárdából a másikba, és mindennap lerészegednek. Mennyi élet! És mindnek van gondolata, vágya, akarata, vidámsága, vagy szomorúsága; mind családos életet él, szeret kezik, haragoskodik, dolgozik és alszik, épp úgy, mint az ember.

A méhes deszkáján egy kis nefelejcskék pillangó jelent meg. Ismerem ezt a pillangófélét: a lycaenák bájos családjából való. Mikor a nap már lehajlóban van, ott rajzanak az erdő tisztásain, meg a kaszálatlan réteken, a láncvirág fehér pehelygolyói fölött; néha egy-egy csoport összegombolyodik a virágok fölött és mint valami kék lapda forog föl- és alászállva a levegőben. Mi ezeknek az életük? Csupa gondatlanság, játék és vidámság.

A kis pillangóról Bozóki Ilonka jutott az eszembe, az én kis kékszemű, kékruháju tanítványom. Ilonka is a mezőn él, a pity pangók, temon-dádfüvek, harangvirágok és kikericsek között, mert libapásztor. Kedves kis fehérarcu gyerek. Egésznap

dalol, meg röpköd a mezőn. A minap, hogy a kőhidon megállottam, ott láttam őt a fű között. A fűzbokor árnyékában ült és egy bodzafa-darabra öltögetett rongyokat. A fadarabból baba lesz, a rongyokból selyemviganó. Aztán a fadarabot oda-szorítja ahhoz az együgyű kis szívéhez. Szereti. Mert a szívnek szeretni kell, ha rongy, ha fadarab!

Csöndesen álltam ott, mégis megéreztem. Az ember megérzi hátulról is, ha nézik. Fölugrott és hozzámfutott. Átölelte a két lábamat, én pedig megsimogattam.

— Tudok még mindent, — szólta a kezemet megfogva, — kérdezzen.

— Hát mondd meg, hogy miért teremtetted téged a jóisten?

És a kis leány az iskolaiéneklő hangon felelte:

— Azért, hogy őt megismerjem, szeressem, neki szolgáljak és üdvözüljek.

A szeme szinte könybe lábadt a boldogságtól, hogy nekem felelni tudott. Aztán megmutatta a babáját. A babához adtam egy vörös selyempántlikát, ami a könyvemben hevert, meg kifaragtam a baba fejét.

Mondom, így eszembe jutott a kis Bozóki Ilonka, mikor a kékpillangó felém lebegett és leszállott egy rézszögre, éppen a macskám feje elé. A macskám ott aludt a napon. Szinte 'szétfolyva feküdt ott féloldalt, elnyujtva mind a négy lábát. Most azonban, hogy a pillangó odaröppent, megmozdult és az egyik lábával rákapott. Azután lomha mozdulattal visszavonta a lábát; a szemeivel hunyorogva megszagolta; és tovább aludt.

A pillangó pedig ott maradt szétesett szárnyakkal, mint két kék virágszirom. Soha többé nem látja ez a virágok országát, nem kereng a napon az ő kis testvéreivel. Volt. Nincs. Mi célja lehetett vele a teremtésnek, hogy életet adott neki, átdajkálta éveken keresztül a hernyó meg a báb-alakon, aztán pompás kék bársonyszárnyakkal csinosította föl és a virágok illatos világába tette lakónak s végül egy nagyobb állat egyetlen oktan mozdulatának engedte áldozatul.

Arra gondoltam, hogy megütöm a macskát. De minek? A természet gyilkossá nevelte s csupán bennem kiáltott föl az igazság hangja megtorlásért.

Szerencséje volt mégis a macskának, hogy a kertajtó megzördülése elfordította tőle a figyelmemet. Ki jön? Egy ünnepi ruhába öltözött, sovány kis parasztasszony. Egyenesen a méhes felé tart. Félrehárítja az útba hajló almaágakat. Most megismerem, Bozókiné, az Ilonka anyja. Sir. Temetést jelent?

— Ki halt meg lelkem?

— A kis lányom.

— Az Ilonka?

— Az.

— Mi baja volt? Mi érte?

— Torokgyík.

Leült a deszkára és egy nagy fehér zsebkendőbe takarta el az arcát.

A macskám már eltűnt onnan. Nekem mégis úgy rémlett, mintha a fák árnyékában egy másik hunyorgó szemű óriás fekete szellem-macska lebegne el, ahogy a ragadozók szoktak: lomhán és nesztelenül.

TÜZEK MEG ÁRNYÉKOK.

A zsebembe tettem egy tiszta kis üveget, amelyben valamikor orvosság lehetett, — és nap-szállat után elindultam a szőlők felé. Az volt a szándékom, hogy teleszedem az üveget szentjános-bogárral. Így júniusban sok van a szőlők mentén. Vajjon hogyan világít együtt száz vagy kétszáz, éjjel a szobában?

A kaszálókból akkor kezdett fölemelkedni a homály. Mert az éj mindig így jön: a földből, és fölszáll az égig, az égen túl is. Mérhetetlen oceánja a kéklő sötétségnek! A jegenyefák óriás fekete fölkiáltójelek s egy gémeskut a távolban vékony *T* betű. A lilaszürke égen sárgán fénylő félkarikája a holdnak. Alig egy arasznyira tőle a gyémánttűzben égő vacsoracsillag. Egy arasznyira — az isten kezével mérve. Körülöttem a prücskök egyhangu pri-pri éneke zeng már a fűszálak között. Egy-egy denevér nesztelenül feketén lebbenik el előttem. A homály mindig sűrűbb. Az akácfák, mintha gyászfátyollal volnának bevonva. A rétről a bakszakál-fű illata útra kél velem. Aztán, hogy elérem a szőlőket a csöndes sötétségben, a bokrok között előfénylik két kis kékes fehér pont.

Itt vagyok a szentjános-bogarak birodalmában.

Leülök egy félig földbesülyedt határköre, és nézem, nézem a sötétségben világító parányi csillagokat, azt a két csillaglámpát, amellyel a vőlegényének világít a két kis bogár-menyasszony.

Mennyi epedés, mennyi izgalom a fűszálak és bokrok országában!

De ime a vőlegények nem váratnak sokáig magukra. Fehérlő szikra kél útra a levegőben és fényes vonalat rajzol maga után a sötétségbe. Azután a másik, a harmadik. Mindenki megtalálja a maga párját. Isten tudja, mit beszélnek? Bizonyára azt beszélik, amit az ember: — Szeretsz-e bogárkám? — Szeretlek bogárkám!

Eszembe se jutott, hogy megzavarjam a találkát. Csak néztem, néztem elgondolkozva. A boldogság csillagai azok; s a boldog állat egyenlő rangu előttem a boldog emberrel, mint ahogy a szenvedő állat is egyenlő rangu a szenvedő emberrel, mert a szenvedő állatnak emberarca van.

Amint ott üldögélek, egy fekete árnyék jelenik meg az uton. Mezítláb jön. Halk pufogás a járása a porban.

— Bűndn llek rebbenti meghökkenve, amint hozzám ér.

Azt akarta mondani a jámbor, hogy minden lélek dicséri az Urat. De nem volt ereje reá. Csak megmeredt, aztán megfordult s neki a szaladásnak! Úgy eliramodott tőlem, hogy agárkutyával se lehetett volna utolérni.

— Miska te! állj meg! — kiáltom utána.

Mert megismertem a hangjáról, hogy a Miska bojtár.

Azonban a Miska gyerek nem állott meg. Bizonyára azt gondolta, hogy boszorkány vagyok. Nem hisz most a hangomnak. Azt gondolja, hogy a boszorkány az én hangomat utánozza. Tudja a Miska, mit akar a boszorkány: ha maga közelébe csálhatja, a fejéhez vág egy kötőféket, amitől a Miska tüstént lóvá változik, aztán a boszorkány rajta nyargalna el a Szent-Gellért hegyre.

Fölkeltem és elindultam az erdőszélnek, ahol a juhászok tanyáznak esténként.

Mikorra odaérkeztem, Miskát már pálinkával dörzsölték a pásztortűz mellett, és az öreg Borza János sűrű keresztvetések kíséretében komoly áhítattal mormogta fölötte:

Jámbor embör, gonosz asszony, gyékényágy, kü-párna, Jézus mondása jusson az eszödbe!

Miska bojtárnak bizony nem jutott a Jézus mondása az eszébe. Hiába biztatta az öreg Kosuth-szakáll. Csak feküdt mozdulatlanul.

— Mi a baj? — kérdem aggodalommal.

— Jaj, mester uram, — mondja az öreg juhász, abbanhagyva az imádságot, — a gyereken egész idáig nyargalt egy rusnya boszorkány.

Felelet helyett felvettem a vizes korsót, és öntöttem abból a gyerek arcára, azután, hogy fölnyitotta a szemét, megitattam a pálinkás butykosból.

— Micsoda huszár lesz tebelőled — mondtam felültetve a fiut, — hát arra tanítotlak én téged, hogy engem boszorkánynak nézz!

— Bizonyisten boszorkány volt, — hebegte a gyerek.

— Nem az volt. Én ültem ott a határkövön. A bogarakat néztem. Kiáltottam is rád. Volt okod arra valamikor, hogy el ne hidd, amit én mondok?

— Nem — felelte a fiu.

Azután a fejét lecsüggesztve, bágyadtan nézett az öreg juhász csizmájára.

— Hát most eredj fiam — mondtam fölsegítve a földről, — feküdj le és aludjál. Aztán ha még egyszer megijedsz, jusson eszedbe, amire tanítottalak: hogy boszorkányok nincsenek.

A fiu bement a hodályba és lefeküdt. Én pedig leheveredtem egy subára a tűz mellé.

— De hogy megijedt — szólt az öreg Borza, amint mellém heveredett a másik subára.

Elővonta a kalapja mellől a pipáját, és így folytatta:

— Mondottam neki, hogy ne járjon soha ökörfark-kóró nélkül.

Azzal rátette a parazsat a pipájára és mindannyiszor lehúnyta a szemét, valahányszor megszitta.

— Mit beszél kend az ökörfark-kóróról?

— Azt, hogy mért nem vitt magával.

— Minek vitt volna magával?

— Annak, hogy mikor boszorkány röpül a feje körül a levegőben, hát suhintson rá vele.

— Hát még kend is hisz a boszorkányban?

— Hisz a fene, — felelte szeliden, — csak úgy eszembe jutott.

Azzal mind a ketten elhallgattunk. Néztük a tüzet. A tűz mindig kedves és fenséges nézni való. Megérthetetlen titok az. Mi a láng? Honnan jön?

Hová megy? Honnan van a színe? a fénye? a faevő mohósága? az égető ereje? Ni, hogyan ugrálnak, lengedeznek, hajlonganak, el-eltűnnek, megmegjelennek a lángok. Egyik vörös, a másik kék, sárga meg fehér. A galyak néha sírva, sziszeregve hajlonganak a parázsban, mint a hernyók. Aztán újra csend van. A tűz folyton pattog és minden pillanatban más meg más a képe. Fény meg ragyogás, erő meg rejtelem . . .

Az öreg hasonfekszik a subán. Állát a kezére támasztva, pipázgat csöndesen. Már régen nem láttam őt. A múlt nyáron sokszor fölkerestem. Kedvem volt volna megtanítani olvasni. Azonban ő nem kívánta azt.

— Nem akarok pap lenni, — mondotta. — Elég nekem a magam két könyve.

— Micsoda két könyv?

— A nappali meg az éjjeli.

És magyarázatul hozzátette:

— A nappali könyvem a mező; az éjjeli a csillagos ég.

Aztán ő tanított olvasni engem a maga két könyvéből. Megismertette velem a *vérfüvet*, amitől kinyillanak a bilincsek, a *Mária könnyét*, amely örökké remeg a fűszálak között, a *temondádfüvet*, amelynek gyökerét mindenkinek a nyakában kellene hordania, a *föld füstöt*, amely a kopaszságról használ, a *szerелеm almáját*, amelynek piros virága van, *Szent Antal* virágát, amely esőt jósol, a *Bol-dogasszony haját*, a *Salamon pecsétjét* és tömerek más titkait a földnek, úgyszintén az égnek is, ahol minden csillagnak neve van s a csillagok kö-

zött táltosok meg garabonciás diákok kóborolnak. Beszélt az öreg az éghasadásról is, mikor az ég megnyílik és az ember belepillanthat a mennyországba.

A lángok eltűntek már. Csak a parázs vöröslött. A csendes sötétségbe belesóhajtozott az erdő. Egy-egy birka olykor panaszos bé hangot hallatott.

— No — szólalt meg az öreg Borza, félálmosan, — mégis csak jó volt a nyirfaág.

— Jó volt, — ismételte komolyan inkább magának beszélve, mint nekem.

— Micsoda nyirfaág? — kérdeztem a fejemet fölemelve.

— Az, amit a ház-üstökbe dugtam Szentgyörgynapkor.

— Hát aztán mire volt az jó?

— Mire? Hát arra, hogy itt már nem volt ereje annak a rusnya boszorkánynak.

Ujra csöndesség. Csak a falevelek susognak. Az éj tele van titkos susogással és hajlongó árnyékokkal. A hold a fekete erdőből följebb és följebb emeli az égre aranyló szarvait. Titok és rejtelem az egész világ.

A HARAGOSOK.

A mi falunkban is vannak olyan történetek, amiket regényeknek szoktak nevezni. Csakhogy a mi regényeink nem olyan karikásak, nem olyan formásan megszabottak, mint a könyvregények. A mi regényeinknek rendesen csak eleje van, meg közepe: a vége mindnek egyforma: csak egy fakereszt, amit letűznek a földre a regényhősök feje fölé.

I.

Ezelőtt valami ötven esztendővel Paizs János rossz számot huzott a községházán: elvitték katonának. Azt mondják, szép sugár legény volt. A határig elkísérte az édes anyja, meg egy leány, — persze sirva kísérték. Ma is lát efféléket az ember: egy öreg asszonyt, meg egy fiatal leányt, amint sirva kísérik a sorozó bizottság utcáján a csoportosan daloló, meg hujángató nemzeti pántlikával körülkötött kalapu legényeket.

Paizs János a határon megölelte, megcsókolta mind a kettőt. Az öreg asszonynak azt mondta:

— Hej idős anyám, idős szülő anyám!

A leánynak meg azt mondta:

— Hej Lidi, Lidi, idős kis galambom!

Jambusokban és körmondatokban csak a szinpadon búcsúzó katonák beszélnek.

Hét esztendő múlva hazatoppan János. Bizony alig lehet a nagy vitorlás bajusz miatt megismerni. Az igaz, hogy a háromcsillagos őrmesteri ruha is sokat másít rajta. A kocsin egy fekete szemű asszony is van, meg egy kis feketeszemű gyerkőce.

— Hát ez a fehérnép? — kérdi az anyja.

— Ez a feleségem meg a gyermekem.

Az öreg asszony leölelgeti azokat is a kocsiról.

— Isten hozta kedves menyem... unokám...
 ej nem is álmodtam . . .

— Beszélhet nekik, — mondja nevetve a János, — nem értenek azok egy kukkot se magyarul.

Aztán a feleségéhez fordulva taljánul mondott valamit, amire az megcsókolta a kezét a napának. Furcsa beszéd az a talján, egy szavát se lehet megérteni, ha nem tud taljánul az ember.

— Hát a Lidi? — kérdi elmeredő szemmel az öreg asszony.

— A Lidi?

— A Lidi.

Paizs János bámuló szemekkel nézett az anyjára.

— Leány még?

— Téged várt, — felelte szomorúan az öreg asszony.

Paizs János megrázta a fejét, mint aki álomból ébred. De vállat vont. Azután átölelte az olasz menyecske derekát az egyik kezével, a másik kezével pedig megfogta a fia kezét, és bevezette őket a szobába.

II.

Mi lett az olasz menyecskéből? Azt is tudom. Megtanult magyarul. Hanem a hazai ruháját nem változtatta meg. Halála órájáig úgy járt. Nem csúfolták érte, mert hiszen a Paizs János felesége volt. Senkit se csúfolnak, akinek az ura hét csatában harcolt.

És mi lett Lidiből?

János az első vasárnapon szokatlanul kikeményitette a bajuszát. A három ragyogó érdempénzen, ami a mellén volt, káprázott a falu szeme. Olyan méltósággal vonult föl a nagymisére, hogy az ember azt hitte volna: a harangok maguktól megkondulnak.

A nép szokás szerint a templom körül állva, várta a harangszót, no meg ezuttal Jánost is.

— Jön már! — kiáltották előre a gyerekek.

És jött. De miért jött egyedül? El kellett volna hoznia a feleségét is. Talán majd délután hozza el, a litániára. Meglehet, hogy külsőországban ez a szokás.

Paizs János méltóságos leereszkedéssel köszönt jobbra, balra. Egyenesen a leányok felé tartott. Ott a lépése bizonytalanná vált. Az arca elhalványult. A Gedó Lidi arca is olyan fehér volt, mint a fal.

— Lidi, — szólott Paizs, — megismersz-e engem?

És a kezét nyujtotta a leánynak.

Az nem fogadta el. Végigmérte a szemével tetőtől talpig s így felelt:

— Eredj tőlem, te hitvány!

Ezek aztán : János meg a felesége soha nem látták meg a Lidi; se Lidi őket. Ha el is mentek egymás mellett az utakon, úgy mentek el, mintha nem látnák egymást. Csak a János anyjával maradt a Lidi beszédben. De ők se beszélgettek soha sokáig, mert az öregasszony nem tudott másról beszélni csak a fiáról.

III.

Igy nyáron minden reggel hat órakor van a mise. Csak afféle rövid susogó mise persze. A pap az oltárnál. Én a kóruson. Orgonálgatok, énekelgetek. A hivek künn vannak most szanaszét, mindenfelé a határban. Aratnak.

Mindössze két öreg jár a templomba : egy meggörnyedt anyóka, meg egy remegő fejű apóka. Az egyik az alvégről indult el, a második harangszókor, a másik meg a felvégről ugyanakkor. Mikor az anyóka betotyog a templomba, az öreg apókának már ott remeg a feje a padok között. A subájába behuzódva szemelgeti az olvasót. Mert nyáron is subában jár. Abban is alszik. Bele van nőve, mint a medve a bundájába. Ha valaha a másvilágon találkozoznánk, el nem tudnám másképpen képzelni a szentek között az öreget, mint ahogy a subában ül egy fehér felhő-buckán ; a bajusza lelóg hosszan a melléig és az egy pár fürt ősz haja körüllegi a nyakát.

Az öregasszony még mindig rojtos, fekete kendőben van ; elől keresztbe hajtott, hátul csomóba kötött kendőben ; hátul lelóg a rojtja. A fején meg fekete selymekendő. Csak az arca fehér, mint

a pergamen. Nyugodt, ráncos arc. Soha nem haragvó, de nem is mosolygó. Nem minden öreg-asszony ilyen, csak ez az egy. Mert ez nem is asszony szegény, hanem leány. Hetvenesztendős leány. Egy legény miatt! Az a legény ezelőtt ötven esztendővel Paizs János volt, az az öreg remegő fejű bácsi, aki az üres padokban közepett ül; a bajusza lelóg a melléig és az egypár fürt ősz haja körüllegi a nyakát.

Az öreg leány előretotyog három paddal. Ott megáll. A fejét lehajtja és a kezét a mellére emeli. Aztán beül a padba, az asszonyok helyére, balfelé. Előveszi a hóna alól a nagy kopott imádságos könyvet, aminek Szent Rózsáskert a neve.

Több ember nem jön. Én csak az orgona lágyhangu fasípjait szólaltatom meg, és csak úgy dúdolgatva éneklek azt az ősrégi szenténeket, amely ezzel a nagy felsóhajtással kezdődik:

Menny, föld, tűz, víz, levegő ég
Gyöngy, arany és minden kincs
Mit háborgatjátok elmém?

Mondom, más nincs a templomban: csak mi négyen-öten a ministráns gyerekekkel, no meg a sánta Gál gyerek, aki az orgonaszijjat huzza egy krajcár napidijért.

De mintha a falon levő szentek is hallgatnák a misét: a csillagkoszorus Nepomuki, fehér gyónatatóingben, egy kis fakeresztet a szívére szorítva és az ég felé tekintve; Szent Pál a pallosra támaszkodva, Szent István, amint a koronáját egy piros bársony-vánkoson fölnyujtja Máriának; a négy

zord tekintetű evangalista, meg a kiváló tiszteletnek örvendő szent Anna, amint a kis leányát olvasni tanítja.

Milyen különös így nyári reggeleken a templom. Az oltár fölött levő aranyozott háromszögből mintha csudálkozva nézne le, az óriási fakó szem. A viaszgyertyák lángja mintha belefolyna a napsugárba, amely a magas templomablakból aláereszkedik. Mikor az orgona elhallgat, a siket csendben hallom a pap suttogását, amint átváltoztatja az ostyát Krisztus testévé. A ministráns gyerek háromszor zördit a repedt acél csengőkkel. Aztán az újra beálló percnyi csöndbe beleköhint az öreg Paizs. A templom viszhangzik ettől. Egy dongó a hátam mögött zumol az ablak üvegein és visszahulltában belekeveredik a száraz levelekbe, amik még az urnapi ünnepről vannak itt, a jó szénaillattal együtt, amely a templomot betölti.

A két öreg csöndesen ül a helyén. Az öreg Paizs néha elmélázva nézi az öreg nőt. A feje ilyenkor fölváltva igeneket és nemeket remeg, de az olvasó szemei nem mozdulnak a kezében. Amaz persze nem látja őt. Mikor vége van a misének, megcsókolja a könyve lapját és összekapcsolja. Elmennek egymás mellett közömbösen, köszönés nélkül. Egyik eltotyog a felvég felé, a másik elcsoszog az alvég felé.

EBÉD A KÖRTEFA ALATT.

Az aratógazda körültekintett és megszólalt:
— Dél van.

Csak a körülötte állók hallották meg. De azért megállott az egész munkástábor. Mert nem is kell oda kiabálás. Ahogy a gazda megáll és a közelében levők felé fordulva fölemeli a mutatóujját, meglátják azt az egész földön. A kaszák és a sarlók leereszkednek. Mindenki a nagy vadkörtefához igyekszik. Annak az árnyéka kerek szőnyeg gyanánt terül el a gyepen. A nyári tüzes délnek egyetlen enyhe sátora. De nincs is olyan jó hűvöse semmiféle fának!

Megnéztem az órát. Éppen tizenkettőt mutatott.

— Illés bácsi, — mondom a gazdának — honnan tudta meg, hogy dél van?

A nagy erős ember mosolyogva vont vállat:

— Tudj' az Isten. Megéreztem én azt uram, mint a Paizs a szelet.

— Sohase hibáz öt percet se, — jegyezte meg az ispán, aki a határkövön ülve hirlapot olvasott. — Beállhatna akármelyik városba toronyórának.

A körtefa alatt már akkor ott volt a szép Szabó Magda is az ura mellett. Az a szomszéd-

földről jött ide által. Csak négyen aratnak ott, de a magukét aratják. A szép Szabó Magda kihozta az urának az ebédet. Láttam, mikor jött. Egyik karján a gyerek: másik kezében a fazekat lógatta. Tizenhatéves gyöngye kis teremtés és már asszony és már anya.

Csik Imre először is a fiáért nyúl. A fia csak kis inges, ölbeli gyermek; még nincs egy esztendőse. Aki megnézi, semmi különöset nem lát rajta: se járni nem tud, se beszélni, és még csak szépnek sem mondható, mert a feje hosszú. De azért Csikék nagyra vannak ezzel a kis poronttyal. Ha valaki egy tarisznya gyémántot kínál a kis tudatlan féregért, bizonyára komolyan és határozottan visszautasítanak. Mert Csikék azt tartják, hogy ilyen gyerek, mint a Fercsi, nincs több sem a faluban, sem az egész világon.

Lám, hogy leemelí Csik Imre az anyja karjáról, olyanokat csókol a kis pufitos pofácskáján, hogy szinte csattan; és nevetve nézdegéli, mintha most találta volna a bokorban.

— Nézd csak milyen fekete a szeme! — mondja selypítve.

És a szép Magda mosolyogva nézi, hogy milyen fekete a szeme a fiának.

— Mondjad fiam: apa!

A kis féreg együgyű képpel nézi az apját. A szájacskája megmozdul:

— Hapapap.

Ez tetszik Csikéknek.

— Mondjad fiam: apa!

— Hapapap.

Elmondatták tizszer-huszsor. A Fercsi gyerek mindig csak azt feleli : hapapap, de ez mindig új és mindig meglepő. Pál úgy véli, hogy a szó kimondása kifogástalan, sőt kellemesen is hangzik. Olyan büszkén néz a fiára, mintha az máris valami generális volna.

Az anya nem ilyennek látja. Az azt mondja neki :

— Jaj te kis angyal !

Eközben odatelepednek az uraság aratói is. Hej, ti királyok, királykisasszonyok és királylegények, ti pápák, bárók és grófok és egyéb aranykanalu nagy urak, ha ti a magatok drága tálaiban ilyen jó falatokat találhatnátok ! ha a ti jégbehűtött cifra üvegeitekből olyan jóleső italt tudnátok húzni, mint ezek húznak itt a csöcsös korsóból, vagy a csobolyóból ! ha a ti szmirnai és lyoni művészettel puhított divánaitokon és hentergőiteken olyan édes nyugalmat tudnátok találni, mint ezek itt a vadkörtefa két ujnyi kis gyepén, mikor ebéd után egy rövid félórácskát szenderegnek !

Csik Imre is a felesége ölébe hajtotta a fejét. A gyerek mellettük betakarva aludt. A szép Magda egy fűszálat húzott olykor el az ura bajuszán ; az be akarta kapni mindig a fűszálat. Játsoztak, mint a gyerekek.

— Nini — mondja az ispán, — a Matyi.

Csakugyan az jött az uton, a Tóth Antal számára. Honnan jöhetett egymagában ? A jó Isten tudja. Mert Tóth Antal el szokta adni a szamarát és az mindig visszatér hozzá.

A Matyi sétálva ment hazafelé. Nyomán felporzott a kocsíút. Olykor megállott és letépett

valami zöldet az árokpartról és útközben eddegélte. Egyszer csak lefeküdt a porba és meghempergődzött.

— Esső lesz — mondta Gönczöl Illés.

— Az lesz — felelt rá az egyik arató, — hangyákat láttam, ahogy visszafelé vitték a tojasukat.

Az égen csak egy kis fehér felhő látszott. De meleg volt. Egy légy csipése olyan volt a kezemen, mint a tűszúrás.

A szamár eltűnt már a kocsútról. Helyette könnyű forgószél jelent meg az úton és a port magasra szórva keringelt.

Amint a forgószél hozzánk ér, egyszer csak látom, hogy az egyik aratóleány beleröpi a sarlóját.

Egyik se szólt rá semmit. Magam is tudtam, hogy a forgószél most rútul járt. Mert a forgószél nem egyéb, mint az ördög meg egy boszorkány. Összeölelkezve táncolnak. De mi is volna egyéb? A levegőben valamelyik ördög tartja a lakodalmát. Egy-egy táncoló pár olykor leér a földre és látnivaló, hogyan sodorja a port magával.

A sarló bizonynyal megvágta a táncolók lábát. A leány kifut az útra, nézi, hogy van-e ott vércsepp? Vércsepp nincsen, de majd holnap meg lehet látni, melyik öregasszony megy sántitva.

Az égben csakugyan valami nagy eset történik. Sötét palaszürke felhők tolonganak odafenn. Néha egy lomha szörnyeteg alaku elő-előválnak. Az a sárkány, amelyen fölszállott valamelyik tóból a garabonciás. Honnan jöttek ezek a felhők? és hova mennek? Mi a szél, amely nyomni tud, meg csavarni, rázni, szórni, emelni, morogni, sziszegni és sirni? Hát mi az? Levegő? Puszta levegő? Föl

tud kapni a levegő egy marok port a földről, hogy szétszórja a tarlón? Ki tudja ragadni a levegő az ujságpapirost az ispán kezéből? A semmi nem olvas. A szél pedig magasra emeli az ujságot és forgatja, olvassa.

Az iskolában persze nem tanul erről senki, de hát arra való a két szeme, hogy lássa. Amit a tanító mond, hogy a szél nem egyéb, mint levegő, a levegő pedig nem egyéb, mint hydrogénium, meg oxigénium, azt is el lehet hinni. Az andocsi szűzről soha nem tanította senki, hogy az csak olajfesték — az csuda; hát mért ne higyjünk abban, hogy a föld színe felett lelkek kavarognak!?

Ime a fecske is, mintha már fönt nem volna elég helye, csaknem a földet érinti gyors kanyargásaiban. A magasság és a mélység megtelik rejtelmekkel. Az ég színe fekete. És ime alácikázik a nyomott csendben egy cikcakkos hegyes villám. Dehogy villám: istennyila. Az isten meglátott valahol egy gonosz ördögöt és lesujtotta.

A hatalmas lövéstől megrendül a föld a sarkában? Hol vagytok festők, hogy vászonra vetnétek azt a képet, amint az ördög a mezőn élettelelenül elterülve fekszik, s mellében áll az Istennek izzó piros nyila.

A zápor zuhogva ömlött alá. Az aratók elmélázva, hallgatva nézték az esőt. Csik Imre kibontotta a szűrét és rátakarta a feleségére.

FESTŐ A FALUN.

Ma ahogy kilépek az utcára, látom, hogy a gyerekek mind az alvég felé futnak. Megállítom a Burucz gyereket, hogy mi történt?

— Egy úr van a faluvégén, mondja zihálva kipirosodottan, — képet csinál.

Egy úr, aki képet csinál; — nem lehet egyéb, csak festő. Magam is arrafelé néztem. Csakhamar rá is akadtam.

Ott ült a libalegelőn, a fűzfák között. Előtte egy kis háromlábú festőállvány. Mögötte Könczöl Pista hadonászott a botjával, hogy távol tartsa a gyerekeket. Azok persze fölmásztak a fára; onnan lesték, hogyan készül a csuda? Ki hitte volna, hogy olyan apró pálcikákkal izélik a képet. Egy hét mulva minden gyerek fest a faluban.

A festő fiatal szőke ember volt, afféle hosszúhaju szúnyoglegény, aminőket mindenfelé lehet látni nyáron az országban. A fején széles karimájú puha kalap; a kabátja meg bársonyból való, olaszos.

De magyar fiú volt. Amint figyelmeztették, hogy a tanító jön, letette az ecsetjét és fölemelkedett.

— Réz István vagyok, — mondotta — Münchenből jöttem haza az ősre, egynehány studiumot csinállok itthon.

— Hogy vetődött ide a mi kis elrejtett falunkba?

— Magam se tudom. Járok jobbra-balra, annerre a szél hord. Tanulgatok. Még egy heti időm van, aztán visszamegyek.

— Tessék folytatni, talán azért beszélgethetünk.

A rétnek egy darabját festette: a hidat, a nyárfát, meg egynehány fűzfát, a víz mellett. Fölvette ecsetjét és föl-fölpillantva festett tovább.

— Ügylátszik, — mondotta, — itt még sohase járt magamféle ember. A falu tele van szebbnél szebb tanulmányfejjel, de akárkinek szoltam eddig, hogy legyen modellem, ijedten tiltakozott.

— Isten tudja, mit értenek a modell szó alatt. A maguk nyelvén kell azokkal beszélni, jó uram.

— Beszéltem én az ő nyelvükön is. Egy barnaképű fiucska végre leküzdötte egy hatosért a félelmét, de azt is elvitték tőlem. Azt mondták neki: ne engedd a képedet *megrontani*, te ostoba. Így hát nem maradt egyéb, mint hogy unalmas fűzfákat fessek.

— Majd segíték én a bajon, csak tessék megmutatni, amelyiket festeni kívánja.

— No, — azt mondja erre, az ecsetjét letéve, — egy öreg bácsit láttam, ha azt lefesthetném, nem adnám egy országért. A nevét is tudom. Va-

lami Kévési vagy Kepési, no ni: elfelejtettem. Szép hajlott agg ember. A haja csupa fehérség. Az arca meg csupa pirosság. Csupa szín az az ember! Brillíáns színek: cinóber! karmin! kremzerveisz! gebrannte terra sienna! és umbra bőven!

— Kevi?

— Az az, Kevi. A templom mellett lakik. A karmint az orra körül kékesbe játszatom.

— Hát csak tessék befejezni a képet. Az öreg ülni fog.

— Dehogy is festek itt többet, — szólt a képet gyorsan a ládácskába rejtve, — örök hálára kötelez, uram, ha az öreget a pemzlimre juttatja.

Mentünk egyenesen Keviekhez.

Az öreg az udvaron ült, egy fatönkön, az őszi napnak sugárömlésében, és pipázott. Ahogy a kis ajtón beléptünk, föl akart támaszkodni, hogy élénk jójjön, de én már messziről szóltam neki, hogy maradjon, különben visszafordulunk.

Ez a fenyegetés jól esett neki. Jókedvvel nyújtotta ráncos öreg kezét, és meg is szorította a miénket fiatalosan.

— Ez az úr, — mondom a festőre mutatva, — olyan ember, aki képet tud csinálni. De nem imilyen-amolyan papiros képeket ám, hanem drága szép finom képeket olajjal.

— Olajjal?

— Igen, mint a templomban láthatta kend a szenteket.

— No derék.

— Hát nem egyébért jöttünk, Kevi bácsi, hanem hogy kendről is képet akar ez az úr festeni.

— Nem vagyok én szent.

— Nem is azért, mintha szent volna kigyelmed, hanem mert egy olyan nagy képet akar festeni, amin sok magyar ember lesz, hát kend lenne az egyik.

Kevi bizalmatlanul nézett reánk.

— Ej, — mondotta, — öreg vagyok én már arra, itt vannak a fiaim, azokat tessék.

— Éppen azért, mert öreg kend, — szólalt meg most a festő, — azért tetszik nekem. Egy piros pozsgás Homért csinálnék kigyelmedből. Új felfogás! Csak a félszemire vak, és serlegek között ülve tűzzel zengi a hősök dicséretét.

— Micsoda? — szólt felduzzanva az öreg, — hóhért akarnak belőlem csinálni?

— Dehogy hóhért, — békitem az öreget, — egy Hómér nevű görögöt.

— Görögöt? — kérdezte az öreg mindinkább elszörnyedve.

— Ne értsen félre kigyelmed, csak a kép lesz az, — szóltam csillapító hangon.

És arra gondoltam, hogy bár csak ez a festő némulna el egy negyedórára. Azonban az én festőm mindenképpen segíteni akart a rábeszélés munkájában.

— Annyi az egész, — mondotta, — hogy a kigyelmed fejéhez megfelelő szakállt csinálok.

— No már azt pedig nem csinál az úr, — mondotta az öreg haragosan, — tisztölöm az urat, de nem engedem.

— Hallgasson, uram, — mondom a festőnek — csak én hadd beszéljek.

A festő erre leült nagybúsan a kútkávéra, és az ecsetjeit előszedve, a rozzant pajtát kezdte festeni.

A házból már ekkor előjöttek az asszonyok is. Azokhoz fordultam.

— No nézze, asszonynéném, — mondom Kevinének — milyen csatában vagyunk itten. Ez a festő úr eljött messze földről, hogy a mi falunkban egy pár képet fessen. A legszebb gyereket, a legszebb asszonyt, meg a legszebb öreg embert akarja lefesteni. Én nem tehetek róla, hogy Kevi bácsit találta a legszebbnek az öregek között. Nem akar vele egyebet, csak, hogy üljön előtte egy kiscfátály óráig, de Kevi bácsi nem akar. Pedig milyen dicsőség lenne ott a külső országban, ha kifüggesztené a képet, aztán azt mondaná:

— Nézzétek, császárok meg királyok, ilyen szép piros öregemberek vannak a magyar földön. No sok dicséret meg áldás szállana a Kevi bácsi fejére. Még az ujságba is kitennék.

— Hát mért nem engedi magát? — szolt kedves kérleléssel az öregasszony.

— Ott a fiatalja, — felelt valamivel enyhébben az öreg, — vén lóból nem való poroszkát csinálni.

— De bátyámuram, ahova öreg kell, ott nem állhat meg a fiatal. Mit szólna kend ahhoz, ha szent Péter apostolt huszonöt esztendő legénynek festenek?

— Nini a pajtánk! — kiáltott fel az Imre legény nevetve a festő mögött.

A pajta csakugyan ott sárgállott már a festő vásznán. Még a lombos nagy diófa is ott volt.

A kép az öregnek is tetszett.

— No jól van, — mondotta, — csináljanak belőlem akármi bolondot. A tanító úr kedvéért megteszem.

Fölállott és a szoba felé indult.

— Add elő az ünneplő ruhámat, — mondta a feleségének.

— Nem kell felöltözni, — szólt a festő, — hiszen csak a fejét festem le.

— Fejemet? Hát aztán milyen leszek én kéz meg láb nélkül.

Intettem a festőnek, hogy hallgasson.

— Úgy lesz, bátyám, — mondottam, — mintha az ablakból nézne kifelé. Aki az utcáról látja kigyelmedet, nem láthatja se kezét, se lábát, igaz-e?

Ezt megértette az öreg, de azért mégis bement és felöltözött az ünnepi ruhájába. Az ő lelke úgy diktálta ezt: ha lefestik a ruháját, ha nem, mégis csak ünnep az az óra, amelyben megörökítik.

Leült egy karosszékbe és mozdulatlan maradt. Átengedte magát a festésnek.

Az udvaron áhitatos csend. A festő biztos és gyors kézzel kerekíti meg a vásznon a fej határvonalait; az orrot, szemet és bajuszt fölárnyékolja, a fejet vadgesztenye-színű sötéttel mázolja körül.

— Mán kezdődik, — jegyzi meg a csizmadia a kerítésen áthajolva, — de még nem formája.

A festő csakhamar megpirosítja az arcot, és megfehéríti a haját. A ráncok még nem látszanak: színfolt az egész; — de azért már az öreg Keviné összeecsapja a kezét.

— Jaj nekem, ilyen volt ezelőtt husz esztendővel.

Az öreg Kevi nem bánja, akármilyen volt ezelőtt husz esztendővel; nyugodtan pipázik a karosszékekben.

A néző mindig több és több az udvaron. Bozókiné is betér. Ez egy szomorú kis sovány asszony. Nem tudom miért van ma a fekete ünnepi ruhájában, de abban van. A többi asszonyféle ha be is pillant, csakhamar a dolgára siet. Ez az egy ott marad: nézi a képet mohó figyelemmel.

— Mit fizetnek érte? — tudakozza suttogva, — mennyit fizetnek?

— Nini, talán csak nem akarja magát lepingáltatni?

— Oh, Isten mentsen, dehogy is, csak éppen kérdem.

— Semmit, — feleli Keviné, — semmit se fizetünk, csak úgy a maga mulattából festi az uramat. De ugye máris szakasztott olyan?

— Meg ne billintse kend a fülit, — szól a kerítésen könyöklő csizmadia — most azt kenik.

Tartja az öreg a fülit nyugalmasan.

A csodálkozás nőttön nő. Alig egy negyedóra múlva csupa bámulás és nevetés az udvar.

— Ilyen, éppen ilyen!

— No kend kétszer van a világon, Kevi bácsi, — mondja a csizmadia.

— Ha kész lesz, felakasztják kendet, — jegyzi meg a bakter.

Erre már az öreget is elhagyja a nyugalom. Fölkél és odatotyog a képhez. A fejét csóválja

— Ilyen volnék, — motyogja jókedvűen, — no ilyen vagyok.

— Még nem egészen, — feleli a festő, — holnap megint eljövök. Holnapra megszárad és aztán jön csak a bitüm.

— Mi jön?

— Nohát a szurok. Bekenem itt-ott szurokkal.

— Micsoda? De már annak nem állok.

— Nem kendet, no : csak az árnyékát, hogy mélyebb legyen a szeme, bátyám uram.

Az utcán Bozókiné jött mindenütt a sarunkban.

— Lelkem, jó uram, — szólalt meg a hídnál. Aztán, ahogy megálltunk, összetette a két kezét és így folytatta :

— Szépen megkérném, édes képcsináló uram, hogy az én kis leányomat, az Ilonkát ...

— Nem tudom lesz-e rá időm, — felelt a festő, — melyik a kisleánya?

— Meghalt, lelkem, meghalt, — mondja az asszony könnyekben fürdő szemekkel.

— Egyetlen leánya volt, — magyarázom, hogy annak elfulladott a szava, — szép kis kékszemű teremtés.

— Olyan, olyan, — mondja az asszony.

— Bajos dolog, — szól vállat vonva a festő, — van valami fotográfiája?

— Dehogy van, lelkem nagyságos uram, hisz éppen azért szeretném, mert nincsen.

Hogy aztán együtt mentünk hazafelé, elmondtam a festőnek, hogy a kis leány nemcsak az

anyjának volt kedves, igazán a legkedvesebb kis kékszemű szőke leány volt a faluban. A torokgyík ragadta el szegénykét.

Aztán másra fordult a beszéd. A vadásatról beszéltünk. Nálunk az idén sok a vadkacsa. Este felé csónakra ültünk és így lestünk a nádasban a vadkacsára.

A festő nem akart vadászni, a nádasnak esti hangulatát figyelte meg: a napnyugvást a nád-erdőn.

Egyszer, ahogy elhallgatunk, azt mondja a festő:

— Hasonlított az a kis leány az anyjához?

— Éppen olyan lett volna, ha megnő.

— Próbálok valamit, — szólt jókedvűen, — megfestem ezt az asszonyt hétesztendősnék.

— Lehetséges volna?

— Hogyne: a haj szőkébb lesz, a szemei nagyobbak és kékebbek; a szemöldökét vékonyabbra festem és emeltebbre; az arcot meggömbölyítem; vagy sovány volt?

— Bizony olyan vékony kis madárka-féle volt az.

— Mindegy: az arc bizonyára teltebb volt, az állacska fejletlenebb, az arcbőr átlátszó fehér, és a nyakacska vékony.

És neki állott másnap, hogy a holt gyermek arcképét megfesse.

Az anyja ült buzgón s nem is igen tudta, hogy miért. Csak azt tudta, hogyha ül, megkapja a leánya arcképét.

Hát hogyne ült volna.

Mikor aztán a kép elkészült, a festő egy nagy zöldkendőből rámat rögtönzött köréje s oda-szólítottuk az asszonyt.

Az asszony ránézett a képre s egyszerre kiömlöttek a könnyei.

— Hát ráösmer? — kérdeztem meghatottan.

— Hogyne ösmernék rá tanító uram, — felelte, — pedig szegényke nagyon elváltozott ott a másvilágon.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

ESTE.

Este minden más, mint reggel. Más az egész világ. Magam se vagyok ugyanaz, aki reggel voltam. Mintha a földdel megfordulna az ember szive is: másképpen érzek és másképpen gondolkozom.

Amint így este végigmegyek a falun, látom, hogy a házak meg a kertek megváltoztak. Éppen akkorák és ugyanazok is, mint reggel, de mondom, megváltoztak. Némelyik szembetünően előfihérlik a homályból, a másik meg visszahúzódik, elrejtőzik, csak az egy-két vörös ablakszemével bámul kifelé. Olyanok, mintha meg is tudnának mozdulni, ha akarnának. Az emberek is mások. Az esti homályban szinte lebegnek, mikor járnak; mikor megállanak, olyanok, mint a fák meg a bokrok, aminthogy ezek közül is olyan némelyik, mint az ember. De a többi fa is úgy áll ilyenkor, mintha értelem és akarat szállotta volna meg. Rejtelmesek és titkolódzók. Néha mozdulatlanul állanak, mintha várnának valakit. A lombjukat kiterjesztik. Az ember hallja, hogy susognak. Mit susognak? Nem érti senki.

Az égen feltünedeznek a csillagok. Csend van. A jegenyefák sovány óriásokként emelkednek a magasba. Néha olyanok, mintha az égbe méláz-

nának, máskor olyanok, mintha a környéket figyelnék. A Vargáék kútágasán is a gémfa, mint egy nagy teleszkóp mered a vastag végével az ég felé. Nappal ez nem tűnik fel. Az ember érti, hogy valaki megmerítette a vödört és bennhagyta a kútban. De most az emberben nem ez a gondolat kél elsőnek, mikor a kútra pillant, hanem az, hogy a kút egy kihúzott égnézőn át a magasságot vizsgálja. Ime, a szomszéd almafája is áthajlik hozzá a kerítésen, és susog, talán egész éjjel susog:

— Mit látsz? Látsz valamit?

A Csikék háza előtt megyek el. A pitarajtón vörös világosság árad ki az udvarra. Ez a világosság rászárnyal a szomszédház falára is, és azon egy női árnyék mozog idestova. A kis Szabó Magda árnyéka az, a tizenhat esztendő anyáé. A szép kis halovány teremtés bizonyára vacsorát készít az urának. Milyen fürge árnyék, milyen hajlékony! Hova lesz ez az árnyék, ha Magda meghal? Eltemetik-e vele együtt? vagy az ő fölszálló lelkéhez csatlakozik?

A Buruczék háza előtt valaki ül a padon. Nem látom se szemét, se kezét, se lábát, csak egy fehéres hajlott valamit látok, ami feketében végződik lent is, fönt is. Az arc előtt egy tűzpont. Mintha nem is ember volna, hanem egy szörnyeteg. De azért tudom, hogy ez nem szörnyeteg, nem is formátlan, hanem a szelid és szomorú Burucz András.

— Hogy van az asszony?

— Köszönöm a kérdését mester uram, bizony már a pipámat se állhatja odabe.

— Miért nem viszi el az orvoshoz?

— Voltam már én ott is mester uram, de csak magam, mert azt gondoltam, hogy ha ketten megyünk, hát a doktor kettőről vesz pénzt. Mondok baj van. Aszongya öltse ki kend a nyelvit. Kiöltöm a nyelvemet, megnézi, aztán leül és sebtibe firkálja a recefet. Doktor ur mondom, még el se mondtam a bajt, mivelhogy a feleségem küldött. Arra rám ripakodik, hogy azt mondja: fogja be kend a száját, jobban tudom én, mi a baja, mint a felesége, — fizet egy forintot. No így leszurtam a keserves forintomat, aztán elmentem a patikába, hogy ha már egy forintba kerül a recef, meg is csináltatom. Ott megint fizettem egy forintot és ötvenegy krajcárt, pedig csak akkora kis üveggel adtak, mint a kisujjom. Hát aztán lássa mester uram, ez csak elég drága volt, mégse használt.

Az utcán megjelenik még olykor egy-egy alak; ha asszony, siető, ha férfi, ballagó. Ezek vagy a boltba mennek, vagy a kocsmába. Tóth Antal például bizonyos, hogy a kocsmába megyen. Nem is csoda, hogy ilyenkor megkiván egy korty pályinkát: annyit vesződött a szamarával egész nap, hogy teste-lelke megfáradt belé. A Miska-bojtár azonban a boltba igyekezik. Tíz kilométernyi utat jár meg egy pakli gyufaért, vagy egy kurta drótszögért, amivel a Borz János botján meglazult vaskankalékot fogják a pásztortűz mellett fölszögezni. Ilyenkor a Miska valami édességet is vesz egy krajcáron. Az ember azt gondolná, hogy torkoskodik, pedig hát meg se szagolja azt a Miska. Az erdőn túl, a báró birtokában van egy

juhász-leány: Szanyi Örzse. Annak adja oda. Miska tizenhét esztendő; Örzse tizenöt. Ha Örzse ötven esztendő volna, Miska nem vinne neki cukrot.

Azonban csakhamar becsukják a boltot is. Az utolsó hazamenő Tóth Antal. Ma valahonnan áldás csöppent neki, mert látom, hogy a két árok között nem igen tud hazairányozódni. Nem hiszem, hogy van még a kerek földön egy másik, akinek az árkok annyi bajt okoznának, mint neki. Nappal a szamár hordja bele a taligával együtt, de lám, este belebotlik ő a szamár nélkül is.

Most éppen szerencséje is, hogy az árokba huppan, mert ime a bárónak négylovas hintója robog át a falun. A báró maga hajtja a holdvilágos úton a négy pejlovat. Micsoda nagy úr! Csupa méltóság és csupa pompa! Pesten járt iskolába. Azt mondják, a lovai is jártak ott iskolába, szóval sok mindenfélét beszélnek. A báró különben is érdekes ember. Valahányszor eljön a templomba, mindenki csak őt nézi: hogyan vet keresztet, hogyan pödri a bajuszát, hogyan ásit, hogyan pattogtatja az ujjait, felér ilyenkor a mise akármiféle szini előadással. Hát még mikor előhuzza a fehér mellényből a monokliját. Senki se ügyel a papra, minden szem a báróra szögeződik. A báró felhuzza a balszemöldökét; a száját meg egészen a bal arcába fordítja. A kis kerek üveg ott van a balszemén. A báró megszegi a nyakát és a leányok felé fordul. Az egész templom belemosolyog az imádságos könyvekbe, sőt egy gyerek a kóruson el is röhhen.

Most, hogy elrobog a négylovas hintóval, szétszáll a csendesség. Az utcán semmi se mozdul többé, csak olykor hallatszik még egy hang a távolban, egy kutyacsahintás, egy kapunyikorintás. A tulsó soron valaki azt mondja: *Ne böccene!* Az a kis bornyúnak szól. Aztán újra csend és csend. Most már a bakteré az egész falu. Az ő tömör, csengő hangja figyelmeztet, hogy: tüzre és vízre vigyázzunk. Ha netán akadna olyan együgyű ember, aki azt kérdezné, hogy minek vigyázzunk a mondott elemekre, annak nem kell sokáig töprenkednie, mert Vida Imre hozzáteszi: Hogy károkat ne valljatok!

Voltaképen nincs is más kötelessége, csak az, hogy az órákat megkiáltsa. Lopástól nem kell tartanunk. Egyetlen egy tolvaj volt csak a faluban: ő. Egy darabig becsukogatták, aztán megtették bakternak. A bakter mindenért felelős, ami éjjel elvész. Nem vész el semmi.

Mikor elkiáltja a kilencedik órára írott rigmusokat, rendesen megáll a keritésem előtt, és megnézi, ébren vagyok-e még?

A csillagos estéken nem szoktam korán lefeküdni. Egy fenyőfa-lóca van az udvaromon. Arra dőlök le és nézem a csillagokat.

A csillagos ég a legfenségesebb látvány. Az Isten erejének kitárt világa. Tudós emberek abroszt rajzoltak róla, és azt mondták, ennek a csillagnak ez meg ez a neve. Bánja is az a csillag, akár Jupiternek, akár Plutónak hívják ideleinn. Hallgat és ragyog és titok marad. Az ég milliárd meg milliárd fényes titokkal van tele. Kinek az országa

az a sok világ? Minek van? Vajjon ha meghalunk, melyikben folytatjuk az életet? Melyikben?

A bakterom rákönyököl a keritésemre, és elmagyarázza nekem, hogy melyik csillagkép mi csoda ott a magasság országában. Az a hét csillagos, az a *Göncöl* táltos szekere, azon mennek a lelkek a mennyországba; az a fehér hosszú, az a *Tündérek útja*, azon járnak le meg föl a tündérek; az a pislogó mécs, a *Tévelygő juhász*, aki nem találja a nyáját; amott a sok fényes apró csillag a *Paradicsomkert*, — felvitte a jóisten, hogy az emberek bele ne lopódzanak; az az erős-fényű, mozdulatlan csillag, az az *Istenszeme*, éjjel is néz, meglátja a tolvajt; az *Aranyszemű csillag* megint más valami, azzal egy angyal néz, vagy a szűz Mária, ki tudná azt jobban. Azt azonban tisztára meg lehet mondani, hogy hol van a *Mennyország határa*, meg a *Mennyország kapuja*. Vak, aki azokat nem látja. Ha meghalunk, ott kell bemenni azon a kapun, és ott lehet lenézni azon az ablakon. Dehát tenger csillag vagyon, hat pap se tudná annak mindnek a nevét. A többi rejtelem marad, csak annyi bizonyos, hogy akkor látjuk meg közelről, amikor befogják a szemünket.

Az óramutató vagy innen van a tizen, vagy tul vagyon rajta. Mindegy az Vida Imrének. Fölballag nyugalmasan a falu dombjára és ott elénekeli szép értelmesen:

Tizet ütött már az óra,
Elmégy az nyugalomra.
Nincs fölirva homlokodra:
Mire virradsz föl holnapra.

Azzal ő maga is hazabandukol lefeküdni. Minek is maradna fenn? Lopni más úgy se lop; aki alszik, úgy se hallja a kiáltást, aki meg nem alszik és kíváncsi, hogy hány is az óra, hát keljen fel és nézze meg.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

BESZÉD A KIGYÓRÓL, MEG MÁS SZÖRNYÜSÉGEK.

Ültünk este a szabadtűz mellett, a hodály közelében. A báró tanyájáról ideát volt Szanyi Antal. Az is számadó juhász. Idős ember már, noha nem tudja hány esztendő. Nálunk bizony nem igen számolgatják az emberek, hogy hány esztendősek. Mindegy az, akárhány esztendő az ember, csak éljen.

A tűz mellé odabátorodott a Sárközi cigány is. Vályogot vet így nyáron az erdőszélen. Idekűnn hál; hát annak is jól esik az emberi társaság, — (ámbátor épugy lenézi a parasztot, mint a paraszt a cigányt).

Az est enyhe volt és csillagos. A mezőn a bogarak hullámos zenéje. A tűzre Miska bojtár vet olykor egy nyaláb száraz ágat.

— No, — azt mondja a cigány, — kicsibe múlt a minap, hogy meg nem gazdagodtam. Ahogy megyek éjjel hazafelé, hát látom ám, hogy egy nagy fene tarajos kigyó tekereg az úton. Jön velem szemtül-szembe. No verjen meg a devla, mondom, a jó szerencsém hajt téged erre. Avval ráhuritok:

Honnan gyűsz?

Hová megy?

Kinek az iskolájába tanultál?

Mert ezt a három kérdést kell mondani a kigyónak, akkor megáll. No meg is állott. Avval agyonütöttem.

Itt a cigány körülpillantott, mintha valami megjegyzéstől tartana. Azonban senki se szólt. A cigány egyet szitt a makráján, és így folytatta:

— Vakuljak meg, ha nem igaz. Igen megküzdöttem vele, mert úgy táncolt, mint az ördög, de végtére is éppen akkor, mikor a fejemre akart szökni, derékon vágtam és agyonvertem. Itt mindjárt előkapom a bicskámát: fölmetszem a fejét. Hát csakugyan meg is találom benne a három kis követ. Az egyik piros volt, a másik fehér, a harmadik zöld. Sülyedjek el, ha nem igaz. No mondom nem cserélek most a császárral. Mert tudják-e kentek mire jó ez a három kő? Nem tudják? Hát a piros kőtől kinyilik minden lakat, a fehér kőtől meg lehull minden bilincs; a zöld kő meg láthatatlanná teszi az embert. Gondoltam mindjárt, meg is próbálom a zöldet: elmegyek a baromfi-udvar felé; ha meglátnak, nem jó a kő; ha nem látnak meg, akkor jó a kő. A holdvilág még javában sütött; én az árnyékon mentem. Csak jönne már valaki, mondom, de nem jött senki. Itt aztán nagy magam-untában megfogtam egy libát. Gondoltam, ha már nem élhetek libapecsenyével, legalább megtapogatom a combját. Hát nem akkor hozza éppen az ördög a mindenest. Nekem esik a bottal és azt mondja, mit csinálsz? Ne bántson István bácsi,

mondom, csak a köveket próbáltam. Azt mondja, micsoda köveket. Elmondom neki, hát nem hitte. Mutatni akarom a köveket, hát nincsenek. Ott tünődünk, tünekedünk aztán, hogy mi lehet a hiba? hát az volt a hiba, hogy nem olvastam rá a kövekre a miatyánkot. Olyan igaz, mint ahogy itt ülök.

— No én is így jártam egyszer, — veszi át a szót Szanyi Antal, — csakhogy engem még nagyobb szerencse kerülgetett. Felkölt egy éjjel a bojtárom, hogy azt mondja valami fekete ló van a Cseresben. Mondok hát hajtsd be. Azt mondja, próbáltam, de ahogy rá vettem a kötőféket, akkor láttam, hogy nincsen állá. Tyhű mondok, az ördög volt az. Egyszerre az eszembe villant, amit az öregapám beszélt, hogy a Cseresben van egy barlang, az tele van kincscsel. Az öregapám idejében minden nagypénteken megnyílt a barlang és előjött belőle egy asszony. Mindenkit megszólított, aki csak eléje akadt, hogy menjenek be a barlangba, vigyék el a kincset. De senkise mert bemenni. Egyszer aztán három juhász nekitüremkedett, hogy ők kihozzák a kincset. Az asszony igen megörült. Azt mondta nekik, hogy egy tüzes kos fog a fejük felett átugrani, de ne féljenek tőle, aztán meg egy obsitos katonát találnak, ki igen vagdalózik a kardjával, de attól se ijedjenek meg, végül pedig három ordító oroszlánt találnak, attól se féljenek, mert kőből van mind a három. Ha ezeken átalmentek, annyi kincset hozhatnak ki, amennyit akarnak.

Mindezt a pipának meg-megszívása között

lassan és komolyan adta elő Szanyi Antal, úgy hogy magamnak is viszolgott belé a hátam.

— Hát, — azt mondja, — a juhászok el is mentek a katonáig, de attól úgy megijedtek, hogy visszaszaladtak. Itt ahogy mindez eszembe jutott, nem tudtam többet aludni. Duli Péterre gondoltam, akiről azt mondják, hogy táltos.

— Az a.

— Hát el is indultam hozzá, mihelyest megvirradott. Beszéltem neki a dolgot. Meghallgat szó nélkül. Aztán azt mondja: hát minek beszéli ezt kend nekem? Azért, felelem, mert azt mondják, hogy te táltos vagy. Hát azt mondja, igaz, hogy táltos vagyok, mert foggal jöttem a világra, de én bizony semmi kincsről nem tudok. Neked adnám felit, — mondom, ha hozzájuttatnál. Egy darabig csak nézett maga elé a földre, aztán azt mondja: hát próbálja meg kend: csináljon fehér szurokból, meg fekete szurokból, meg fehér viaszkból gertyát. Tegyen bele tömjént is; aztán ássa el a keresztútra. Legyen az ott hét nap, hét éjjel; akkor vegye kend elő; menjen vele az erdőbe. Vágjon ott egy töről, egy ágról való idei mogyoróvesszőt egy metszéssel. Szólítsa magához a kutyáját, aztán menjen oda, ahol a kincset gondolja. Imádkozzék ott hét miatyánkot, hét üdvözetet. Aztán mondja a vesszőknek ezt: megátkozlak titeket vesszők, hogy arra forduljatok, amerre a kincs vagyon! Megátkozlak titeket tisztátalan lelkek, hogy az elrejtett kincstől eltávozzatok, hogy azt se feljebb, se lejjebb ne vigyétek, hanem nékem fölvenni engedjétek, hogy a mi urunk istenünk

dicsőségére, árváknak, szegényeknek gyámolítására élhessek vele! — Mikor aztán a vesszők arra fordulnak, amerre a kincs van, csak induljon el az égő gyertyával. Ahol a kincs van, ott elalszik a gyertya. Ott újraátkozza meg a vesszőket, aztán, ha a szikla meg nem nyílik, akkor ásson lefelé. Hanem arra vigyázzon, hogy bele ne nézzen a gödörbe. Arra való a kutya, hogy az nézzen bele elébb. Mert ha kigyelmed néz bele elébb, akkor a gonoszon nem lesz hatalma. No így is cselekedtem. Megvettem a gyertyához valókat alku nélkül, mert igaz ni: azt is mondta a táltos, hogy azon az áron vegyek meg mindent, amint elsőbben tartják. Aztán megcsináltam a gyertyát. Ujhold után való pénteken kimentem az erdőre, a kősziklához, levágtam a vesszőket, rájuk olvastam, hát kisvártatva meg is mozdultak. Csak az volt a baj, hogy a kutyám nem akart bele nézni a gödörbe; nem, a fene ette volna meg, akármit csináltam vele! Rajtam meg már csurgott a hidegverejték is attól való féltében, hogy bele talállok a gödörbe pillantani, — hát inkább abbahagytam az ásást.

A parázsra mélézött. Nem szólt többet. Mink is hallgattunk. Az akolból egy-egy csöndes béhang hallatszott. Ugy egy negyedóra múlva megcsóválja a fejét a cigány:

— Hogy a devla vérje meg azt a kutyát!

X A TÁLTOS-EMBER.

X A mi táltosunk magas, hajlott, fekete ember. Az egész Duli-had ilyen szálas, mint ez volna, ha kifeszítené a mellét. De már ő ezt nem teszi többé. Olyan, mint a szomorúfűzfa. Különben ahány táltost ismertem, az mind ilyen sötét, magábavaló volt. Nem is csodálom: aki véletlenül foggal születik, annak az élete mindig felhős. Már az anyja is szomorúan rejtegeti, takargatja: meg ne tudják, hogy foggal született. Ha megtudnák, akkor a hetedik esztendejében eljönnének érte a *rosszak*, és elragadnák.

Később már tudhatja mindenki. De micsoda elkeserítő valami az, hogy folyton a föld alatt levő kincsekért zaklatják. — Mondjál, Péter, kincset! Neked tudnod kell, mi hol rejtőzik? Mondd meg: bizony Isten nem adom tovább.

A gyerektársai is folyton a lidérceket, ördögöket kérdezik, meg hogy kik a boszorkányok a faluban? Majd meg azt, hogy mikor küzd meg a tüzes bikával? Meg aztán, hogy kitanulja-e a garabonciásságot, vagy pedig *látó* lesz?

A táltosgyerek lelke lassankint megmagánosodik, mint a sziget a tengeren. Nem érti a világot. A világ sem érti őt. Csősz vagy pásztor lesz belőle.

Az örökös magánvalóság elmélkedésre szoktatja. A szemében valami sötét mélység keletkezik, a szemöldökei össze-creszkednek. Mikorra pedig megöregszik, a puszták komor filozófusa ő, aki elől a palánk mellé húzódnak a gyerekek, s akit csak éjnek idején keresnek föl olykor a lakatnyitó fű iránt érdeklődő pásztorok, vagy a vidéken lakó javasasszonyok, akik igézetekről való imádságok felől tudakozódnak.

Dehát a mi Duli Péterünk nem öreg még és sajnálkozással gondolom, hogy nem is lesz azzá soha. Ma is im, hogy nehéz ballagással láttam őt előválni az országút akácfái közül, arra gondoltam, hogy nem lát ez több gólyát, a jámbor.

Lassan jött, szinte vánszorogva, mintha az a fakó megsárgult szűr ólom¹ól volna rajta. A csizmáját az országút pora csaknem térdig belepte. A botja is poros. Az arca beesett. A szeme még mélyebben sötétlik, mint máskor. A hidon megállott és köhécsejt. Az ilyen köhögést nézni is szenvedés. Az ilyen pergamen színű arc az őszi levélre emlékeztet, amely a szélnek már az első leheletétől meginog, és aláhúll.

A kocsmá körül ime búcsús sereg rajzik. A kopott fakeresztet, meg a három megmálladozott lobogót hozzátámasztották a kocsmá falához. Úgy látszik, már vissza-úton vannak, mert némelyik virágos botot hord a kezében; az asszonyoknak meg ujdonatúj olvasók és füzéres mézeskalácsok piroslanak a nyakukon. Három ernyős kocsis is van velök. Azok most az udvaron állanak. A lovak kifogva szénáznak a rúd mellett. Az egyik

kocsiból vánkosoak csücske kéklik kifelé. Abban egy beteg ember járta meg a fekete Szűz Mária útját. Ím, ott van ő maga is: a tavaszi nap verőfényében üldögél a subán, a fal mellett. Szürke-fejű, sápadt, kedvetlen ember. A szakálla az álla alatt mint a seprő. Hasonlítana a tigrishez szegény, de persze csak az elaggott, erejefogyott tigrishez lehetne őt hasonlítani, ha ugyan valaki az eféle hasonlatokban kedvét lelné. A nyakán barna faolvasó, amelyen fényes a réz-Krisztus és vörösek a miatyánkok. Szóval rendes búcsújáró ember ő, és bizonyára meg is érdemli a búcsúból eredő lelki és testi jutalmakat.

A többi búcsús vidáman sűrög-forog az ivóban, meg az udvaron. Az előénekes asszony — egy élemedett korú indigókék szoknyás görhes teremtés, — egyszer csak kilódul félkörbe az ivóból, és elhagyja az egyik tutyiját. Ezt persze csak akkor veszi észre, mikor már félmeztláb egynéhányat lépett az öreg tigris felé. A kocsi árnyékában egy legény diskurál az egyik búcsus lánynyal. Látja az asszonyt és látja a tutyit, de nem veszi föl.

— Oh, hogy a fene ... — fakadt ki az asszony.

A beteg tigris mindezzel nem törődik. A napsugár ráhull. Ez jól esik neki. Egyszer föl-emeli a kezét, és átnéz rajta; azután bágyadtan lebocsátja, és köhécsel.

Duli Péter látta a búcsúsokat. Talán a ruhájuk meg a kocsijok után ítélve meg is mondta volna, hova valók. De ismerni nem ismerte egyiket se.

Megállott és nézte őket. Talán nem is azért állott meg, ki tudná bizonyosan. De hát megállott. Figyelmét a napon melegedő ember vonta magára : egy öreg búcsús, aki tikácsol, és sovány, sárga és erejefogyott, mint ő !

Odalépddegélt hozzá és ő is köhécselt. Aztán az ujját a kalapja felé emelintette.

— Aggyisten, — mondotta azon száraz, elfásult hangon, amin ő szokott beszélni, és ami alig több a suttogásnál.

— Aggyisten, — felelt az ülő hasonlító sutintással.

Duli Péter előre támasztotta a botját, és rányugaszzkodott.

— Hová valók ? — kérdezte.

— Fürjesre, — felelt amaz.

És nyitva hagyta a száját, hogy könnyebben levegőzzön.

— Búcsún voltak ?

— Ott.

— Kend is beteg, úgy látom.

— Száraz-baj fogyaszt, — felelt amaz a fejét lehajtva.

— Éngem is.

Az ülő öreg fölemelte a fejét.

— Gyógyítja ?

— Most jövök a doktortul.

— Mit mondott ?

— Gőzöljek.

— Mivel ?

— Törpetyinnel.

Elhallgattak. Mind a kettő úgy megfáradt

ebben a beszédben, mint aki a hegy meredekén haladva megáll, hogy levegőhöz jusson.

Az előénekes asszony eközben megtalálta a tutyiját, és háttal a kocsi kerékhez támaszkodva, fölhúzta. Hogy ez megtörtént, elégedetten pillantott széjjel, s meglehetősen kerek mozdulatokkal oda vitte a csupa-nyak pálinkás üveget a betegnek.

— Ígyék kend, — mondotta jószívűen, — melegítse föl vele a mejjit.

A beteg elvette az üveget. De nem ivott mindjárt, csak tartotta, mintha azon gondolkoznék, hogy ígyék-e, vagy ne ígyék? Az asszony visszafordult, és miután neki tola kodott előbb az egyik ajtófélfának aztán meg a másiknak, sikerült végre beirányozódnia újra a kocsmába.

Az öreg fölemelte ekkor a pálinkás üveget. Nyelt egy kortyot. Aztán fölnyújtotta Duli Péternek.

— Nem iszok, — sepegte az, a fejét rázva, — soha nem ittam.

— Hát mivel él kend? — kérdezte a beteg fölemelve az arcát.

— Tejjel, — felelte röviden Duli Péter.

Megint elhallgattak. A kocsmában az egyik búcsús az üveggel erősen kopogva sürgette a korcsmárost. Az udvaron a hamvas-ló fölnyihorászott, mintha zabot látna. A beteg föemelte a csupanyak üveget, és inkább magába csorgatva, mint ivogatva, fenékgig kiüresítette.

Duli Péter nem nézett oda. Maga elé merengett a semmibe, és talán nem is az öregnek, hanem csak úgy magának mondta:

— Nincs gyógyulás, csak a sír!

A másik nem felelt. Félig behúnyt szemmel nézett maga elé, mint aki valami dallamra gondol, amit elfelejtett, de neki kedves az mégis. Ő azonban bizonyára nem dallamra gondolt, hanem azt a jóérzést élvezte, ami a tutyis asszony szerint az ember mejjit fölmelegíti.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

MEGTÉRÉS.

A juhok a szőlőhegy alatt legelnek. Az öreg Kömpe a domb tetején hever a napon. Pedig erősen tűz, olyan erősen, hogy a gólyaorrú-fű megkunkorodik, mint a dugóhúzó, s a fűkalászkok zizegnek a forróságban, mintha égnének.

A juhok lomhán legelnek. A szamár a fejét, farkát himbálva méláz. A kutya arasznyira kinyujtott nyelvvel ül a gazdája mellett, és egy magasan kóválygó héját kísér a szemével.

De ime oldalt fordul a Burkus kutya, és fölcsahint. Kömpe megérti ebből, hogy valaki jön. Föltámaszkodik, és arrá néz, amerre a kutya.

Hát Duli Péter az, aki jön. Más talán meg nem ismerné ilyen messziről, de Kömpe megismeri. No, nem kíváncsi rá. Ha éppen nézi is, az csak azért van, mert más egyéb látnivaló nem akad. Az ember mozgása mindig eléggé érdekes látnivaló. Először csak egy viasz-sárga árnyék, aminek fekete a teteje; aztán látszik, hogy szakálla van a közelgetőnek; — no megereszkedett, mióta nem látta! — Aztán látszik, hogy Duli Péter csak olyan színtelen, mint volt.

De nini, egyenesen erre tart. Vajjon mit akar? Tán ki akar békülni?

Kömpe átkulcsolta a kezét a két térdén, úgy várta.

Mert összeharagudtak ők ezelőtt három esztendővel. Kömpe akkoriban kincsről álmodott. Egy öreg cigányasszonyt látott álmában, ahogy az a kakason lovagolt, és azt mondta Kömpének:

— Ne aludjál, kelj fel: fogd az ásót, áss itt meg itt.

Kömpe azonban tovább aludt: gondolta, vár az a kincs reggelig.

Reggelre elfelejtette, hol ásson.

— Sebaj, — gondolta, — majd rásegít Duli.

El is ment a szőlőbe Dulihoz, — mert Duli Péter ott lakik: csősz. Hát lám, tagadta Duli, hogy ő nem tudja a kincset.

Tagadta. Ezt nem gondolta volna Kömpe. Minek az ilyet tagadni! Összeveszhetett volna vele, de nem akart, — ahogy elbeszélni szokta, — mindössze egypár istennyilát csapott hozzá, meg a kutyáját rúgta fel kimenet. Ettől az órától azonban nem látták egymást, ha nézték is.

Duli Péter megállt a juhász előtt, és kezét a kalapja széléhez értette.

— Aggyisten, — mondotta azon a suttogó hangon, amin a mellbajosok szoktak beszélni.

Kömpe nem nézett rá: egy kóródarabbal tisztogatta a pipáját olyan gondosan, mintha annál fontosabb dolga nem volna az életben. Mindamellet ő is fölemelintette a kezét a kalaphoz. Lehetett ezt a mozdulatot köszöntésnek is tekinteni, kalapigazításnak is. Köszöntésnek volt annyi, hogy Duli nem fordulhatott vissza; amennyiben meg kalap-

igazítás volt, Duli megértette belőle, hogy a tisztességnek itt eleget kell tennie.

Azonban Duli a várt nyilatkozatok helyett lehajlott és a Kömpe vállát megérintve, így szólt:

— Kömpe bácsi, küldjön be kend az anyámért.

Kömpe erre nagylassan fölemelte az arcát. Hogy ez a rideg ember az anyjáért küld! Nem látta ez az anyját ki tudja mióta!

Amaz folytatta:

— Küldje be kend a bojtárt a faluba. Gyűj jön ki, mert én még ma meghalok.

Hogy ezt elsuttogta, ott állt még egykissé. Talán arra várt, hogy Kömpe feleljen. Aztán, hogy Kömpe nem felelt, csöndesen megfordult, és elindult lassú, fáradt ballagással vissza, a szőlők és gyümölcsfák között. Kömpe utána bámult. Ejnye, de furcsa beszéd volt ez.

No, csakugyan táltos!

Elöl is, hátul is vakart egyet a fején. Ránézett a subájára, úgy nézett rá, mintha most látná először. Fölvette a gyepről. Odavitte a szamarához és rávetette. Azután a lábát tette át a számaron, és nagyot indított rajta a kankalékos bottal hátulról.

A szamar egy rövid ugrással megindult. A Burkus utána. A kankalékos bot most a Burkusra szállott. Burkus megértette. Vonyítva és nyifogva futott vissza a dombra. Ott lekutyorodott. Még egyet pillantott a gazdája után, aztán vigyázott, fölemelt fővel vigyázott, mint valami generális.

Nem tellett belé negyedóra, Kömpe újra megjelent. Valami nyolcvan darab juhot terelt maga

előtt. A Burkus kutya éléje loholt, és összeugatta az oldalt megszéledett bürgéket.

Kömpe újra letelepedett a dombra, és átkulcsolta a térdét. De most az út felé fordult. Egydarabig mozdulatlanul ült, mint ahogy a faragott kövek ülnek a báró udvarán, aztán elővonta a pipáját. Megtömte és kicsiholt. Azután osztán mintha a pipával is nézne, merőn arra tartotta, a merőről várt.

Ugy egy óra mulva csakugyan meg is jelent egy gomolygó sárga porfelleg a távolba mélyedő mezei úton, s a fellegből elővált egy kocsi. Sebesen jött. Zörgött és zötyögött a göröngyös úton. Elöl két férfi; hátul két asszony; a saroglyában a Csicsa bojtár.

Hogy im az egyik asszony az ég felé terjette a két kezét, és a jajgatása átszállott a mezőn, Kömpe nem nézhette azt: közibe dobta a botját a birkáknak, — minek dugják össze a fejüket: legeljenek, az ebadta!

Aztán, a botjára támaszkodva nézte, hogyan szállanak le a kocsiról, és sietnek föl a szőlők közé.

Tíz perc se tellett belé: az egyik férfi újra megjelent. Csicsa bojtár is vele jött. A kocsi egy perc mulva újra zörgött és zötyögött visszafelé.

— A papér mönnek, — jegyezte meg komolyan Kömpe Ádám.

— Ha addig meghalna, — folytatta tünődve, — de nem hal meg. Addig nem halhat meg — szólt mély meggyőződéssel, — mig rá nem adják az utolsó kenyőcsöt, vagy mi az isten csudája, uram bocsá!

Egydarabig gondolkozott, hogy kenyőcs-e az csakugyan, amit a pap hoz? aztán rábólintott:

— Kenyőcs az mégis, mert kenyik vele az embőrt, valami szent kenyőcs.

A papot sokára tudták előkeríteni, legalább Kömpének úgy tetszett, hogy soká jön a tisztölendő. De végre előrobogott az is. Fehér ing volt rajta, meg kék általvető. A Csicsa meg a másik Duli hajadon fővel ült az előülésen.

Kömpe levette a kalapját.

— No, most le köll térbetyűni, — morgogta.

És letérdelt. Imádkozni is akart, de nem tudta, mit kell. Csak sóhajtozott, fohászkodott, motyogott össze-vissza:

— Oh, uram, Jézus, boldogságos szűz anyám...

A csengetyű végigcsilingelt a szőlőbokrok között, mindig halkabban, utoljára nem lehetett megkülönböztetni: szunyogdöngés-e vagy csöngetyűszó.

A nap eközben alászállott. A fakó vén számár rá-ránézett a gazdájára, mintha kérdezné, hogy itt lepje-e a harmat a juhokat? De Kömpe mély eltűnéssel nézett a hegykapu felé: nem látta sem a napot, sem a szamarat.

Valami nagy süket csend ült a mezőn meg a hegyeken. Kömpe nézett és hallgatódzott. De a csőszkunyhó messze volt, és ott is bent a hegyvápában.

Mikor aztán a nap lesülyedt a hegyek közé, Kömpe látta, hogy az egyik lovat kifogják a kocsiból, és valamelyik Duli elnyargal rajta a falu felé.

Kömpe összeterelte a juhokat, és megindította. A völgyben sötét füstként szállt fel és terjedt szét az esti homály. A juhok bégve tolakodtak előre. A kaszálóról átszálló görögfü illata összekeveredett a bárányok gyapjú-illatával. De Kömpe nem érezte most sem az egyiket, sem a másikat: levett kalappal, lehajtott fővel ballagott a juhok után.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

ISTEN VELED GÓLYA MADÁR!

Valami különös szomorúság borzong át a lelkemen. Nemcsak a lelkemen: minden fán, minden fűszálon, az egész tájon, még a felhőkön is. Ez a szomorúság az ősznek megérzése. Kertemben az őszi rózsák fehér és lila virágai melengetik már az arcukat a nap sugaraiban. A gesztenyefám mindennap halványabb. A gyümölcsfáim is olyanok, mint az öregemberek: egyik mint a sárga öregember; másik, mint a piros öregember.

A gólya elment. Szent István király napján láttam utoljára a mezőn. Nem halásztak, csak, álltak-álldogáltak elgondolkozva a füben; ott álltak mind a ketten. A fecskék vidáman csapongtak fölöttük a levegőben. Ezek még nem gondoltak akkor az elutazásra.

Furcsa két madárfaj ez, hogy tavasszal mindig idejön a másik világrészből; ősszel meg mindig visszatér a másik világrészbe. De ott nem házasodnak, nem raknak fészket és nem költenek, csak itt, minálunk. Melyik hát az igazi hazájok? A mi magyar hazánk.

Még furcsább, hogy ez a két gólya, meg ez a pár száz fecske az egész országból csak éppen

a mi falunkat szereti. A messze Afrikából ide térnek mindig vissza, ide ám, a mi szegény nádas házaink közé, a mi egyszerű mezőinkre. Mi van a mi falunkon olyan szeretni való, hogy érdemes érte átrepülni egy egész nagy tengert, meg egy egész nagy országot?

Ahogy ott láttam a mozdulatlanul merengő két gólyát a szárazra aszott mezőn, a husz éves Balla gyerek jutott az eszembe. Azt is így láttam ma állani a kertben. Az ásónyéltre támaszkodva szomoruan nézett maga elé. Mert az is elköltözik innen. Szent-Mihálykor elviszik, maga se tudja hova. Kell a Balla gyerek a császárnak.

No a mi két gólyánk nem kell a császárnak. De, lám, hogy így egybevetem őket, arra gondolok, hogy a válás érzése nem egy és ugyanazon fájdalom-e bennök?

Ahogy a két gólya ott áll egymás mellett, bizonyára így beszélgetnek:

— Öregem, — mondja az asszony, — a vizi liliomnak fogytán a virága.

Az ura bólint erre a fejével csöndesen.

— Mikor indulunk?

— Mikor az utolsó liliom is eltűnik.

— A gyerekek elég erősek.

— Elég erősek.

Itt mind a kettő újra bús elmerengésbe mélyed. Milyen szomorú tud lenni a madár! Egész testével szomorú.

A minap aztán sok gólyát láttam a magasban. Odafenn kanyarogtak a falu fölött, aztán egyszer csak: egyenes az út dél felé!

A fecskék csak tegnap mentek el. Ugy beszélték meg, hogy a templom tetejéről indulnak, mert ott gyűltek össze.

Töméntelen nagy fekete madár-raj volt az ott együtt. A falu csendjében nem hallatszott egyéb, csak az ő csivikelésük-csiripolásuk. Tanácskoztak, vitatkoztak. Vajjon mit vitattak? Vezért választottak-e, vagy az út irányát beszélték meg? Rossz hirt kaptak-e Afrikából? Vagy valamelyik más falubeli fecskénépről szavaztak, hogy megvárják-e őket, vagy nélkülök menjenek! — Ki tudná megmondani, ha nem madár?

Fölkerekedtek, egypárszor körüljártak fenn, mint a búcsúsok. Bizonyynyal a falura néztek alá a magasból, meg a vidékre, aztán elszálltak ezek is.

Dehát miért megy el a gólya, miért megy el a fecske, ha a mi falunkat érzi otthonának?

Oh bizony könnyű azt kitalálni: az Ur, aki ruházza a mezők lilimát, nem itt terít télen asztalt az ég madarainak. Elközelget az ősz. Az október hideg lehelletétől dermedten hullnak el a bogarak milliói; a december szele pedig kemény kérget fagyaszt a vizeken s havat borít a mezőiségre. Miből éljen akkor a szegény gólya, meg a szegény fecske? Éhen halna meg itt az istenadta valamennyi.

Dehát csupán az ősztön volna az, ami az éhhalál elől ilyen hosszú utazásra indítja őket? Az ősztön választana vezért? Az ősztön adna a fejükbe geográfiai ismereteket? Az ősztön mondaná meg, hogy mindig Olaszország hosszában járják az utat, s ott repüljék át a Földközi tengert, ahol

az legkeskenyebb? Az ösztön figyelmeztetné az idén kelt tapasztalatlan madárfiakat, hogy a szülőkhez csatlakozzanak? És az ösztön tanítaná őket arra, hogy az örökös jóidő országából vissza lehet térni félesztendő mulva?

*

Ma már nincs se fecske, se gólya. Talán éppen most repülnek fenn a szédítő magasságban a tenger fölött és a tenger felhői fölött. Talán éppen most kiált föl az egyik gólyafiú:

— Anyám fáradt vagyok.

— Terjeszd ki a szárnyadat, — feleli bizonynyal az anyja.

S megszűnik a szárnyak levegő-verése. Az egész gólyacsoport kiterjesztett szárnyal leng a levegőben.

Országos Széchényi Könyvtár

A MESGYE-KŐ.

Valami vándorlegény leül az út mellett a kőre. A mesgye-kő az, amely elválasztja a Fodorék földjét a Keviek földjétől. Ezt a vándor nem tudja; ha tudná is, nem sokat bánná. A kő alatt valószínűleg a vakondok ásott, mert ahogy a kódorgó ráül, a kő meghanyatlik. No ezzel magára is vonja a vándorlegény figyelmét. Nem lehetetlen, hogy kincs van alatta. Föláll. Egyet fordít a kövön. A helyét megpiszkálja-szurkálja a botjával. Nincs ott egyéb, csak egypár lapuló bogár. Tovább ballag. A kő ott marad, ahová elmozdította: másfél arasznyira az előbbi helyétől. Jön az őszi eső: ágyat ázalit a kőnek a földbe. Jön a tél: megsüppesztli.

Az első szép tavaszi napon megjelenik Kevi Imre. Beleereszti ekéjét a kőnél a földbe, és szánt. Kijön Fodor András is. Az ahogy beletaszítja az ekét a földbe, visszahőkölteti a lovát.

A szeme a kőre mered. Összerántja a szemöldökét. Megnézi a követ jobbról is balról is, és azt mondja:

— Hm!

Ránéz a szomszéd földjére, aztán a magáét méri végig egy gondolkozó tekintettel. A kezét csipőre teszi. A fejét megcsóválja:

— No lám!

Az ostornyéllel méricsgéli a két földnek a végszélét. Hangosan számol. Végül ráteszi a lábát a mesgyekőre, és elkeseredetten káromkodik.

A Kevi-gyerek látja mindezt a földnek a tulsó végéről. Látja a méréseket, a fejcsóválásokat, meg az ökölrázást. Alig is várja, hogy visszaérkezzék. Kifordítja az ekét a földből, és odamegy Fodorhoz.

— Aggyisten, Fodor bácsi.

— Aggyisten, — feleli Fodor félvállról, komoran.

— Mi a baj?

— Hogy mi a baj? Hát látod ezt a mesgyekövet?

— Látom; honne látnám.

— Hát azt látod-e, hogy egy borozdával errébb van?

— Bizony azt nem látom.

— Nem látod? No a kutya rézangyalát majd meglátod, ha nem látod, te is meg valamennyien.

Azzal kimozdítja az ekét a földből; ráveti a szűrét az ekegerendelyre, és a lovát visszafordítva, dühösen rákiált:

— Gyü!

A délutáni órákban ötödmagával tért vissza a földre. A községi láncsal megmérték a Keviek földjét is, a Fodorét is. Hogy a fiatal Kevi egy barázdát elszántott a Fodor földjéből, az magában véve olyan vakmerő zshiványság, aminőre ember a mi falunkban nem emlékezik. Hát még a mesgyekő elmozdítása?

Kijöttek Keviek is: az öreg Kevi, a Pál, meg az Imre. Köszöntek a Fodor hadnak, ezek is visszaköszöntek, de kezet nem fogtak egymással. A láncot most a két Kevi vette át: megmérték a

két földnek a végső szélét, először jobbról balra, aztán balról jobbfelé. Hát a kő csakugyan nincs a helyén. Valaki odábbtette, az bizonyos. Fodor nem hitte ezt. Kevi Pál fölvetette a kérdést, hogy föltesz-e róluk ilyen gázságot? Fodor a kérdésre más kérdéssel felelt: hogy mozdulhat-e mesgyekő magától? Itt az öreg Kevi beleszólt, hogy ő becsületben öszült meg, és hogy a fiait nem az akasztófának nevelte. Fodor Andrással azonban nem lehetett nyugodtan beszélni. Az arca vörös volt, a szeme vérben forgott. Kevi Pál is fel volt ezen a napon paprikázva: visszacsapott a szóval. Utoljára aztán az lett a beszéd vége, hogy Kevi Pál megrohanta Fodort és torkon ragadta. Bizony ha belénk nem kapaszkodik az a sok ember ottan, hát vért iszik a föld.

Ez időtől fogva Keviek nem látták meg Fodorékat, se Fodorék Keviéket.

Hát ezt rendjén is találta mindenki. Az ember megbocsáthat a tolvajának, rágalmazójának, gyilkosának is: de annak, aki egy barázda földet elszánt tőle, meg nem bocsáthat. Én is megnyugodtam abban, hogy itt a harag természetes és megváltozhatatlan; csak azt sajnáltam, hogy a Fodorék Lidi je meg a Keviek Imréje szomorú.

Az Imre már iskolás gyerek korában figyelmes volt a Lidi iránt. Megverte azokat, akik a Lidit csúfolták. Lidit a *tutorica* szóval csúfolták, mert a *k* hangot nem tudta kiejteni. Ma is elhibázza, ha nem vigyáz, pedig ma már tizenhat éves viruló leány. Az arcában talán ma is ettől van az a félenk szelidség. Pedig csinos leány: igaz, hogy

szépen is járatják Fodorék; egyetlen gyerek; szőkébb mint a többi: a szeme kék, mint nálunk majdnem minden nőé; karcsú; a járásában van valami kedves himbálódzás.

A télen egyszer az ablakom alatt találkoztak. Lidi körülpillantott, hogy jár-e valaki az utcán? Nem járt senki. Megállott egy szóra az Imrével. Kezet is fogtak. Imre a tenyerébe vette a Lidi kezét, és a leheletével melengette.

Mácius elején egy csomó hóvirággal jött haza Imre az erdőtől. A kalapja fehérlett, hogy körülrakta vele. A kocsmáros a kapuban állott: megszólította Imrét, hogy adjon a virágból. Imre azt felelte:

— Nem adok én ebből Kóbi, száz forintér se!

Este az édes anyámnak hozott a Lidi egy csokor hóvirágot.

A barázda-eset után a Lidi szemei napokig vörösek voltak. Az Imre meg úgy járt mint a komor bika, mikor öklelni készül.

Néhány hétre rá egy este Keviék a vetésről jöttek haza. Lidi akkor ment a kútra vizért. Imre visszamaradt. Láttam, hogy a kúthoz megy: fölhúzza a vödöröt, a Lidi pedig megmeríti abban a korsóját.

Kevi Pál visszapillantott. Megállt. Megvárta az öccsét. Mikor az odaérkezett, megfordította az ostor nyelet és fenyegetően tartotta a kezében. Az Imre azonban kifeszítette a mellét, és a nyakát megszegve, dacosan állott szembe a bátyjával. Szinte hallottam, ahogy azt mondja:

— Üss meg, ha mersz!

Kevi Pál leeresztette az ostort. Egymás mellett lépkedve mentek tovább, hazafelé.

Azután csak augusztusban láttam megint együtt a Lidit meg az Imrét. A Fodorék kertje végén állottak az öreg girbe-görbe águ barackfa alatt. A hold a sövényre sütött, meg rájuk. Imrének a kezében fehér zsebkendő volt, de nem a maga szemét törülgette vele, hanem a Lidiét. A mellére ölelte a leányt és úgy beszélt hozzá valamit, mit tudom én, hogy mit?

Nem sokkal utána egy reggel az a hír futotta be a falut, hogy az Imre gyerek világgá ment. A hír majdcsaknem igaz volt. Az öreg Keviné eljött az anyámhoz panaszkodni, sirdogálni. A fia reggel tarisznyát vetett a vállára. Azt gondolták, hogy a szőlőbe megy. A falu végéről izente vissza a sánta Gál gyerektől, hogy ne várják többet vissza: beáll katonának.

— Dehiszen — mondom én — nem vették be a sorozáson.

— Nem ám, de nem azért, mintha hiba volt volna benne, hanem azért lelkem, mert a cigány asszony valami gyökeret itatott vele, amitől szivdobogást kapott. Jaj lelkem, úgy elgyöngült attól a fiam, hogy alig tudott bemenni a sorozó urakhoz. Azt kellett ott mondania, hogy szivbajos. Azt is mondta; megszabadult örökre. Most meg itt van: maga megy el.

— De hát mi oka volt erre?

— A jó Isten tudja, — felelt Keviné egy kék vászonzsebkendővel törülgetve harmatos öreg orcáját — mink lelkem, egy rossz szóval se bántottuk. Még hogy olyan beteg forma volt, a minap azt kérdeztem tőle, ne csináljak-e egy kis gyöngé csirkét

urak módjára, vagy pedig nyárson piritva? De az se kellett neki.

Egy hét múlva visszakerült az Imre. Nem vették be, meg se vizsgálták. Azt mondták neki, hogy ha katona akar lenni, hát vizsgáltassa meg előbb az elméjét.

A Lidivel aztán nem tudom összejöttek-e még néha, vagy sem: külön-külön láttam őket gyakorta, de együtt soha.

Most, hogy az októberi szép nap kicsalt a szabadba, olyan jelenetnek voltam szemtanúja, amit a téli beszélgetések között sokáig fognak emlegetni a faluban.

A dombon álltam és néztem az ősznek sárga-vörös szintarkaságát. Néhány száz lépésnyire tőlem a Papdülön a Sárközi cigány vetett vályogot Fodornak. Fodor András most itt tölti az egész napját. Pipázgat a cigány mellett és hallgatja a hazudozásait. A cigány szorgalmasan rakta a vályogot; Fodor ott állt és ott állt mellette az ősz öreg Kevi is.

Ha csak magában volt volna ott az öreg, azt gondoltam volna, hogy vályog kell neki és azért jött ki, hogy a cigánnyal megalkudjék. De nem magában volt ott, hanem Fodor Andrással, meg nem is a cigánnyal beszélgetett, hanem Fodor Andrással.

Hogyan kerültek ezek itt össze és hogyan állottak egymással szóba?

Mikor elváltak egymástól, Fodor András belecsapott barátságosan az öreg Kevinek a tenyerébe.

OKTÓBER.

Olyan most a mező reggelenként, mintha gyémántos fátyolrongyokkal volna behullatva. A kis mezei pókok hálói azok. A kis mezei pókok is érzik már a kegyetlen hónapok közeledését: nincs hajlék, nincs kályha, nincs éléstár.

A természetnek nyomorult kis mostohagyermekai érzik a közelgő telet: fölmásznak a legmagasabb fűszálak hegyére, föl a napbanéző fű kék virágaira, a bogáncs borzas fejére, a telegráf-oszlopok hideg porcellán-gombjaira és ott dermednek, töprenkednek, hogyan lehetne menekülni?

A mező csöndes. Sápadt-sárga a füország. Szomorúság van lenn, meg kétségbeesés. Fenn a felhők magasában panaszosan kiáltó darvak utaznak dél felé. Aki elmehetett, elment; aki el nem mehet, mi lesz abból?

Ime, megborzolódik az erdő: suhogva száll át rajta egy láthatatlan óriás; szárnyának nyomásai alatt meghajlongnak a fák; ruhája végigsepri a mező fűszálait. Jön. Ez az északi szél.

A kis pókokat im reménység eleveníti fel: sietve szőnek hosszú fehér selyemvitorlákat, két-

három méter hosszúakat is és vesd el magad pirinkó teremtmény: a szél erejével ők is levegő-utra indulnak.

Szegény kis balgák: a szél megkönyörül rajtatok: fölemel és viszen bennetek a madarak országutján, de melyötök juthat el a messze Dél meleg országaiba?

Itt egy fagaly, ott egy háztető fogja el a szálló fehér fonadékot, a templomtornya is megakaszt egypárt az utjában, meg a szél is bizony meg-megfárad, és már a szomszéd határban aláhullatja minden pókútasát. Hiába szőnek új meg új hajót, hiába minden törekvés: az élet nem nyúlhat tovább, csak az első hóharmatig.

Bezzeg ürge urék, szerencsésebb fiaik a természetnek: ők tőkepénzesek, hatalmas óriások a szegény pókokhoz képest; a természet ellátta őket ésszel, meg erős ásókkal: ők még a nyáron elkészítették a föld alatt a téli meleg vackokat. Az emberek a föld felett gyűjtötték össze a gabonát, ők a föld alatt. Az emberek behuzódnak a hideg elől a náddal fődött kis házakba, ők meg a föld mélyében levő puhára megbélelt vackaikba. Az emberek betömik az ablakokat mohával, ők is betömik a bejáratot mindenféle gazzal. Künn aztán hullhat a hó, tombolhat a tél hideg orkánja, ürgéék rá se hederitenek; alszanak, beszélgetnek, meglehet még mesélgetnek is egymásnak, mint a mi embereink a bubos mellett, csak éppen hogy nem pipáznak a mesehallgatásban.

Mindenesetre jobb a dolguk, mint a cigányoknak. Hej a szegény cigányok, azok majd csaknem

olyan mostoha-gyermekei a természetnek, mint a pókok, legyek, meg egyéb bogarak. A nyáron csak vigan röpködtek jobbra-balra, de amint az őszi szél végigsüvölt a tarlón, a cigány megborzong belé: a rajkók csak bebujnak a kocsiban levő tetemes dunyha alá, — néha harminc is pislog ilyen dunyha alól, — hanem az idősebbek azok kezüket, lábukat a hónuk alá szivnák, ha lehetne, s a világ minden rongyát magukra kívánják. Mit ér az, ha itt-ott akad is egy vastag kabát, vagy a háta lyukas annak, vagy az eleje, és az átkozott szél egy borsónyi lyukon is be tud furakodni, s a meztelenjét csipi benne a cigánynak.

Node itt a falu: majd ad tüzet az Isten. Az Isten t. i. mindent ad, csak érte kell nyúlni, mikor az emberek nem látják. Hej, de alig verik le a sátorkarókat a faluvégen, ott terem a kisbiró:

— Honnan jöttök? hová valók vagytok?

A cigányok csupán két helyről szoktak jönni: *onnan* vagy *amonnan*; és hogy hová valók? hát mindenhová.

A kisbiró szétvetett lábakkal áll; mellével a botjára nehezkeedik, ami szerinte a hatalmat gyakorló méltóságnak állásmódja. A pipát hegyesen tartja a foga között, ami meg annak a jele, hogy a vajdát a társadalmi lépcsőzeten egy-néhány fokkal maga alatt tudja. A bajuszát otthon kihuzta viasszal, a kalapja hetykén csáléra áll.

— Nem addig van az, — magyarázza végigpeslantva a vajdát, — mert az a törvény, hogy ki hova való, ott lakják.

Hogy erre a vajda megvakaródzik, némi jóindulattal teszi hozzá:

— Lám a mi cigányunk idevaló, hát itt is lakik.

— Instálom alásan tekintetes kisbiró úr, — mondja a vajda, a süvegét a markában tartva, — hisen éppen oda igyekszünk.

— Hova?

— Ahová valók vagyunk, instálom, csak épen egy kicsit megpihenünk, megmelegsünk, a segény rajkók megdeglenek a hidegtől, nézze: mind esseveri a fogát.

Csakugyan ott áll egynéhány vacogó félmeztelen rajkó, egyik az anyja kötényében, másik az apja rongyos kabátjában.

Azonban, ha a kisbiró szívében meg is áradna az irgalom, az öregbiró rendeletén nem lehet változtatni. Az öregbirónak az a rendelete, hogy egy óra múlva nyoma se legyen a cigányoknak a faluvégén. Nem lehet őket tűrni: ha engednek a törvényből, akkor a bakter is lopásra vetemedik.

A cigányok szétverik a tüzet; a sátorfák újra a kocsikra kerülnek, a purdék meg a dunyhák alá; és átvonul a rongyos, didergő karaván a falun; meg sem állapodnak talán a másik faluig, ahol megint csak addig pihenhetnek, míg a kisbiró ki nem ballag a faluvégre.

Akközben a szélnek is élesebb foga nő. Az idő egyszer csak megkegyetlenedik, s a nyomorult cigány nép egy jeges pokol kinjait szenved keresztül.

Mivel különb a sorsuk, mint a mezei bogaraké, amelyek sem a Dél melegébe nem tudnak elszállani, sem a föld mélyébe nem tudnak leásakodni? Csak ők a megmondhatói, hányan mennek pap nélkül a mennyei meleg hazába, mi csak az élőit látjuk, amint kérincsélnek, lopkodnak, az istenadták.

Az iskolám előtt hajtja el a kisbíró az egész karavánt. Hét rozoga kocsi; világtalan gebék; a vörös és kék dunyhák alatt göndör kis fekete fejek. Az asszonyokat innen is onnan is seprűvel hajszojják ki az udvarokból. Egy öreg zöldkendős cigányasszony pipázva visz az ölében egy csokoládé színű csecsemőt. Talán az unokája.

A GYEREKEK.

Az iskolám olyan már, mint a zengő méhkas. A pap kiprédikálta, a kisbíró meg kidobolta, hogy krumpliszedés után senki ne tartsa otthon a gyermekét, hanem küldje az iskolába.

Hát már hétfőn reggel megkezdődött a bevonulás. A kis fitosorru, tüskéshaju Tabi Jóska jött elsőnek. Futva jött, mert ez a gyerek mindig fut. A vászontarisznya ide-oda lődörgött az oldalán, úgy meg volt tömve. No egy nagy birsalma ki is lódult belőle, mikor az árkot átugrotta az iskola előtt.

A többi is csakhamar előtűnt. A falu minden részéből szállingóztak a nagytarisznyáju fiuk, meg a piroskendős kisleányok. A fakilincs meg-megkattant az utcaajtón, s a Jézus Krisztust a sokféle gyerekhang egymás után dicsérte már a pitarban. Egyiket-másikat már a lépéseiről megismerem. Egy lépés, egy koppanás, egy lépés, egy koppanás; ez a sánta Gál gyerek. De ime, megáll.

— Te — hallom a hangját — nem tintás a képem?

— Debizony tintás — feleli egy gyermekhang.

- Hol te?
- Az orrod tövin.
- Hol?
- Itt la.

Bizonyára a kalamárisal vesződött otthon a jó fiu, s a kalamáris az olyan gonosz portéka, hogy vagy feccsen, vagy loccsan, de akármit cselekesznek vele, valamit befeketit.

A többi gyerek pogányul megmosakodottan ül a padokban. A tarisznyák is fehérek. Az iskolában almaillat lengedez.

Az ajtó előtt egy anyának a küzdelme halatszik. Vasné hozza a Rozikáját. Ez a pöttön teremtés most jön először az iskolába. Jaj micsoda félelmes hely az iskola? Én vagyok félelmes? Nem, hiszen engem ismer: a nyáron a füzek alatt akarhányszor danolt nekem. Maga a hely félelmes, ahonnan gyerek-törvények, meg csudálatos tudások is származnak szét a faluba. Maga a hely félelmes: az öreg gyerekek bizonyos jelentőséggel emlegetik s a kicsinyek hallják a beszédet, az Isten tudja mit képzelnek el a maguk kis eszével. Az *ábéce*, — az *irka*, — a *tábla*, — a *katekizmus*, — a *feladat*, — mindez rejtelmes értelmű szó és mind innen való. A nyáron talán fel is kapaszkodott egyszer a Rozi és bekandikált az ablakon. Huh, micsoda rettenetes hely! Csupa széles pad! A sarokban fekete kétlábu szörnyeteg! A falakon meg mindenféle fekete jegyes papiros! No meg is ragaszkodik a Rozi az ajtófélfában. A kicsike kezek hihetetlen erővel tudnak ragaszkodni.

— Nem, nem! — kiáltja sirva, — nem megyek!

Ölben hozza be az anyja. Leállítja előttem a földre. A gyerekcsoport a nyakát nyujtogatva neveti. A kis Rozi meg könnyes szemekkel, remegve áll az asztal előtt.

— Nem akart bejönni, — mondja pihegve az anyja, sohase láttam ilyet!

— Miért félsz te Rozika? — mondom az ölembe vonva a szöszke, fehérképű leányt, — látod a többi pajtásod milyen vidám. Itt van ám a Tabi Jóska is. Gyere ide Jóska!

Intek az anyjának, hogy illanjon el. Hát el is surran.

A Jóska gyerek megpirosodik a szólításomra, és a Rozi mellett terem.

— Mondd meg a Rozinak, hogy kell-e itt félni, vagy nem kell?

— Nem kell félni — feleli a gyerek katonásan a szemem közé nézve.

— Ne nekem mondd fiam, én ugyse félek, hanem ide nézz a Rozikára és úgy beszélj vele, mintha én itt se volnék.

A gyerek erre megfogja Rozinak a baboskék kistréklijét és azt mondja neki:

— Hát mit félsz? Ne félj hát te!

Azzal gyöngéden megemeli a leánynak az állacskáját.

Ebben a biztatásban van valami a libalegő üde hangulatából. A kis Rozi rámosolyog a könnyein át a fiúra.

A vak koldusunk is megjön, az agg Váróci

Pál. Mintha magát a tél szellemét látnám az ablakon át közeledni. De ő nem jön be. Az Ábris gyerek leülteti a kút mellé, a fatönkre. Az öreg megül ott szinte mozdulatlanul; csak a szellő ha simogatja, lengeti olykor a haját, meg a mellére omló fehér szakállát. Az arca mindig az ablak felé van fordulva. Hallgatja ami kihallatszik. Az Ábris gyerek azért is szokott olyan kiáltozó hangon felelni, mert nemcsak nekem felel.

Ilyenkor az öreg a fejét még föllebb emeli; összevont szemöldökkel hallgat; végül pedig nagyot bólint a fejével.

Harminc-negyven tanítványom szokott lenni, de még most ritkásan ülnek. Egynéhányan a nagyobbak közül csak akkor jönnek be, mikor már az idő megrokkban, s otthon az ő dolgos kezük nélkül is meglehetnek.

De a legjobb tanulóm, a feketeszemű, fekete-haju Istenes-fiu itt van már. Méltóságos komolysággal ül az első pad első helyén. Ez az ő helye már három év óta. Ha ő hiányzik, akkor se merné elfoglalni senki. Innen őrzi, mint valami generális az egész iskolát. Ő az én bejövetelemig a rend meg a csend ura; ő a krétának meg az iskolai szappannak a felelős öre, a fűtés intézője, templomi miniszterelnök, főfőspongya-nedvesítő, padlótisztasági biztos és aprópör-intéző. Télen ő van itt legelsőnek és ő megy el legutolsónak. Mig én bent nem vagyok, csak susogva szabad beszélni. A padokon mászkálni, birkózni vagy verekedni az ő jelenlétében lehetetlen. Ugy olvasni, meg számolni mint ő, nem tud senki. Büszke is rá az apja.

Nyáron a déli pihenőkön, télen a búbos mellett előre kieszt számokkal horgolja a fiát. Ezek a számok persze leginkább a gabonapiac meg a marhavásárok furfangos számai, és többnyire azon keletkeznek, hogy megcsalhatná-e a zsidó az Imrét, vagy nem csalhatná meg? Az egész családnak ragyog a szeme, mikor az Imre némi gerendánézések után kisüti a kívánt számot. Az apja meg a sógor sokszor félnapig számították azt a babon. Az Imrének nem kell ahhoz se bab, se kukorica: kívágja fejből egy perc alatt.

Nem sokkal kevesebb tekintély a Gál gyerek se. Ez sánta szegény. Szőke, szintelen arcú, de élénk tekintetű gyerek. Az ő szirmos kis-ködmene elmaradhatatlan az iskolából. Ő a középtájon ül, hogy mindenki közel érhesse. Mert ő a főceruza-faragó, táblaigazító, ludtollmetsző s ezenkívül a bodzafapuskának, bűgónak, fakalamárisnak a mestere. Ő tud legjobban kukorikolni; a kutyaugatást meg olyan hiven utánozza, hogy a falunak valamennyi kutyája felel reá. Az írása is az övé legszebb. A könyvekre meg az irkákra nem is írja más a neveket, csak ő.

Van egy kis cigánygyerekem is: a Sárköziék Laciája. Ez egy villogó feketeszemű kis rajkó, az egyetlen cigánycsaládunk fia. Már második éve tanul ez is. Tud is szépen. Apja persze nincs szegénynek, de az öregapja épp úgy szereti, mintha volna. Valahányszor ír otthon a gyerek, a Sárközi cigány mindig ott ül mellette és bámulja nagy bozontos szemeivel a neki merőben értelmetlen jegyeket.

— No mi ez? — kérdi, a pipát a szájából kiemelve, mikor a gyerek a sor végére ért:

A gyerek olvassa:

— A kutya ugat. A macska nyávog.

— Melyik a kutya?

A gyerek mutatja.

— Melyik a macska?

A gyerek megmutatja.

Az öreg cigány csak nézi, nézi, hogyan lehet azokból a girbe-görbe huzásokból a kutyát meg a macskát kilátni, dehát persze nem olyan könnyű az, mint a vályogvetés. Mégis, hogy a Lackó kiszalad játszani, odahívja a feleségét, aztán azt mondja, az irkára mutatva:

— No nézd, mit tud a Laci: ez a kutya itt, ez meg a macska.

A cigány Lacit különben szeretik az iskolában. Valahányszor az udvarra mehetnek, a Lacit mindig szólítják, hogy hegedüljön. Az aztán két kis darab fácskával hegedül és a szájával cincog hozzá. Igynéhalakodalmakat játszanak a rövidszünetek alatt.

Az uraság szösze Dezső fia is itt van. Ez egy szelid kis kövér gyerek. Az elméje kissé lassu járatu, de amugy kedves, ártatlan teremtés. Nagy bámulója Istenes Imrének, akit a világ legnagyobb zsenijének tart. A zsebében mindig hoz egy darabka fehér kenyeret. Barnát cserél azon. Milyen jó parasztfiúnak lenni! A parasztfiu mindig barna kenyeret kap otthon, hosszú hajat viselhet, nyáron meg járhat mezitláb.

Dezső mellé a csintalan Tót Bandit ültettem. Ez egy öklömnyi kis gömbölyű képű gyerek.

Mindig zsinegek, gombok, gubacsok meg kavicsok vannak a zsebében. Szilaj, mint a csikó, depersze a körülötte levő bárányvérű gyerekek között maga is kénytelen csöndeskedni.

Valami tiz leánykám is van. Ezek mind jámborak és szorgalmasak. Szeretik magukat pipézni, felvirágozni. Az én asztalomra is hoz hol egyik, hol másik egy-egy virágot. Különös, hogy a nőben mindenütt és minden korban megnyilatkozik a virágok szeretete, a maga iránt való gondosság és a mások iránt való figyelem.

Több uj tanulóm nem jön. Beteszem a nagy könyvet és végignézek az iskolán. Erre mind megcsendesülnek. Minden gyerek szeme rajtam függ. Mennyi kék szem! Milyen tiszta, igaz, becsületes szemek! Mától kezdve mind az én gyermekem. A lelkiük az én fehér papirosom, amit teleirok a tisztességtudásnak és az egymás iránt való testvéri érzésnek jeleivel.

Intek nekik, hogy álljanak fel. Egyszerre föl-emelkednek mindnyájan.

— Imádkozzunk!

TANÁCS-KÉRÉS.

Éppen kibocsátottam a gyerekeket. Az udvaron összefogózkodtak: mindegyik azzal, amellyikkel egytájon lakik; — és az éneklőn ejtett Dicsértessékkal búcsuzva kioszladoztak a kiskapun. Akkor láttam, hogy ott áll a szétterjengő esti homályban egy szür a kapu mellett; a szürben persze ember is: várja míg a gyerekek kivonulnak, hogy aztán bejöhessen.

Istenes Imre volt, az idősebbik Istenes Imre, akinek az arca annyira hasonlít az uraság szelid fekete kutyájáéhoz. A fején az ünneplős kalapja, a lábán meg az ünneplős csizma. Valami fontos dologban jár.

— Kerüljön kend beljebb, — mondom, az iskola nyitott ajtaja felé kínálva utat neki — hogy és mint vannak odahaza?

— Köszönöm a kérdésit, mester uram, hálá Istennek.

Mig én gyertyát gyújtottam, leült az első pad sarkára, ahol a fia szokott ülni. A vastag tehén-szőr-szűrön bizony nyomni is kellett egyet, hogy beférjen, de aztán úgy ülhetett, mintha karosszékben ülne: egyik könyöke az első padon, a másik a második padon.

— Esső lesz — mondotta — vagy esső, vagy hó, de mégis inkább esső.

A kalapját odatette az első padra, ahová a fia szokta az irkáját tenni. Szemébe hulló fekete haját oldalra tolta. Azután látva, hogy én pipára gyujtok, ő is elővette a makráját.

Néhány kérdést intéztem hozzá, hogy mennyi őszit vetett? termett-e bőven török-buzája? jó vize van-e az új kútnak? Azután elhallgattam. Jeleztem ezzel, hogy várom a *panaszt*.

Istenes Imre megsimitotta a bajuszát, és a csizmájára pislogott.

— Hát az Imre? — kérdezte fölemelve a fejét, — hogy viselkedik?

— Jól tudja kend, hogy ő a legjobb.

Már két esztendeje hallja ő ezt, de hát hallhatja-e elégszer bárki is a fia dicséretét?

— No — szól derülten a padra nyomintva a tenyerét — hát éppen ezért jöttem.

De mert nem illik, hogy csak úgy röviden elüsse az ember a dolgát, előbb masinát ránt végig a szüre belsején, és rátartja a kialudt pipájára. A pipa újra füstöt vet. Belenyomkodja a kisujját, hogy még jobban égjen. Hát jobban is ég az. Most aztán beszél.

— Mert, hogy az éjjel nem tudtam aludni, egyszer csak megszólal ám az anyjuk az ágyban. (Istenes Imre t. i. nem az ágyban alszik, csak úgy a szalmadikón a subába burkolódzva.) Aszongya:

— Nem alszik kend?

Mondok:

— Nem.

— Hát — aszongya — mér nem alszik kend?

— Mer nem tudok — mondok.

Aszongya erre:

— Tán valami baja van kendnek, Isten mentsen.

— Nem — mondok — nincsen semmi bajom.

— Hát, — aszongya, — akkor mér nem alszik kend?

— Hát, — mondok, — azér, mer nem tudok. — — Itt egy kicsit elhallgattunk. Azt gondoltam, hogy már el is aludt. Hát egyszer megint csak megszólal, hogy aszongya:

— A hizóra gondol kend?

— Nem arra gondolok, mondok.

Itt Istenes észrevette, hogy a pipa megint nem füstöl; hát újra meggyújtotta, miközben tovább beszélt:

— Mert nem eszik az egyik hizóm már két nap óta, csak álldogál, meg hallgat. Mondok, mi a fene lelte ezt a disznót? Elmentem a kanászér, hogy tegyen vele valamit. Hát az rá is olvasott, meg kifüstölte az ólat. Tíz krajcárt adtam neki. Hát azt mondta, hogy még egy napig vesztegél a disznó, azután úgy eszik, mint a farkas; vagy pedig megdöglik, ha az Isten úgy akarja.

Istenes Imre nagyot kanyarodott itt a néhai hizóinak történetében, de azután visszatalált a feleségéhez.

— Hát — azt mondja — hogy a hizóra nem gondoltam, azér vót, mert az Imre felől gondolkodtam. Hallod, mondok az asszonynak, az Imre forog nekem az eszemben.

— Az Imre-é? — mondja az anyjuk.

— Az, mondok.

— Hát aztán, mit akar kend az Imrével?

— Hogy mit akarok? Semmit, mondok, csak éppen arra gondolok, hogyan megáldott vele bennünket az Isten.

— Az ám, mondja az anyjukom, hála Istennek.

Istenes Imrének átszállt a tekintete a falon függő ábécés táblákon, azután a kályha nyitott ajtaján állott meg. Folytatta :

— Mert, hogy Szent István király után való szerdán gabonát vittünk a vásárra, hát lám a zsidó föltesz egy kilót, nem is egy kilót, hanem egy mázsás körtét, melléje meg az aprajából is holmi rezeket. Csak rakosgálja, csak rakosgálja. No mondok a fiamnak : Imre, most nyisd ki a szemed, az árgyéusát.

Istenes eközben előhúzta dohányzacskóját és újra pipát tömött. Látszott rajta, hogy ez a buza-eladás nagy eseménye neki a nyár történetében. Az én figyelmem azonban már elhagyta Istenes Imrét. Tudtam már, hogy mit akar. A buza-eladás történetébe bele fog szövődni az áldomás története is : hogy mit ettek, mit ittak, mit vettek utána a pénzen, hogyan alkudtak, hogyan nézték meg a szentegyházat, mi a különbség az ottani orgona meg a miénk között, — mindez részletesen és találó szavakban szövődik egymásba és skófium gyanánt csillan meg benne itt-ott az Imre gyerek. Azután megint más dűlőre tér át a beszéd : nem vesz ő azon általutat az igazi cél-

jához, csak tapogat majd a szóval, és közben-közben rávizsgálódik majd az arcomra. Mert beszélni, beszélhet az ember akármit, csak bolondot ne mondjon; -- már pedig úr előtt könnyen rátéved az ember.

Hát mondom, mikor ő a buzaeladást beszélte, már akkor én a jövőendő utjain kísértem az Imrét. Láttam, hogy ad el egy ökröt Istenes gazda és hogyan ballag az ünneplős parasztruhába öltözött fiuval a dignáziumba. Itthon mindenki csodálta a gyerekek ezt a ruháját. A városban külön ruhák is vannak. Idegen és elhagyott egyszerre a kis Imre. Az úri fiuk hátra taszigálják. Lenézett jövevény. Elszorult szívvvel vonja meg magát a kevély úri gyerekek között a padban.

— Nini, a paraszt: — mondják azok — milyen hosszú haját eresztett! Talán be akarsz fonni, mint a leányok?

A másik meg azt mondja:

— De derék a csizmád. Bizonyos, hogy nem szorítja a lábad. Vajjon az ágyból szoktál-e beleugrani vagy a székről?

Az Imre gyerek elborult arccal megy haza. Kicsi gyöngé szívének hollók gyanánt marcangolják ezek a szavak. Gyűlöli és szégyeli a haját. Lábán égnék a paraszt-csizmák. Legubbad a kis zöld ládájára, és a melléből felszakad egy-egy sóhajtás:

— Paraszt vagyok! Mért vagyok paraszt?

Otthon az apja gyémántja volt. Hosszu fekete haját meg-megsimították. Csizmáját remekbe csinálta az Ádám. Ki érdemli meg, ha ő nem? Legjobb tanuló volt. Az apák előtte mondták a fiaiknak:

— Olyan légy, mint az Istenes Imre.

Itt ő az utolsó. Ahányszor megszólal, nevetnek rajta. A magazint úgy ejti ki, hogy : *bagazium*, a féderveiszről meg azt mondja : *fédörbajsz*. Bolondot csinálnak belőle : még a beteg diák is *prudenciáért* küldi a patikába. És ő megy szívesen. Úgy szeretne valakit szeretni. Nincs hozzá meleg szava senkinek. A tanár is, hogy ijedtében nem tudott felelni, azt mondta neki :

— Kapa való neked te füles bagoly !

Szegény kis mártir : mennyi tűzpróbán még te keresztül, míg annyira megkeményedél, hogy nem serked vér a lelkedből minden kis karcolás után. Apád nem tud erről semmit. Boldog melázással gondol mindig reád : úr lesz belőled, ő csak ezt látja ; a parasztok köszönni fognak neked és a szolgabíró barátjának nevez. Valaki kérdi : hallja kend, ki az a szép tekintetes úr ? — Hát ki volna : az én fiam.

Egyik hold föld a másik után postázik föl a városba. A kis Imréből nagyobb és nagyobb Imre lesz. Belenövekedik mindenféle idegen tudományba, idegen szokásokba. De micsoda szomorú látvány az öregarcu ifju, a kít a sors elvezetett a mezők békéjéből s magára hagyott a köves idegenségben. Belekerült az élet zúgó forgatagába s gyöngye inakkal erőlködik, hogy el ne essék. És nem esik el. A foka eb volt valamikor s úszóhártyái nőttek. A hegyen álló fának már nevendék korában edződik a dereka.

A vén paraszt meglátogatja néha a fiát, s nem véli, hogy az pirulva megy vele az utcán.

Hogy lép az apám? mintha mindig térdig járna a sárban — gondolja a fiu és milyen kacsaringósan nehézkesen beszél. A haját megereszti, mintha el akarná adni. A balkezét nem használja evés közben, mintha béna volna. Végigömlik rajta a hideg, mikor az öreg azt mondja: *fédörbajsz, bagazium*. Ha ezt valaki meghallotta volna!

Átvergődik az élet tavaszán. (Micsoda tavasz az, amelynek nincs virága!) Valahol káplán lesz, vagy orvos, vagy hivatalnok. Az ő arcában is van valami az öreg fekete kutyáéból, csakhogy fiatalabb, a tekintete pedig éles és határozott irányu. Akkor már fölébrednek benne az emberi lélek alvó angyalai: keresi az alkalmat, hogy apját, anyját megbecsülhesse. Az öreg Istenes nehezen mozdul már, de ezért egyszer a fiának valamelyik örömnepére föl-kászolódik és elmegyen. Ifjabbik Istenes Imre az asztalfőre ülteti őt, és azt mondja a barátainak, nézzétek: ez a jó öreg paraszt, ez az én apám. Haj, de az öreg paraszt már akkor egynéhányszor hanyatt vágódott a sikos parketten! az asztalnál, hogy az inas kínálta, maga elé vette az egész pecsenyés tálat; az adóról beszélve, *reklamálincs*-adót említett; mikor a szomszéd-székes szivarral kínálta, mind a négyet kimarkolta annak a tárcájából, s mikor az a maga égő szivarját nyújtotta oda, hogy rágyujtsen, az öreg boldogan mosolyogva vette azt el, és szivta tovább. Micsoda anekdotákba kerülnek! mennyire elválasztódnak egymástól! Az öreg megérzi, hogy a fia nem az ő régi fia, hanem csak egy abból fejlett idegen. A fényes úri szoba zavarja a szemét. Az asztal-

nál hangzó beszédeknek csak a szavait érti, az összefüggését nem. Elgondolkozik ott az asztalfőn, hogy volt egy kis feketehaju fia, a legjobb tanuló az iskolában; hogyan követte az mindig szántásban, vetésben; hányszor gondolta ő: ha ember lesz ebből a gyerekből, ő szánt-vet, az övé lesz minden föld, és ő ősz fejjel ballagdál mellette. Vagy talán csak a föld végén üldögel az unokaival, akik koszorut kötnek a pipacsból meg a láncvirágból; kergetik a cserebogarat, meg a pillangót, és minduntalan mondogatják:

— Nagypó, kedves nagypó.

Mindez szép és érdemes is rajta elmélkedni. Igaz, hogy az úri szoba is szép, de szebb a mező, a szántóföld, az erdő, az ég, a csönd, az egyszerű élet!

A fiu is elgondolkodik az asztal tulsó végén. Miről gondolkodik? Talán éppen arról, amiről az édes apja.

.....

A kályhából kiáramló fény megvilágította a szűrös fekete embert; megvilágította derült és bizalmas orcáját. Jóízűen pipázott, és az uj csizmát csöndesen lógázva, mondotta:

— Hát igen: azért jöttem én mester uram, hogy az Imre gyereket, a fiamat . . beadnám a tavasszal a városiba.

A CSONTTORKU EMBER.

I.

A tiszteletes, amint megreggelizett, fogja a botját, megyen az aratók után. A nap tüzesen süt, A tiszteletes lekerül az árnyék kedvéért a kocsmá felé.

Hát amint odaér, hallja ám, hogy lárma van odabenn. A részegek szoktak így lármázni, mikor már egyik se hallgat a másikra. Az egyik dalolt is. A krinolinban levő fekete bárányt harsogta, és vagy a botjával vagy az üveggel kopogtatta ki a nóta lépéseit.

— Ez Baczonyi, — mondotta a pap, összevonva a szemöldökét.

Mert a Baczonyi hangját ki lehet ismerni ezer közül is. Olyan hang az, mintha csontkürtből jönne. Mikor ő rákezd a zsoltárt a kóruson, ha százezer ember is van odalenn, mind tisztán megérti, s kihallatszik a hangja valamennyi közül.

A pap belökte a kocsmá ajtaját és megállott; szétnézett mint a haragos ítélet a devernázó társaságon. A falunak öt legmódosabb embere dülöngélt ott az asztal körül. A Balogh, a pocakos Fodor, Disznós-Kovács Pál, Réti János meg Baczonyi. Az asztalon boros és pálinkás üvegek, szivarok, pipák. A pap azt is meglátta, hogy Baczonyi lehúzódt a nagy x-lábu asztal alá.

A pap megjelenése úgy hatott rájuk, mint a hideg szél. Elcsöndesedtek, kijózanodtak.

Mert fene ember volt az öreg pap. Ő nevelte az egész falut. Jó szóval, kemény beszéddel, mikor melyik kellett. A legvastagabb bajszu ember is úgy állott előtte, mint a gyerek.

— Hát ti — dördült rájuk a pap, — így csúfítjátok ezt a szép napot! Az egész falu künn a munkában verejtékezik: apraja-nagyja ott gyűjti az Isten áldását a földeken. Nektek legtöbb jutott ugy-e? Megérdemlitek-e az Istentől? Feleljen meg rá kinek-kinek a lelke! De legalább ebben a munkaidőben, mikor a szegénység izzadva fárad minden falat kenyérért, ne okozzatok botránkozást. Takarodjatok innen!

A négy ember fogta a botját, kalapját, és tántorogva, de szó nélkül távozott.

Baczonyi lapult az asztal alatt.

A pap megvárta, míg amazok elmentek. Az elmenés nem volt minden nehézség nélkül való, mert az ajtó-szárfának kétszer is nekilódult mind-egyik, míg ki tudott igazodni, de lassankint széjjel oszlottak mégis, s ment egyik jobbra, a másik balra anélkül, hogy köszöntek volna egymásnak.

A pap ekkor leszólt a rejtőzőhöz:

— Baczonyi gyere elő.

Baczonyi kimászott nagypirosan az asztal alól. Fekete szőrös feje szinte izzott a szégyentől. Nem merte fölemelni a szemét, csak állott alázatosan, mint a tetten kapott gyerek, aki várja a büntetést.

— Gyere utánam.

A pap megindult vissza hazafelé. Baczonyi a kalapját a kezében lógatva kullogott utána csöndesen.

Mikor a kapuhoz értek, a pap anélkül, hogy hátrapillantott volna, átlépett a küszöbön és bevonta maga után az utcaajtót.

Baczonyi megállt. Kint rekedt. Hogy a pap bevonta az ajtót, nem merte kinyitni. Csak állt ott bután és aggodalmasan.

És várakozott.

A nap a fejére sütött. De ő nem érezte.

— Te korhely — motyogta magában — te ilyen-olyan! ... Jó feleséged! ... tiz éves szép kis leányod! ... a fiad is maholnap legény! ... házat is adott az Isten, te korhely gazember! ... te-te-te semmire való!

Igy motyogott, morgott magában a fekete haju, csonttorku ember. Elmondta előre a reá váró prédikációt a kapu előtt, csak akkor szünetelt benne, mikor a papházban valamelyik ajtó megnyilott s lépések hallatszottak a folyosón.

Azonban a pap se ki nem szólott, se ki nem izent.

S Baczonyi tán még most is ott állana, ha meg nem pillantja egyszer a papot a deszkahasadékon át, amint az a kerten által megindul s rátér a dombra kanyarodó gyalogútra, amely a szomszéd faluba viszen.

Baczonyi föllélegzett. Fejére igazította a kalapját és csöndesen hazaballagott.

II.

Az egyik télen Szanyi Péter becsületes özvegyember házastársul szemelte ki magának Kónyi

Nagy Juliannát, becsületes hajadont, ezidőszerint cselédi állapotban szolgáló leányzót a nagytiszteletű lelkész ur házábanál.

Farkas Bálint volt pedig az egyik kérő, a másik Baczonyi.

A pap már tudta, hogy jönnek. Borral és kalácsal várta őket. Mert árva volt a leány, s ő bocsátotta férjhez a szülők helyett.

A bor piros volt és üvegkancsóban állott az asztalon. Ahogy a téli nap rásütött, gránátpiros lett annak az árnyéka is.

— Az Isten engedje, — mondotta az öreg pap a poharát fölemelve, — hogy ennek a házasságnak minden boldog reménye megvalósuljon.

Kocintott és ivott. Baczonyi is kocintott, de letette a poharát, anélkül, hogy ivott volna.

— Hát te mért nem iszol? — szólt az öreg pap jókedvűen.

— Fogadásom tiltja, — felelte Baczonyi elvörösödvé.

Rágyújtott a szivarra, amellyel a pap megkínálta. Ügyetlenül gyújtott rá és ügyetlenül is tartotta a kezében

— Fogadásod? Mikor fogadtál te effélét? én erről nem is tudok.

— Harmadéve, — felelte Baczonyi — itt a tiszteletes uram kapuja előtt.

— Az én kapum előtt?

— Mikor rajta kapott tiszteletes uram a kocsmázáson, harmadéve, nem tetszik már tudni?

— Nem én, fiam, — felelte a pap, — sokszor zavartam én ki onnan embert, nem tartottam

számon, mikor melyiket. Hiszen tudod, hogy a korcsmáros emmiatt költözött el a faluból.

— Hát — mondja Baczonyi fölmelegedve — ha el is felejtette tiszteletes uram, én nem felejtettem el, mert én annak a napnak köszönhetem minden vagyonomat, minden szerencsémét. Mert lássa tiszteletes uram, hogy engem maga után szólított, itt vártam én a kapu előtt a pironogatást. De hogy kívül felejtett, felgondoltam abban az egy órában minden dolgomat, minden állapomat. Ami örökségem maradt az apámtól, már akkor adósságot ittam rája. Meggondoltam, hogy szép egy fiam, szép egy leányom van és hogy ha így folytatom, hát nem hagyok rájuk egyebet, csak a nyomoruságot. Hát itt tettem én akkor a nagy, erős, szent fogadást a kapu előtt, hogy soha míg élek, nem iszok én többet.

III.

Az öreg pap meghalt. Ujjött a helyébe. Kocsmát is nyitottak megint a faluban, s ime hét esztendő múltán, ki ül ott a legtöbbet, mint Baczonyi János?

Illetlen és megbotránkoztató, ahogyan viselkedik. Hol reggel, hol délután, hol estefelé kilódul a korcsmaajtaján és végig harsogja a falut tántorogva, meg-megállva, olykor a falnak dülve, árokba keveredve, és káromkodva közben-közben pogánymódon.

Pedig már ősz ember. Azelőtt olyan fekete volt, mintha szénbányában termett volna, most meg olyan, mint aki meszet árul.

A falubeliek mindazonáltal nem botránkoznak meg rajta.

— A fia miatt iszik, meg a leánya miatt —
 így magyarázzák.

Mert akkor bontotta meg a fogadását, mikor hire érkezett, hogy a fiát Maglajnál agyonlőtték. Huszár volt. A bosnyákok lőtték agyon. A felesége már akkor nem élt, hogy vigasztalta volna. Az egyetlen lánya, az meg kisasszony lett a városban. Jobb arról nem is beszélni.

Hát mit is csináljon a szegény ember, ha ennyi bánat éri. A víz nem bírja el a bánatot, csak a bor meg a pálinka.

Az új papnál egyszer éppen vendégek voltak, mikor Bacsonyi végigdanolt a falun. Az utcán bokáig érő sár volt, de Bacsonyi térdig járt abban. Olykor-olykor belecsuszamodott az árokba. Olyan-
 kor ülve maradt és hallgatott. Mikor megint lábra verődött, folytatta a nótát ott, ahol elhagyta.

A pap vendégei a szokatlanul erős hangra lettek figyelmesek. Még kúrthang volt, de repedt kúrt hangja, s még mindig olyan erős, hogy ha éjszaka szólalt meg, hát mindenki fölébredt rá a faluban.

A pap másnap behívatta a kocsmából az öreget magához. Leültette, mint az első gazdákat szokás. Megkínálta szivarral is.

És azt mondta neki :

— Bacsonyi bácsi. Mikor én idejöttem, kigyelmed derék, józan, jómódu gazda volt. Mennyi ideje ennek? Egynéhány esztendeje. Azóta minden megváltozott. A kigyelmed gazdasága Csáki szalmája. A háza tetején beesik az eső. A kapuja düledezőben, kend pedig ősz fejjel, csufságban, veszendőben. Meggondolta-e kend, hogy mi ennek a vége?

Baczonyi fásult arccal, üveges tekintettel ült a pap előtt. A pálinkaivók néznek ilyen mereven a semmibe. Az ember sohase tudhatja, mit néznek és mit látnak? Hallgatnak-e a szóra? vagy maguk gondolkoznak valamin?

Hogy a pap elhallgatott, Baczonyi fölállt és el akart menni.

— Köszönöm a jóakarátját. Istennek ajánlom.

— Megértette kend, amit mondtam? — kérdezte a pap, megszorítva az öreg kezét.

— Megértettem, — felelte az öreg, fejével bólintva.

És a balkezevel legyintett.

Aztán, hogy átlépte a küszöböt, megfordult:

— Nem lehet, nem lehet az, tiszteletes uram.

— Miért ne lehetne?

— Azért lássa, mert mikor én józan vagyok, minden úgy van, ahogy a tiszteletes úr mondja. De mikor már egy-két üveg bor bennem van, tiszteletes uram, akkor semmi sincs úgy. Mert akkor az én házam a legszebb a faluban; a kapum rendes, a gazdaságomat nem bitangolja senki. A feleségem mintha élne, a fiam is megvan. A leányom meg csakolyan becsületes, mint a többi.

Föttette a kalapját, és kitámolygott az utcajtón. Odaki belevágott a botjával a levegőbe, és rákezde az ő erős csontkürt hangján:

„Jaj de kerek ég, a csillagos ég...“

Ment nagy egyenesen az utca sarán általgázolva a kocsmába.

KEVI PÁL HALÁLA.

Az öreg még odavolt: a szőlőbe ment ki reggel és napszállatra kellett volna hazatérnie, de már a hold is fölkelte, a csillagok is mind feljöttek és az öreg még mindig nem tért vissza.

Az öreg asszony ki-kiszalajtott a utcára az unokáit, hogy nézzék meg, jön-e már? A gyerekek kimentek. Később künn is maradtak. Bojtorján-csomókat hajigáltak a denevéreknek, ami jó mulatság.

— Nem jót érzek, — mondotta az asszony a fiainak, — nem kellett volna egyedül elereszteni.

— Máskor is csak megjött, — felelték azok, — bizonyosan behítták valamelyik pincébe.

Három fia volt az öregnek. A legidősebb (szintén Pál) maga is is ősz már. Mind a három egyforma: barnaképű és hosszunyaku magas ember.

Hogy im csakugyan belehaladott az idő az éjszakába, Pál fölvette a kalapját és elindult az apja elé.

A hold meg a csillagok fénye rávilágított a dombra hajló utra. Széles, poros út az. Azon kell hazajönnie Kevi Pálnak.

Már akkor jött is. Megjelent a dombon, mint valami árnyék. Aztán lefelé bandukolt, sokkal lassabban, mint ahogyan szokott.

Pál eléje sietett.

— Baja van, édes apám?

— Bizony fiam, — felelte az öreg bágyadtan, — nekem már aligha virrad holnap.

Átadta a fiának a tarisznyát, aztán a karját a fia karjába öltve, el-elfogyó hangon folytatta:

— Lehajlok egy tőkéhez, meg akarom nézni, hogy hány fürt? Mert husznak is látszott. Akkor egyszerre meghomályosodik a látásom, és szédülés fog el. Leülök ott a földre, várom, hogy szünjék a szédülés. De nem szünt csak este felé. Aztán hogy hazavánszorogtam, egész uton kísért a *kotlós tyúk*.

Kevi Pál elsápadt. A kotlós tyúkot mesének tartotta. Valami láthatatlan kísértet-tyúk az. Éjszaka szokott megjelenni. De látni eddig nem látta senki, mert aki meghallotta, hogy a nyomában megyen és kottyogva hívja a csirkéit, az tudta, hogy elérkezett az utolsó napja és nem mert visszafordulni, csak sietett.

— Mese az apám, — szólt remegő hangon Kevi Pál.

Mert érezte, hogy az öreg ereje megfogyatkozott, és hogy ha nem támaszkodnék őrá, nem jutna haza.

— Nem mese, — felelt az öreg, — a saját fülemmel hallottam. Apám is este hallotta és reggelre meghalt. A nénéd is este hallotta és reggelre kiterítettük.

Nehezére esett a beszéd, el is hallgatott.

Az egész háznép a falu végén volt már akkor, és ahogy meglátták őket, eléje siettek. Vezeték hárman is. Még a kis hatéves Jóska is segített: a kezét fogta a nagyapónak.

Lefektették. Fűvetet forráztak neki. Azt mondták, hogy aludjék, de az öreg nem aludt. Fölfölnyitotta a szemét és utasításokat mondott, hogy mit vessenek jövőre ebbe, abba; mi dolog lesz a szőlőben; melyik ökröt hizlalják meg a jövő télen.

Éjfélkor aztán, mikor azt hitték, hogy el fog aludni, fölemelte az ujját és az öreg asszonynak intett. Az odahajolt. Az öreg erőtlen, susogó hangon szólt:

— Hívjátok a papot.

Már akkor az egész faluban tudták az esetet. Az udvaron subás emberek, nagykendős asszonyok álldogáltak. A bakter ott pipázott a kut káváján ülve. Ő a harangozó is.

— Nem viszi tovább, — mondotta egy mellette ülő subás embernek, — hallottam már a múlt éjjel is, hogy a kutya nagyon vonyított. Kiült az út közepire, úgy vonyított. Ez nem jót jelent, — gondoltam, — de hogy beteg nem volt a háznál, azt hittem a holdra vonyít, hát meghajigáltam, hogy ne vonyítson.

Az öreg a sok vánkossal alátámasztva, szinte mozdulatlanul feküdt odabenn. Hasonlított így Leó pápához, olyan mosolygó, ráncos, sovány arc, csak hogy kis fehér bajusza is van az öregnek.

— Ne sirjatok — mondotta susogva.

Mert ott sirt az ágy körül az egész család:

a három fiu, a két meny, a nyolc kis unoka. Csak a legkisebbik, a hat éves Jóska gyerek aludt a másik szobában.

A felesége odaborult arccal az öreg mellére és úgy jajongott:

— Hát el tud engem kend hagyni? én édes jó uram! Ilyen sokáig együtt éltünk, együtt megvénhedtünk! Ne hagyjon itt kend vénségemre!

Csöngetés hallatszott. A pap jött. Néhány percre kiment az egész család.

A ház csöndességben van. Az udvaron levők is letérdelnek. A bakter kiveszi a szájából a pipát és a kut mellé térdel. A pitarból kihallatszik olykor a család elfojtott zokogása.

A hold most már a ház fölött áll. Olyan, mint valami égből alánéző orca. Néző és várakozó orca.

A szobából csendítés hallatszik. Milyen különös hangja van ilyenkor a csengőnek! Ez már a másvilág zenéje. Minden fej leereszkedik. A vén lombos eperfa is, mintha megeresztené a lombját.

... Azután a pap behivta a családot és imádkozott velök. Végül maga mondott egy hosszú imádságot, amely így kezdődik: „Bizzál kedves hivem, a te bűneid meg vannak bocsátva...”

És így végződik: „Az Úr megszabadít téged, és az ő jósága fölvesz a mennyország örömébe.”

Az öreg már akkor félig lehunyt szemmel, mozdulatlan viasz-alakként feküdt az ágyon.

Mikor a pap elment, fölemelte az ujját az öreg és az ajkai mozogtak.

A feleségének oda kellett hajolnia, hogy hallja, mit akar.

— A kardomat, — rebegte az öreg.

— Odatesszük, — felelte zokogva az öregebbik fiu.

Mert egy szóból is meg lehetett érteni, hogy a negyvennyolcas kardjára emlékezteti őket. Sokszor megmondotta, hogy azt vele temessék el.

Úgy látszott, nem fog szólani többet, de néhány perc múlva megint szólott.

— A szűröm . . .

Nem tudták mit akar mondani vele, nagynehezen kirebegte:

— A bakternak hagyom.

Aztán kis idő múltán megint szólani akart, de már nem tudott. Ekkor fölemelte a szemét és a gyerekekre fordult a tekintete.

— A Jóskát akarja?

— Azt, — mondotta már nem szóval, csak egy mély szempillantással.

Behozták a gyereket és fölemelték.

— Csókold meg, — mondták, — a nagyapót.

A gyerek átölelte a nagyapót és megcsókolta.

Az öregember szempilláin két könnycsepp jelent meg ekkor és lefutott sovány, színtelen orcáin.

A szoba ekkor már megtelt szomszédokkal, de messzebből jöttekkel is.

A bakter az ajtófélfához támaszkodva állott és szőke gypjas birkafejével kifejezéstelenül nézte a haldoklót.

Egy nagykendős öregasszony megfogta az öreg kezét:

— Pali bácsi.

Az öreg fölemelte a szempilláit.

— Az Ilkát csókolja majd meg odafenn . . .

Leánya volt ez az Ilka az asszonynak, egyetlen kis kékszemű gyermeke. Hét éves korában vitte el a torokbaj.

Akart még valamit mondani az asszony. (Mit akarhatott még izenni a leányának?) De a hangja elcsuklott s a kezét az arcára tapasztva, elfordult.

Azután egy subás ember lépett az öreghez :

— Pali bácsi, — mondja meg a feleségemnek, hogy a gyerekekkel jól bánik a mostohájuk.

A keze fejét belenyomta a szemébe és más izenőnek engedett helyet.

Az öreg hallgatta mindezeket az izeneteket, csak a szemének mozdulásáról lehetett látni, hogy az élet még nem hagyta el.

Végre a szeme se mozgott többet. A szemefénye bádogzani kezdett. Az asszonya ott térdelt az ágy előtt és fogta az öreg kezét. Egyszer aztán elbocsátotta a kezét: és nagy jajjal ráborult az agg ember mellére.

A bakter akkor kifordult a pitarból. Az udvaron megtörülte az öklével a szemét. A kalapját a fejére tette, s elindult a holdvilágos úton nagy sietéssel a templom felé.

A NAGY EFF.

Valamelyik inséges esztendő után történhetett, hogy a gazdák összeadtak egy-egy véka gabonát és fölrakták az iskola padlására. Innentől kezdve, akinek télen vagy tavasszal elfogyott a kenyere, a közös gabonából vett kölcsön. Most is így van. A kölcsönt csapva adják; tetéztve kapják vissza. Amit a csapófa levisz a vékáról, az a kamat. Hát ez a mi takarékpénztárunk.

Szent Mihály napján van a közgyűlés. Akkor az iskola tájéka jövő-menő emberekkel népesül meg. Ki egy zsák gabonát hoz a hátán, ki felet. Törlesztenek vagy egészen is kifizetik az adósságot.

Csak az egy Tóth Antal jön üres zsákkal. Mindenki tudja, hogy őt a nyáron a jég csúfolta meg. Ő az egyedüli, aki nem biztosított. Majd bizony — mondotta — két forintot adjak a cekurálásért; eddig se bántott a jég, ezután se bánt. — És megitta. Persze, mikor a jég lecsördült az égből, ugyancsak hajigálta az udvarra a baltát, meg minden éles szerszámot, de a jégeső nem ijedt el attól.

A kisbíró kiméri neki a két véka buzát, három véka rozsot. Én addig az írást készítem meg :

„Alólirott két véka buzát, meg három véka rozst vettem kölcsönbe a község magtárából. Egy év múlva megadom.“

Ezt alá kell írni. Többnyire keresztjegyet irnak. Van olyan, aki azt sem ír, csak éppen megérinti a toll szárát, aztán én irok helyette. Ez az érintés szent; az illetőnek a lelke átszáll a tollba és benne van, amíg a nevét leirom. Soha nem volt arra eset, hogy valaki megtagadott volna ilyen aláírást.

Tóth Antal eddig szótlanul és lehangoltan állott az emberek között. Széles bölényszerű arcán látszott, hogy megalázottságot érez. De ahogy odátámasztják a zsákját a falhoz, fölemeli a fejét. Körülpillant és azt mondja kevélyen:

— Aláírom a nevemet.

Valami tíz ember tib-láb és beszélget az iskolában. Ezek most mind elhallgatnak. A kisbíró is beledöfi a lapátot a gabonahalomba és a pipáját elővonva, közelebb jön az asztalhoz. Lássuk no. Bizony még kitudódik, hogy Tóth Antal írástudó ember.

Odatolom a papirost Tóth Antal elé. A tollat is megmártom és odanyujtom neki.

Tóth Antal ünnepi mozdulattal veszi át a tollat. Az ünnepi mozdulat alatt értem, hogy már a levegőben előre hozzáilleszti az ujjait. Aztán meg úgy tartja, mintha szivar volna.

A papirosra néz.

— Hagy ülös le — mondja — állva nem tudok.

Ott hagyom a széket. Leül. A bajuszát végig simítja. A két könyökét az asztalra teszi.

— Hova irjam? — kérdezi dologhoz illő komolysággal.

— Ide, — mondom — az aljára.

Megmártja a tollat nagy óvatosan és a tollnak a hegyére pislog. Hogy mit néz rajta, nem tudom. Ugy látszik, a tintacseppet nézi. Egy olyan mozdulattal, aminővel az ázott kalapot szokták megsuhintani, leföccsenti a tintát olaszra a padlóra, aztán megint neki könyököl és lassan, vigyázva, a papirosban megakadozva leír egy vastag kamóju meredt nagy *T* betűt. A szárát alulról fölnek huzza és egy pindurka pántlikát csinál rá. Az így megmunkált hórihorgas betűvel megelégedettnek látszik. Föl is veszi balkézze a pipáját; egyet szippant és újra leteszi. Az ó betű hasonlóképpen lesikerül. Igaz, hogy a *T* betűhöz képest olyan piciny, mint a toronyhoz képest a hordóabroncs; és semmi összetartozandóság nem mutatkozik a kettő között, de azért jól van az. Fodor András egy aujnya szóval és fejbiccentéssel fejezi ki rá az elismerését.

A pipák meg az arcok figyelemmel hajlanak az asztal fölé. Tóth Antal azonban nem ügyel rájuk: harmadik betűnek megint egy irtózatosságnak nagy *T* betűt kanyarít, szinte megsercen belé a kalamus.

No de itt meg is áll. Néz. Vakaródzik egyet. Megmártja, kiföccsenti a tollat. Szintelen szeme rámered a papirosra. Ujra márt, meg újra föccsönt és újra néz, anélkül, hogy tovább írna.

— No, — fakad ki a bakter, — ha a végömet érzöm, kendet hívom el végöröndölet írnya.

— Ha addig be nem áll valahova íródíáknak, — teszi hozzá Istenes.

Tóth Antal belevörösödik a nagy gondolkodásba. A homlokán kesze-kusza ráncok torzólnak össze.

— Szentje ne légyon, — mondja a tollat mérgesen lecsapva — elfelejtöttem a nagy efföt.

Azzal fölkel és úgy elporzik az iskolából, mint a zivatar.

*

Ugy október vége felé történt, hogy Burucz András megbizta Fodort, hogy ha már a városba megyen, hozzon a fiának egy ábécés könyvet, a feleségének meg valami orvosságot, ostyát is hozzá, meg azonkívül a hordók kifüstölésére islógot.

Fodor meg is érkezik este. Rakja a könyvet meg az orvosságot az asztalra.

— Hát az islóg? — kérdi Burucz András.

— Tyü, az áldóját, — feleli Fodor föllebb taszitva a homlokán a kalapját, — úgy elfelejtöttem én azt, mint Tóth Antal a nagy efföt.

A MEGMUTATÁS.

Ezelőtt valami ezer esztendővel egy kis lovas csapat jelent meg a szent-galleni kolostornál. Magyarok voltak. A barátok rémülten futottak előlük.

A kolostorban nem maradt senki, csak egy ketlekóla hőbolygós barát, aki dacból maradt. Azt mondta: Nem futok veletek, míg ki nem adjátok az idei bocskorbórt! Azoknak bizony több gondjuk volt a maguk bőrére.

A magyarok ettek, ittak, vigadoztak ott. A barátot is jól tartották úgy, hogy egész életében mindig a pogány magyarok után sóhajtozott.

Annak a barátnak az elbeszéléseiből jegyezték fel, hogy a magyarok nem véresszáju emberek, nem élnek gyermekhússal és nem ugatnak, sőt igen emberséges jó emberek: szeretnek vigadozni, noha komolyak; szeretik a jó bort, a tréfát, a birkózást; a vezérüknek engedelmesek, és a halottaiknak megadják a tiszteletet.

És még egy érdekes vonás van róluk a fakó szent-galleni kodekszben, — vékony és halavány vonás, de könnyű kiegészíteni.

Ahogy ott ülnek és melegesznek a klastrom udvarán a rastagó tűz-mellett, azt mondja az egyik magyar:

— Ejnye be magas ez a torony!
 — Bizony hallod, majd az égig ér, — feleli a másik.

- De mi lehet az ott a tetején, az a fényes?
- Valami madár az, lehet, hogy aranyból van.
- No jól felszállott.
- Fel ám, de nem a maga szárnyán.
- Ember volt a talpán, aki odavitte.
- Nem tartom soknak.
- Hát hozd le, ha tudod.
- Le is hozom.
- Kötve hiszem.
- Megmutassam?

Azzal neki rugaszkodik, hogy lehozza a karkast. A vállalkozás tetszik az alantállóknak: figyelemmel kísérik a mászónak minden mozdulatát.

*

Amint az első hó leesett, megkezdődik a fonás. Az idén Fodorék is adtak a fonóknak helyet. Amint szétterül az esti homály, látom, hogyan szállinkóznak oda a leányok, később a legények.

Egy este magam is átmentem.

— Mulassatok úgy, mintha én itt se volnék,
 — mondtam egy székre letelepedve; — én éppen azt akarom látni, hogy hogyan mulattok?

Valami nyolc leány volt a fonóban, meg öt legény, köztük Kevi Imre is. Az asztalon faggyu-gyertya égett. A gyertyának néha fölnyulladt a lángja, s ilyenkor megvilágította a falon a sirban nyugvó Krisztus Jézusnak ezüstös tulipános képét.

— Megmeséltetjük Fodor bácsit, — mondták egyszerre öten is.

Az öregek persze több mesét tudnak mint a fiatalok, meg szebbeket is, csakhogy ritkán oldódik meg a mesélő-kedvük.

Hogy én ott voltam, Fodor gazda keveset szabadkozott.

— Hát ha a mester urnak kedve telik benne, — mondotta megsimítva a bajuszát, — elmondok egyet.

Az asztalnál ült. Valami egy percig csöndesen nézte a gyertyát. Aztán egyet biccentett a fejével, egyet köhintett és megkezdte :

— Hát hol volt, hol nem volt

Minden mesének ez a kezdete. Ázsiában se kezdhették a mesét másképpen. Az Atilla regősei, a Szent István regősei, minden magyar idők mesemondói csak így kezdhették. De azért figyel már itt mindenki. A legények az asztal körül, a leányok a búbos körül. A tiz éves Burucz Bandi egészen a mesélő mellett, a nagy figyelemben kicsi száját is fölnyitva. Némelyik leánynak csak a szeme fénylik a homályban.

Fodor András egy bolondul furcsa fát ír le : királyi udvarban almafa, almafán körtefa, körtefán szilvafa, szóval minden fa, aminek a neve csak eszébe jutott Fodor Andrásnak, az mind egymás tetejébe került, — alig győzte a hallgatóság a végét várni.

A legfelső jegenyefa volt.

— No, — beszéli itt Fodor András, — hogy a király lánya eladó sorba jutott, ehhez is, ahhoz is

hozzá akarták adni, de ő csak azt mondta, hogy ahhoz megyen, aki az égig-érő fának a legfelső ágát lehozza neki.

A fonón a csudálkozás halk moraja száll át. Fodor András a pipájával integetve kíséri tovább a beszédet. Leírja, hogyan mászták rendre a jövevény királyfiak, a herceglegények meg a bárólegények, de mind nagyhiába. Utoljára egy kanászlegény állott elő, hogy ő is akar mászni. A királyleány arra is azt mondta, jól van. Csakhogy kanász legénynek több esze volt, mint a többinek: ötven szöget dugott a zsebébe.

— No kékszemű királyleány — mondta magában a kanászlegény, — én leszek a te vőlegényed.

Itt észrevettem, hogy Kevi Imre titokban rámosolygott Fodor Lidire.

A kanászlegény valahányszor elfáradt, mindig belevert egy szöget a fába, és azokon meg-megpihent.

De nem volna mese a mese, ha az ötvenedik szöggel hozzá lehetne jutni a végéhez. A kanászlegény az ötvenedik szögnek felhasználása után egy kunyhót talált, s abban egy olyan öregasszonyt, akinek mohos volt a képe a yénségtől.

— Köszönd, hogy öreganyádnak szólítottál, — mondta az öregasszony, — különben csontod se maradna reggelre.

Fodor András megmagyarázza, hogy az öregasszonynak emberevő fia van, aki szörnyű robogással és szuszogással tér esténként haza, és agyaras étvágygyal szimatolja az idegen szagot. No a kanászlegény megmenekül. Az öregasszony elrejt

Őt: ágyat ad neki a padláson. A kanászlegény megköszöni reggel a szivességet és ötven szöget kér. Este mikor az ötven szög elfogyatkozik, egy falut lát. A faluban csupa kutyafejű tatár lakik. Hanem azoktól is megmenekül, sőt újabb ötven szöget is tud magának szerezni. Este aztán egy városba jut. Az már rendes város. Ott is van egy királyleány. A kanászlegény meg a királyleány igen megszeretik egymást, — amit a hallgatóság rendjén valónak talál, — össze is házasodnak; a félország az övék. A kanászlegény a király abban.

Itt a földre koppanik egy orsó. A legények megmozdulnak, de már akkor a Kevi Imre kezében van az. Kevi Imre elpirosodott arccal pillog énrám.

— Mondtam: mintha itt se volnék.

Az orsót csókkal kell kiváltani. A Lidi szégyeli ezt, de hiába. A mese szünetel, míg az orsó-kiváltás megtörténik. Igen piros attól mind a kettő.

Fodor András azalatt megtömi a pipáját. Aztán folytatja:

— Ugy egy esztendő múltán egyszer eszébe jut a kanászlegényből lett királynak, hogy hogyan került ő bele ebbe a nagy boldogságba? Egyet gondol és azt mondja a feleségének:

— Hallod-e anyjuk, adjál nekem ötven szöget.

— Minek az magának? — kérdi a király-asszony.

— Hát nem egyébre köll az, — mondja a király, — hanem hogy lehozzam azt a legfelső galyat erről a fáról. No nem azért lelkem, mintha nekem valami nagyon kellene az az alsóországi király-

leány, — se nem szebb, se nem jobb, mint te vagy, — hanem csak azért, hogy megmutassam, hogy én le tudtam hozni.

Fodor András ezt mondva a mellére vereget. A mese tetszik a legényeknek, a leányoknak egyaránt. Mindenki rendjén valónak találja, hogy a mese hőse megmutatja, hogy ő azt a galyat le tudja hozni a fa tetejéről.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

RORÁTÉ.

Még sötét van, mikor már harangoznak a rorátéra. Hideg decemberi sötétség ez, csak alig áttetsző. Férfiak, asszonyok fekete árnyékokként lebegnek benne a templom felé.

Az ablakom előtt egy-két kisebb árnyék válik el tőlük. Ezek bejönnek az iskolába. Kisködmének, nagycsizmák. Az arcát egyiknek se látom, de már az alakjáról, mozdulatairól megismerem valamenynyit. Mindegyik hoz a hóna alatt egy darab fát. Ledobják azt a kályha-zugba. A kályha előtt Istenes Imre térdel. Teleképpel fujja a tüzet. A tűz pirosuló fényt áraszt az arcára.

— Ég már, — mondja, betéve a kályhaajtót.

Ég; de még nincs meleg. A kályha úgy mormol, mint a fonó-macska. A kisködmének, nagycsizmák türelmesen állanak a kályha körül és hallgatva hallgatják a mormolását.

— Ki hoz ma gyertyát? — kérdi egy halk és vékonyka hang a sötétben.

— Gál Józsi, — felel egy másik.

— De soká jön.

Nem jön soká. A pitarban mankó-koppánások. Ő az.

— Hoztál? — kérdi egyszerre három hang is a sötétben.

— Hoztam, — feleli az érkezett hangja, — kinél van a masina?

Masina minden gyereknél van télen-nyáron. Az egyujjnyi kis gyertyamaradék meggyújtódik és a kályha vállára tevődik. Az iskolát gyöngé világozgatja el. Az előbbi sötétség helyén látszik most a vén zöldmázás kályha, körülötte a pirosképű kisködmenes, nagycsizmás gyerekek, akiknek árnyéka óriásokként mozog a falakon. A sarkokban a számoló tábla, mintha még aludnék. A földgömb mint egy görögdinnye zöldellik az asztalon. A gyerekek rá-rátapogatnak a kályhára. Már melegszik. Egy vizes fadarab fölsziszereg a parázson, aztán a kályha buzgó mormolással dolgozik tovább.

Futva jön most egy hegyes, tatársüvegű kisgyerek.

— Uj tollam van! — kiáltja, amint belép az iskolába.

A Gönczölgyerek az. Lecsapja a süvegét a padra, és a tarisznya mélyéből egy tollat kapar elő.

A toll csakugyan uj. Valamennyi gyerek mind felé hajol. A toll úgy csillog a Marci tenyerében, mintha arany volna. Csodaszép. Rézkezet ábrázol. A rézkéz hosszukás éket tart.

— Nézd meg, jó-e? — mondja Istenesnek.

Istenes Imre műértő komolysággal veszi kezébe a tollat. Hozzá érinti a gyertya mellett a körméhez és kijelenti, hogy a toll jó.

Marcinak már akkor a markában van a tollszár is. Beleilleszti a tollat és szétteríti az irkáját. A tollpróba általános érdeklődés között történik meg. A cigány Laci tartja hozzá a gyertyát, a szöske

Burucz Bandi meg a madzagra kötött kalamárist. Egy malac, — amit a Marci gyorsan felnyal, — aztán az írás egy takaros G-betűvel megkezdődik.

De ime beharangoznak. Burucz Bandi egy-szerre bedugja a tintásüveget. Rendbe sorakoznak s megindulnak a templomba.

A templom tele van már subával, meg kacabájjal. A padokon fekete báránybőrsüvegek meg testes Rózsáskertek és Lelkifegyvertárak fekszenek. Az oltáron minden gyertya ég, s a viasz-illat belévegyül a be-beáramló téli levegő ködös izébe. Imitt-amott bele-beleköhög az ájtatos csöndbe egy-egy öregasszony vagy egy-egy iskolásgyerek.

Im azonban ott áll már a nagy miséskönyvvél a piros inges ministráns-gyerek a sekrestyeajtóban. Vissza-visszapillant, hogy indul-e már a plébános? Egyszer csak megrántja a csöngetyüt és előrelépked nagyméltóságosan a könyvvél a pap előtt.

Az orgona mély bűgással ered szólásnak. Hangjától remeg a föld is. A pap violaszínű miseruhában áll az oltár előtt. Leteszi a kelyhet, aztán lemegy az első lépcsőre, hogy elmondja a gyerekekkel Dávid királynak azt a zsoltárát, amelyben az az oltárhoz visszatér.

Itt meglágyul az orgona hangja. A sok száz esztendő's adventi ének megzendül a templomban.

„Oh fényességes szép hajnal! — kit így köszöntött az angyal: Üdvözlégy teljes malaszttal!“

Végigreszket idegeimen az a mennyei szent érzés, amely gyermekkoromban áthatott, mikor az első hajnali misén ezt az éneket hallottam. De micsoda nyomorult szerszám a toll és micsoda

erőtlen erő az emlékezet, hogy egy éneket se lehet vele leírni. A hangokra nincs szavunk, mert az ének hangjai egy alakatlan álmvilágból valók. A szöveget, amely egy angyal földi látogatásáról szól, az ének a képzeletnek egy olyan birodalmába emeli, amelybe csak a szívnek szárnyazott sejtelseivel juthat el az ember.

A második ének szintén ősrégi magyar ének, megvan a Náray-féle énekeskönyvben is, amit még a Rákóczi-kor előtt nyomtattak. De mit tudjuk ezt mi és mit törődnek ezzel a gyermekeink? Éneklik és elringatóznak magasztos szépségű képeiben:

Oh nemes ékes lilium,
Szép és gyönyörű rózsza, Mária!
Ki szent malasztal,
Mint gyöngy-harmattal
Neveltettél óh Mária!

Ezt az éneket nem csinálhatta latinnyelven beszélő klastromi barát. Ezt magyar poéta csinálta, aki a nazaréti isten-szerette szüzet a maga képzeletében olyanná formálta, mint amilyen leányok a Tisza-Duna partján teremnek: rózsák liliumok.

Varga Ádám kinyújtott nyakkal fujja melletttem az éneket. A gyerekek is odalenn buzgón énekelnek. A szentek a falakon szintén énekelnek. Bibliai áhitat van az egész templomban. Mert hát szép is volt az, mikor az Úr elküldötte az ő követét a fényes magasságból a nazáreti szegény zsidó-leányhoz, akinek a neve Mária vala, szép és gyönyörű rózsza, Mária.

JÉGVIRÁGOK.

Az ablakomon jégvirágok. Micsoda bolond nagy művészi kedve van a télnek, hogy minden ablakot befest ezekkel az álomvilági fehér növényekkel. Mindig csak fehérrel fest. Ahonnan ő jön, ott nincs más szín, csak fehér. És mindig csak virágokat fest, különös hajlásu és növésü virágokat, amilyenek sehol nem nőnek a földtekén, amik mégis igazak és bájosak. Hol az a festő, aki egyetlen egy színnel ilyen pompás, örökké változatos képeket tudjon festeni!

Egy pálmászerű figurát körülvakarok a késsel az ablakon. Akkor látom, hogy a fiatal kis Köncölné megy el a házam előtt.

Mindig elszomorodom, mikor ezeket a Köncöléket látom. A nyáron elverte a jég a határunkat és ezeknek nem volt egyebük, csak az a kis termésük. Öt család. Sok gyerek minden családban. Még csak a közepén vagyunk a télnek és ők már a kölcsönkenyérből is kifogytak. Nem lehet ott kölcsönözni, ahol mindenki kölcsönre szorul. De én legjobban ezt a kis Köncölnét sajnálom. Ez szegény jobb módon nőtt fel, mint a többi. Az apja mindenes volt a szomszéd-faluban a bárónál. A leánya kalácson nőtt fel. Most azt mondják, böngyöle-kenyérrel élnek. Az olyan kenyér, amit nem kér

az ember a Miatyánkban. Gyékényből őrlík. Olyan mind az öt család, mintha a temetőbe járna hálni, a föld alá.

Köncölné a kis karonülő gyerekével megy az úton. Nem tudom hova megy. Talán a templomba, ahol a hétfájdalmas szüz előtt szokott térdepelni. Talán az orvoshoz, mert beteg az a kis féreg a karján. Olyan gyöngé, hosszukás arca van ennek az asszonynak, hogy kifehérlík a mi népünk közül, mint a lilium a tulipánok közül. Az orra finom, vékony orr s a szemén kék az árnyék.

Azt mondanám, hogy hasonlít a bárónéhoz, hasonlít valamit, de ez bizonyára csak tévedés. A báróné csupa selyem, ez meg csupa rongy szegény. A bárónét csak angyalhoz szabad hasonlítani. De meg Köncölné se köszönné meg az összehasonlítást: ő bizony az igazat megvallva, bolondnak tartja a bárónét, mint a falubeliek valamennyien.

Pedig nem bolond a báróné, csak éppen hogy eleven és unatkozik. És ezt nem is lehet csudálni. Ő nem a mi csöndes völgyünkben nőtt fel. Városban nevelték s világot járt. Majdnem mindennap látom őt, amint ellovagol az ablakom alatt, vagy pedig szánkázik. Rendesen egymaga ül a szánon és olyan szilajan hajt, mintha a dombról az égre akarna fölcsusszanni. Tegnap is így láttam. A hó szinte szikrázott a lovak lába alatt. A báróné arca piros volt, mint a pünkösdi rózsa. A fején kicsi fekete prémsapka. A haja meg kibomolva lengett a levegőben, mint a zászló.

Azt mondják azért ilyen, mert nincsen gyereke. Nem gondolom. Hiszen még alig két éve,

hogy férjhez ment. Ámbátor az is igaz, hogy a rokonok házassága nem igen szapora.

De ime megint csilingel a szán. A csöndes faluban már messziről meghallatszik a kakasharangok csörgése, lovak robogása. Az én ablakom előtt megállanak a lovak. Hozzám jön? Mit akar?

Csakugyanhozzámjön. Fázom, mikor ez az asszony hozzám jön, pedig olyan mint az eleven parázs.

A földesúrnál ismerkedtem meg vele alig egy hónapja. A földesurnak hozzám járnak a gyerekei. Innen a barátság. De tán feketén gondolkozom. A falu olyan kicsiny és olyan kevesen vagyunk ujságolvasók, hogy itt a tanító is urnak számíthat. Majd megválnak különben, ha a gyerekek felnőttek. Hát mondom, alig egy hónapja meglátogatta a méltóságos házaspár a mi földesurunkat. A báró nem valami érdekes ember. Furcsa fejmozdulatai vannak. Szőke. Szemöldöke nincs is. Az orra hegyes és előrenyulik mikor nevet, a szeme meg ilyenkor ráncokban vesz el. Hozzám is nyájas volt. Kezet fogott velem. Sohase fogtam még kezet báróval. Nem tudom miért kerültem a vele való beszélgetést, meglehet azért, mert az sz-et mindig f-nek ejti, az r-et meg éppen nem mondja ki.

Hanem a méltóságos asszonnyal annál többet beszélgettem. Egynéhány szót franciául is tudok. Ez meglepte őt. Ő tökéletesen beszél franciául. Ez meg engem lepett meg. Leült velem sakkozni és csatát vesztett. No bizony, nem engedem magamat minden téren. Pedig csalt is. Ezt mindenki észrevette. Visszacsende a bástyáját, mikor én félrepillantottam.

Akkor este beszéltem neki, hogyan jutottam zongorához. Az asztalosunknál találtam. Régi rossz zongora. A deszkájáért vette az asztalos a városban és szekrényt akart belőle csinálni.

A báróné immáron kifényesítve és felhangolva találja a zongorát. A szobám tele is van tőle terpentinszaggal. Bocsánatot kérek emiatt a bárónétól, de ő azt mondja, szereti a terpentinszagot: ez őt valami festő műtermére emlékezteti. A festő nevét elfelejtettem. Azért jött, hogy ezt a zongorát megnézze. A keztyűjét az asztalra dobja, s valami hangversenydarabot dördit meg a zongorán. No lám, micsoda jó szerszám! Ahogy a székre könyökölve hallgatom, megjegyzi, hogy amit játszik, azt Liszt Ferentől hallotta Párisban. No szegény zongora, becsüld meg magadat: ilyen dicsőség nem mindennapér.

Fel is veti a fejét és a levegőbe néz, mint Liszt szokta. Csak akkor hajlik le mélyen, mikor egy-egy dörgő futamot kezd, s azt elaprózza a végén vékony trillákban.

Én eleinte szédelgek ettől a káprázatos játéktól, később azonban látom, hogy a zene lelkét, a hullámzást, a báróné nem ismeri. Különös, hogy a nők az ujjaik gyorsaságát többre becsülik magánál a zenénél és ezzel akarnak hatni. A maguk érzelmes lelkét talán csak akkor olvasztják bele a zenébe, mikor magukra vannak. Liszt kezei alatt bizonyára lelket kapott a zongora és a zene úgy tűnt fel, mintha az ő érzelmeinek volna a kifejezése. Itt csak a zongorát hallom. A báróné lelke nincsen benne. Pedig a bárónénak szép lelke van: selyem és bársony a lelke is.

De elég gyönyörűség az is, ha az ujjait csodálhatom. Szép és kicsiny, gyöngye kezek, habár most karminpirosak a hidegtől. A nagy gyémánt gyűrű fehér villámokat szór, amint játszik. De nem bírja soká. A zene meghalkul az ujjai alatt. Most már rám néz és mosolyog. Milyen különös mosolygás! Az egész feje, mindene mosolyog. A haja is mosolyog, a homloka is, az orrocskája is. Divatképen láttam ilyen orrokat, a földesurunk házánál, a Magyar Bazárban.

De miért mosolyog így énreám? Mit akar velem? Mérföldek vannak közöttünk, mikor mellette ülök is. És ha ő egynéhány mérfölddel közelebb jönne, én visszafelé mennék, hogy távolabb maradjon.

A zene halk és hullámos most már, mint a hárfajáték. Ez a tengeri leányok zenéje, amely elől viasszal tapasztották be a füleiket a hajósok. De én csak a gyűrűjét nézem. Micsoda kincs az! Hogyan kerül az ilyen kincs a nagy urakhoz? Kik dolgoznak a pénzért, amin a gyémántot adják?

Érzem, hogy köd száll a tekintetem elé.

És amint így az arcára nézek, olyan, mintha Köncölnét látnám, a Köncölné hosszukás, fehér arcát, vékony, finom orrát és kékes árnyékkal fedett szemeit.

És mintha a báróné ment volna az imént az utcán, — a báróné, haloványan és rongyosan; karján emelve a beteges, fehér kis Köncölgereket.

A TÖRÖK-BANKÓ.

A hó ropog az ablakom alatt. Valaki jön.
A járását nem ismerem.

— Itthon van-e a mester ur?

Ez a mély férfihang, — akármi legyek, ha ez nem a Borza. Igen : Borza János az öreg juhász, aki télen-nyáron künn él, messze minden nádfődeles háztól. Csak a birkák vannak vele, meg a szamarak, meg a kutyái.

— Jőjjön be öregem, ide a szobába, a jó meleg kályha mellé. A subát hagyja kint a pitarban. Nem viszi el senki. Hideg van-e?

Hát valósággal az én jó Borza bácsim, a hamuszínü Kossuth-szakállas, sasorru vén juhász. El se hinném, ha itt nem ülne a kályha mellett a zsámolyon. A zsámolyt adtam neki, mert a széken nem szeret ülni : szédül rajta, mintha torony tetején ülne. Így a zsámolyon, szemben a tűzzel, éppen neki való. Hej a nyáron de sokszor üldögélünk így együtt esténkint a pásztortűz mellett. Beszélni nem sokat beszéltünk, mert a sok beszéd hiábavalóság. Hanem annál többet hallgattunk. Néha nem hallgattunk egyebet, csak a mező csöndességét. Mert a csöndességet is lehet hallgatni. Néha azonban Borza János belefurulyázott a csöndességbe és ilyenkor szépen elmulatoztunk. A Borza

kutyájának is tetszik a furulyaszó. Sokszor nincs is más hallgatója, csak a Gyöngyös, a kuszált szőrű kis fekete kutya. Mikor a gazdája furulyázik, leül vele szemben és tetszéssel hegyezi a nótára a füleit. Van úgy, hogy kiereszti a nyelvét és nevetve néz a gazdájára.

— Hát mi szél hozta, kedves Borza bátyám!

Eléje tettem a dohányszitát. Tömött is belőle és rágyújtott.

— A baj hozott engem ide, — mondja — mert ügön nagy bajba vagyok.

Szomoruan csóválta meg a fejét és keserves szemmel nézett bele a kályha tűzébe.

— Sir én előttem minden, — tette hozzá — mert elviszik ám még a párnát is a fejem alól!

Azt gondoltam, hogy nagy adót vetettek a jó emberre és hogy licitálásra került a dolog.

— Az a fő, — szóltam vigasztalóan, — hogy az embernek helyén legyen az esze.

Hallgatott egyet, aztán kifakadt:

— De a fene ögye mög azt a Csókát, nem könnyü bajba vert az engöm!

A Csóka néven említett valaki, a pepita-nadrágos, cvikkeres segédjegyzőnk volt. Sok galibát csinált a faluban. A reverendát is bizonyára nem a jó magaviselete miatt kellett levetnie.

— Hogy én adnék neki száz forintot kölcsön, — folytatta, mintha a kályhának beszélne, — száz forint nagy pénz, de azt mondja, neki van egy könyve, amölyikkel ezreket löhet nyerni a rutlin. Mondok, nem hiszek én annak a könyvnek. De csak bizonykodott, hogy így mög amugy,

három hónap mulva nemcsak az én száz forintomat adja vissza, hanem még egy százassal mög is szörzi. No így aztán addig-addig muzsikált a szájával, mignem az anyukom kinyitotta a ládáját. Mögállj, mondok én még akkor is, mög köll ezt gondolni. De aszongya a Csóka úr, nincs itt sömmit kotlani való, ád ő neköm egy vekszlit kétszázról az aztán annyi mint a készpénz. Kérdöm tőle, hogy mi az a vekszli? Aszongya, török-bankó. Hát mondok, mi az a török-bankó. Azt azt mondja, olyan bankó, amire rá köll írni, hogy mennyit ér, aztán be köll tönni a takarékpénztárba. Ott egy pár hónap mulva kifizetik. Avval előhuz a zsebi-bül egy sárga bankóformát, és ráírja, hogy Kettőszáz. Én mindjár gyanakodtam, hogy kettőszázat irt a kétszáz helyett, de aztán arra gondoltam, hogy ő ezt mégis jobban érti. Hát aztán azt mondja, ihol a török-bankó. Kétszáz forintot ér. Hát elfogadja-e kend, mikor majd kifizetik? Mondok, hát hogyne fogadnám el. Azt mondja: hát akkor írja ide kend, hogy elfogadom. Odaírtam. A nevemet is odaírtam. De azt mondja, hátha möghal kend, a mitül isten őrizze. Bizony mondok, az mögeshetik. Hát azt mondja, írja ide az asszony is a nevét, ide hátul, hogy tudhassák a nevit. Hát oda kapart az annyuk is. Aztán azt mondja, hát mikor megyen kend a városba? Mondom, most voltam szent Mihálykor. No azt mondja, nem tősz sömmit, ő ugy is bemögyön még este, lötöszi a török-bankót a takarékpénztárba. No mondok, az jó lesz. Hát ki gondolná, hogy hiba volt az írásban?

— Bizony, — felelem — hiba volt abban.

— Jön hozzám tegnap egy írás. Nézöm, olvasom. No mondok, anyjuk, ihol van mán a hir a török-bankóruul. Azt mondja, hát mögkapja kend a kétszáz forintot? Mondok, ugy nézöm még ráadást is adnak. Elolvastuk az írást. A bojtár is elolvasta. Nem igön értöttük, de mondok az mind egy, a számot mög löhet érteni. Hanem mit akarnak. Bizonyosan azt akarják, hogy mönnyek be a pizér. Azt mondja az anyjukom, legjobb, ha beballag kend a faluba a Csóka úrhoz. Mondok, hát ha muszáj, mögkeresöm.

— Nem találta; bevitték katonának.

— Így mondták neköm is. Mutattam a jegyző urnak az írást. Azt mondja, arrul beszél az írás, hogy kend kétszáz forinttal tartozik a takarékpénztárnak. Mondok mögfordítva vagyon, mert ott tartoznak én neköm. Aszongya ü jobban érti. Mondok: löhet, hogy jobban érti, de én még jobban tudom, hogy én nem tartozok. Aszongya: no jól van, majd meglátja kend, hogy két hét nem telik belé, dobolnak kendnél, ha nem fizeti kend a kétszáz forintot. Mondok, má hogy fizetném? Aszongya, mer tartozik kend. Mondok, de nem én tartozok, hanem a Csóka úr. Avval elmondom a török-bankó történetét. Azt mondja erre, kendé az igazság, de azért mégis kend fogja mögfizetni a kétszáz forintot. Mondok, hát ha a jegyző úr is azt mondja, hogy enyim az igazság, hogy fizetnék? Erre aszongya, mönnyek a fenébe, mert neki sok a dolga. Hát ide gyüttem.

Ezt mondva, a térdére csapott és aggodalommal nézett reám.

— Sajnálom kendet, — szoltam — mert csakugyan kend fog fizetni.

Elkomorodott.

— Én ? Hát kétszer fizessek, egyszer se kapjak ?

— Nincs különben. Az igazság az volna, hogy kend kapjon most, de a török-bankó az oka mindennek.

— A török-bankó ?

— Az ám. Az olyan papiros, hogy aki legfelül írja a nevét, az nem fizet, aki pedig alább írja a nevét, vagy pedig a bankó hátára, hát az fizet.

— Csakhogy én oda írtam ám azt is, hogy : *el-fo-ga-dom*.

— Éppen ezzel vetett kend magára lakatot, mert a török-bankón azt jelenti az elfogadom, hogy a fizetés kötelességét fogadja el kend,

— De verje mög a Kirisztus, én nem úgy gondoltam ám.

— Az mindegy. A városban nem kérdezik, hogy ki hogyan gondolta, csak azt nézik, hogy mi az irás ?

— Hát az igazság kutya ?

Fölállt. Nagy mérgesen zsebredugta a pipáját. Az ajtónál még egyszer visszafordult :

— Nem nyert a rutlin ?

— Én ?

— Nem : a Csóka ur.

— Nem tudok róla.

A fejét csóválgatva, ümmögötve vette magára a subát. A hó megint ropogott a lépései alatt. Az utca közepén megállott. Megfordult. Láttam, hogy a paphoz is beballag.

BORISKA.

A pusztáról jöttünk akkor. Szép októberi nap volt. Egy öreg asszonyt temettünk el ottan. Ahogy az országútra értünk, a papom odaszól az Imre kocsisnak, hogy hajtson lassabban.

Az idő eléggé enyhe volt arra, hogy lassan járjunk. A kocsi különben is rázott meg zörgött. Minek fusson? Falusi embernek nem sietős az útja, hacsak otthon félre nem verik a harangot.

A papom szivarra gyujtott. Engem is meg-
kinált.

— Tudja-e mi az ujság? — kérdezte, amikor jól égett már a szivarunk.

— Micsoda?

— Az uraságnak ma reggel vendége érkezett.

— Hallottam, valami kiasszonyféle.

— Az. Leány. Csinos leány. Rokonféle. Igen csinos leány.

A hangja szinte létrán járt, ahogy ezeket mondta, és kövér szemét reám fordítva, jelentősen hunyorgatott. Engem mintha valami láthatatlan óriás pók kulcsolt volna körül. Megértettem, hogy az ismeretlen leány azért van nálunk, hogy ne legyen ismeretlen.

A pap jókedvűen pöffekelve folytatta :

— Ma délután, ha átmegyünk, meglátja. Idő múltán az anyjával is meg fog ismerkedni; az apjával soha. Az anyja különben vagyontalan, Pozsonyban lakik és női kalapokat árul. De ez nem baj. Az uraság a szíve mellett hordja az erszényét.

Elég volt. Azt mondtam a papnak, hogy a szivartól megszédült a fejem: gyalog akarok hazamenni. Leszálltam a kocsiról, és a legelőn át toronyirányba sétáltam hazafelé.

Szomorúság szállt meg. Így ereszkedik a holló a virágos almafára. Hát ki vagyok én, mi vagyok én? A régmúlt időkben joga volt a földesurnak, hogy összeházassítsa a rabszolgáit. Én nem vagyok rabszolga. Fejér Pál földesur mindeztideig jó emberem volt. Télen minden este átmentem hozzá. Csütörtökön meg ő jött énhozzám. Beszélgettünk, sakkoztunk. Nyáron nem voltunk együtt annyiszor. Ő a forróságban is a földjein járt. Csak mikor az eső esett, meg vasárnaponkint találkoztunk. Gyerekkoromból emlékszem, hogy volt apámnak egy bagolyfej óratartója. Bagolyfej, gesztenyeszinű tollakból. Alól körül volt nyirva. Két kis sárga üveg szem, meg egy kicsi orr. Mikor Fejér Pált először láttam, ez az óratartó jutott az eszembe. Máskülönben szívem szerint való igazbeszédű ember. Negyvennyolcas is. A fiát, lányát bejáratta hozzám a kis parasztgyerekek közé.

No most, amit a pap mondott, fordította a felőle való jóvéleményemet. De hátha nem igaz az? És ha igaz is: őszinte leszek a gorombaságig, ha kell. Az én boldogságom az én belső gazdaságom, nem az övé.

Igyen fölpáncélozva mentem át estefelé Fejérkéhez. Az uzsonna-kávénál ültek. Ott volt a pap is. Ott volt az idegen leány is. Egy rózsaszínű árnyék. Szőke, szomorú: nem is szép: valami németes hosszúság az arcában. Ezt láttam az első pillantásra. Tudja-e vajjon, hogy miért van itten? Az arca meg a tekintete nem árul el semmit. A fiatal leányok különben mind színészek.

Fejér a kezét nyujtotta és ügyetlenül a lány felé mozdította a kézszorításunkat, miközben így szólt:

— Nézd Boriska: a tanitónk.

A leány anélkül, hogy a kezét nyujtotta volna, rám nézett és meghajtotta a fejét. Ez a tekintet, ez a komolyság, — a leány tud arról, hogy ki vagyunk egymásnak jelölve.

— Sakkozunk? — kérdezte Fejér.

— Amint tetszik, — feleltem kedvetlenül.

Az inas elővonta a sakkozó asztalt és két pipát tett mellénk. Rágyujtottunk és sakkoztunk. A pap álmosan gémelt. Sohasem játszott, mert ez a játék főfájást okozott neki és felbőszült ha vesztett. Én bizony úgy elmélyedtem a figurák bonyodalmába, hogy meg se hallottam, mikor a nők kimentek.

— Hogy tetszik magának az én kis rokonom? — kérdezte Fejér, mikor az első csatát befejeztük.

Az arca, amennyi kilátszott a szakállból, tulipiros volt és a szeme sárgán csillogott.

— Azt hiszem, szép leány, — feleltem egykedvűen.

— Azt „hiszi“!

— Még nem láttam.

— Nem látta? Hát mennyi idő kell arra, hogy egy szép leányt meglásson az ember?

— Leánya válogatja. A nőnek szerintem hetvenhét arca van. Más ha komoly, más mikor vidám, más mikor mosolyog, mikor fél, haragszik, szomorú, türelmetlen, szenvedő, elégedett, elégedetlen; más reggel, más este, más minden órában és más minden ruhában. Mindezt általában mondom, s a kis Boriskáról csak jót gondolhatok.

Fejér megszokta azt, hogy furcsa embernek tartson. Játszottunk tovább. Majd meglátjuk, melyikünk erősebb azon sakktáblán, ahol csak két figura van, de azok közül az egyik maga játszik.

Másnap, hogy átmentem, csak a leányt találtam a szobában.

Széken állott. A Petőfit ábrázoló gipszfigurát igazította fel a kályha tetejére.

Mikor beléptem, elpirult. Ez a boszankodás pirossága volt. Azok a tegnap szelid kék szemek ma kedvetlenül néztek le rám a magasból.

Zsámolyt tettem a szék mellé és a kezemet nyújtottam:

— Megengedi, hogy lesegítsem?

Pillanatig tétovázott. Aztán beletette a kezét a kezembe és lelépett.

— Kisasszony, — mondtam, — senki se látott bejönni, engedje meg, hogy egy szóra itt maradjak.

Közönséges babos, kék kartonban volt. Igazi német arc. Nem kellemetlen, de nem is bájos. Tegnap unatkozó, ma boszus. Ez volt a második arca.

Láttam, hogyan siklik rajtam a tekintete a hajamtól le a lábamig, meg vissza. Kiálltam ezt

nyugodtan, és hogy leült a varóasztal mellé, én a diván sarkába ereszkedtem.

— Kisasszony — mondtam — kegyed végignézett rajtam. Ez nem a kíváncsiság jele, hanem a megvetése. Kegyed int a kezével, hogy nem az. A női gyöngédségnek önkénytelen mozdulata ez. Más jelentősége nincsen. Bocsásson meg, hogy ilyen őszintén beszélek. Városon ez nem szokás, de falun néha szükséges. Kegyed bizonyynyal más társasághoz és más kifejezésekhez van szokva. Én csak egyszerű falusi tanító vagyok s így távol a várostól engem is befogadnak az urak a társaságukba. Kérek kegyedtől is türelmet irántam. Mi lenne belőlünk, itt falun, ha egyik ember a másikat nem szívelné? Mindegyikünk tudja, hogy a másik mennyit ér, de azért úgy becsüljük egymást, mintha az értékünk egyforma volna. Én például sohase felejttem el, hogy minden társaságban én vagyok a legkisebb. Engem illet az asztalnál is az utolsó hely, s a beszélgetők között a hallgatás.

Megenyhült arccal nézett rám és a kezét nyújtotta, mintha mondta volna: Fogadja részvétemet.

— Nem busulok én ezen kisasszony, — feleltem elmosolyodva, — kell egy hidnak lenni, amely a parasztosztályt az uri osztállyal egybeköti. Ez a hid a néptanító. Én szeretek az lenni, ami vagyok. Az én foglalkozásom kedves nekem. Én a faluban minden szíven és minden lelken uralkodom. Ez nekem öröm. És gazdag is vagyok. Nem mintha vagyonom vagy nagy jövedelmem volna, hanem azért, mert amim van, abba bele tudok illeszkedni, anélkül, hogy összezsugorodnám.

Igaz, hogy a külső megjelenésemre nem sokat költhetek, de ez itt is nem szükséges. Csak ritkán esik meg, hogy valakinek kedvetlenséget okozzak vele, — mint például kegyednek, aki engem nem ismer és a ruhám után gondol felőlem ítéletet.

— Nem, nem, — felelte, — én önt azok után, amiket hallottam, csak becsülni tudom.

— Ha valami búsítana, — folytattam elgondolkozva, — az nem lehetne más, csak ha egyszer meg akarnék nősülni.

Feszült figyelemmel nézett rám. Az arcán ekkor valami férfias vonás jelent meg.

— Mert így ami kevés vágyam van, arra a jövedelmem elég, de ha nőt vinnék a házhoz, a világ legnyomorultabb emberének érezném magamat. Tanítóné! Oh milyen szomoru cím ez és milyen szomoru állapot! Kell egy új ruha, az aszszony nem mer kérni, mert tudja, hogy nincs. Én meg nem merem látni, mert tudom, hogy hiába. Néha csak egy pár cipő kellene, néha csak egy pár keztyű. Ilyen hitvány apróság miatt mennyi szomoruság! Aztán a lakásom is: két kicsiny szoba. Egyikben alszom én, másikban az anyám. A szalonom és a dolgozószobám az iskola. Ha a feleségemnek vendégei jönnek, hogyan ég az arca, mikor a szalmaszékre ülteti őket, s hogyan fáj a szíve, mikor a terítéket gondolatban összehasonlítja a látogatókéval.

Magam így, mondom, gazdag vagyok. Nekem a szalmaszékek jó székek és a kis lakás nagy lakás. Mert a faluban sehol sincsenek jobb székek és jobb lakások, s a közönséges ember jobbat

nem is kívánhat. Csak az úri osztály az, amely a jónál jobbat és a jobbnál különbet kíván, s ehhez fűződik minden gondja s ebben telik el az élete. Kegyed komolyan néz rám és azt kérdi magában, miért beszélem én mindezeket? Igazán nem másért, csakhogy ne vessen meg engem. Így falun elviselhetetlen az, hogy az egyik ember kicsinyelje a másikat. Én nem akarok másnak látszani, mint ami vagyok és nem akarok kedvetlenséget okozni azzal, hogy az vagyok, aminek látszom.

— Először vagyok falun, — felelte meleg hangon — és nem ismerem itt az emberek gondolkozását. A falusi tanítókat én csak szinpadokon láttam. De ön nem olyan. Abban jól gondolkodik, hogy önnek megnősülnie nem szabad és szerencsés ember, hogy ezzel leszámolt.

— Kisasszony — feleltem fölvidámult szívvvel, — könnyű ez nekem. A házasság elvégre is nem olyan munka, mint a kapucsinálás. Ahhoz bizonyos előzmények kellenek. A körte sē terem a földön, hanem előbb a fája nő és a virágból fejlődik.

Itt már ő is mosolygott, én is. Nem vagyunk többé ellenségek. Én nem akarom elvenni; ő nem akar hozzám jönni. Szinte szerettem volna megcsókolni érte.

— Milyennek látja a mi kis falunkat? — kérdeztem, hogy másra fordítsam a beszélgetést.

— Sok paraszt van benne, meg sok fa, meg sok állat, — felelte nevetve, — annyi libát meg kacsát, mint itt van az udvaron, sohase láttam.

Az arca, mikor így bizalmasan szólt, bájosan kigömbölyödött. A szemével is beszélt. Nagy kék

szeme volt, de mikor nevetett, összehunyorította és ez jól illett neki, noha gyerekes volt. Igaz, hogy nem is lehetett túl a tizenhaton.

Ettől az órától kezdve jóbarátok voltunk. Valahányszor átmentem, csakugy beszélgettem vele, mint a többivel. Érdeklődéssel hallgattam az ő inadarainak, ruháinak meg virágainak a történeteit, ő hasonlóképpen érdeklődéssel hallgatta, amiket én a falusi embereinkről beszélgettem. Különösen tetstett az neki, amiket a fákról, bogarokról, virágokról beszéltem. Ő a fákról nem tudott többet, csak annyit, hogy azok nyáron zöldék, télen kopaszok és hogy tűzre valók; a bogárféléket pedig egyáltalán nem szerette. Rovaroknak nevezte őket és borzadt tőlük. De mikor én elmondtam neki egyenkint, hogy élnek, micsoda más természete és gondolkodása van minden teremtésnek és hogy azok is úgy éreznek, küzdenek és szenvednek, mint az emberek, édes figyelemmel hallgatott s azt mondta, hogy másnak lát mindent, mióta velem megismerkedett.

Egy decemberi napon igen megharagított a szamaras Tóth Antal. Mióta bevették mindeneknek az urasághoz, mindig ott van ő a konyha körül s hol kukoricát morzsol, hol fát aprít, hol vizet hord. A cigány Laci is befordul oda néha és megkérdezi, nincs-e szükség meszelőre? Meszelőre persze soha sincsen szükség, de annál nagyobb a szükség a kenyérre cigányéknál. Kap a Laci mindig.

Hát mondom, akkor délután ott álltunk Boriskával a tornácon és néztük a szállongó hópelyheket. Egyszer csak kifordul a Laci gyerek a kony-

hából. Egy nagy karaj kenyér feszül a tarisznyájában. Kerek és barna arca fájdalmasan vonaglik, s ime könnyek is ömlenek a szeméből.

— Mi bajod Lacikám? — kérdeztem, azt gondolva, hogy valamelyik cseléd megütötte.

A gyerek fölemeli a fejét és hozzám jön. Az arcával hozzám simulva még jobban sirásnak ered.

— Azt mondta az Antal bácsi — mondja szepegeve — hogy zabi gyerek vagyok.

— No ne sirj — feleltem letörülve a könnyeit a zsebkendőmmel — az a szó, amit Tóth Antal mondott, nem szégyenszó; csak azért sért téged, mert láttad, hogy neked ezzel fájdalmat akart okozni. Az gyakran megtörténik fiam, hogy rossz emberekkel találkozol. Ilyenkor mindig azokra gondold, akik téged szeretnek.

Tóth Antal is éppen akkor lépett ki a konyhából. Egy üres deszkát vitt az oldalának feszítve, és kurtaszáru pipa égett az orra alatt. Hallotta, amit a kis cigánygyereknek mondtam. Ugy is mondtam, hogy hallja. Megállott. Egyet vakart a füle tövéén, aztán a pipáját a szájából kivéve, duhogva szólott:

— Minden délután idejön ez a vakarcs. Aztán még neki áll feljebb, ha szól az ember.

— Nagy vitéz kend Tóth Antal, — feleltem, — sebet tud adni a gyereknek. Hanem attól a szótól, amit erre dobál, nem ez lesz ám szennyes, hanem a kend lelke! ha ugyan van kendnek lelke.

Ahogy visszafordítottam a fejemet, láttam, hogy Boriska ott térdel a kis cigánygyerek mellett és megcsókolja az arcát. De az arca olyan hala-

vány, csaknem olyan halavány, mint a hó, amely fehéren feküdt már az egész világon.

Néhány nap múlva elutazott. Visszament az anyjához Pozsonyba. Fejér Pál ideadta nekem is a levelet, amit Boriska írt. Elolvastam kétszer egymásután. Nem volt szükséges többször elolvasnom. Azt írta többek között:

— Ki nem mondhatom, mennyire megszerettem azt a kis falut és benne az egyszerű jó embereket. Azelőtt mindig az volt a kívánságom, hogy selymes és bársonyos bútorok között éljem át az életet és hogy olyan férjet adjon az Isten, akinek előneve van és cimert nyomat a vizitkártyájára, — most szalmafüdél alá vágyom, akác-fából faragott tulipános butorok közé. Ha valaha asszony leszek, falusi asszony szeretnék lenni. Csalán szövetből igen divatos ruhát tudnék magamnak varrni és a kalapot is magam készíteném, de kitömött madarak és rezgőtűk nélkül, csupán virágokból. De hát megengedi-e az Isten, hogy szegény asszony legyek? A jövő tavasszal kedves bátyám, ha nem lennék terhére, szeretnék megint lemenni és ott tölteném a nyarat is. A kis cigány Lacinak mellékelve küldök egy piros honvédsapkát.

Vége az első kötetnek.

TARTALOM.

	Lap
Március	7
Gólyák, méhek, kislibák.	16
Virágok és bogarak	23
A barboncás	28
A kék pille	35
Tüzek meg árnyékok	39
A haragosok	45
Ebéd a körtefa alatt.	51
Festő a falun.	56
Este	66
Beszéd a kigyóról, meg más szörnyűségek	73
A táltos-ember	78
Megtérés	84
Isten veled gólya madár	90
A mesgye-kő	94
Október	100
A gyerekek	105
Tanács-kérés	112
A csonttorku ember	120
Kevi Pál halála	127
A nagy eff	133
A megmutatás	137
Roráté	143
Jégvirágok	147
A török-bankó	152
Boriska	157

